

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

BÜYÜK DOĞU DERGİSİNDE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA AŞÇI

İSTANBUL, 2021

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

BÜYÜK DOĞU DERGİSİNDE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA AŞÇI
(180101025)

Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi Mesut KOÇAK)

İSTANBUL, 2021

13/07/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 180101025 numaralı Rabia AŞÇI'nın hazırladığı "Büyük Doğu" Dergisinde Kadın ve Aile " konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 13/07/2021 Salı günü saat 11:00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Büyük Doğu Dergisinde Kadın" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Mesut KOÇAK	13/07/2021	KABUL
Prof. Dr. M. Fatih ANDI	13/07/2021	KABUL
Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU	13/07/2021	KABUL
(İkinci Danışman) */ .../20...
*/ .../20...

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Rabia Aşçi

İmza

TEŞEKKÜR

Çalıőmam boyunca tenkit ve tavsiyeleriyle yol gösteren, *Büyük Doğu* dergisinin sayılarına ulaşmamda yardımcı olan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mesut Koçak'a teşekkür ederim.

Tez yazım süreci boyunca desteklerini esirgemeyen, motivasyonumu kaybettiğimde beni motive eden sevgili dostlarım Sümeyye Karadağ ve Sıddık Yurtsever'e, teknik işlerde her daim yardımcı olan arkadaşım Nektel Demir'e teşekkür ederim.

Yokluğunun varlığıyla hayatıma anlam katan babam Recep Aşçi'ye ve ömrüm boyunca benden dualarını ve maddi, manevi desteğini esirgemeyen, bana olan inancı ve sevgisiyle daha iyi bir insan olmamı sağlayan annem Leyla Aşçi'ye sonsuz teşekkürlerimle.

BÜYÜK DOĞU DERGİSİNDE KADIN

Rabia Aşçi

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşme faaliyetleri doğrultusunda birçok inkılap gerçekleştirilmiştir. İlk olarak siyasal alanda başlayan modernleşme faaliyetleri zamanla toplumun diğer alanlarında da uygulanmıştır. Yeni bir ülke, yeni bir yönetim şekli ve yapılan inkılaplar Türk basınında önemli bir yer edinmiş, kimileri tarafından desteklenirken kimileri tarafından eleştirilmiştir. İnkılaplar bazen şekli bazen fikri olmak üzere Türk kadınının üzerinde de etkili olmuştur. Türk kadınının yaşadığı değişim ve dönüşüm ile modernleşme faaliyetleri dergiler aracılığıyla edebiyata da konu edilmiştir. Necip Fazıl Kısakürek tarafından 1943-1978 yılları arasında 15 devre boyunca günlük, haftalık, aylık şekillerde çıkan *Büyük Doğu* dergisinde, modernleşmeyle birlikte toplumun Tanzimat'tan beri süregelen değişimine karşı eleştirel bir tavır sergilenmiştir.

Daha çok siyasi ve fikri yönüyle ön plana çıkan *Büyük Doğu* dergisi çok çeşitli içeriklere sahiptir. Kadın ve aile konularında da düzenli olarak yayımlanan yazılar ve bazı müstakil yazılarla birlikte konu çeşitli açılardan ele alınmıştır. *Büyük Doğu* dergisi zengin içeriği, fikri yönü ve eleştirel tavrıyla Cumhuriyet Dönemi edebiyatı açısından önemli bir kaynaktır. Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan inkılaplar ve toplumsal hayatta kadının varlığı/durumu ile kadın konusunun *Büyük Doğu*'da hangi açılardan ele alınıp, hangi başlıklar altında yazıldığını derginin bütün sayılarını inceleyerek analiz etmektir.

Anahtar kelimeler; Türk modernleşmesi, Cumhuriyet Dönemi, İslamcılık, *Büyük Doğu* dergisi, kadın

WOMAN IN THE *BÜYÜK DOĞU* MAGAZINE

Rabia Aşçi

ABSTRACT

In the Republican Period, many reforms were carried out in line with modernization activities. The modernization activities, which first started in the political field, have been applied in other areas of the society over time. A new country, a new form of government and the reforms made have gained an important place in the Turkish press, supported by some and criticized by others. The revolutions also influenced the Turkish woman, sometimes her form, sometimes her idea. The change and transformation and modernization activities experienced by Turkish women have also been the subject of literature through magazines. In the journal *Büyük Doğu*, which was published daily, weekly and monthly for 15 periods between 1943-1978 by Necip Fazıl Kısakürek, a critical attitude was displayed against the ongoing change of society since the Tanzimat along with modernization.

Büyük Doğu magazine, which stands out mostly with its political and intellectual aspects, has a wide variety of content. The subject has been discussed from various angles with the articles published regularly and some single articles on women and family issues. *Büyük Doğu* magazine is an important source for the literature of the Republic Period with its rich content, intellectual direction and critical attitude. The aim of this study is to analyze the existence/condition of women in the Republic period and the situation of women in the social life and the aspects of women in the *Büyük Doğu* and which topics are written under by reviewing all the numbers of the magazine.

Anahtar kelimeler; Turkish modernization, Republic Period, Islamism, *Büyük Doğu* magazine, woman

ÖNSÖZ

Bu çalışmada 1943'ten 1978'e kadar yayımlanmış olan *Büyük Doğu* dergisinin bütün sayıları incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş devrinde yapılmış olan inkılaplar ve edebî faaliyetler, inkılapların topluma ve kadına yansıyan rolleri, *Büyük Doğu* dergisinin çıkış amacı, temel meseleleri, *Büyük Doğu*'nun Necip Fazıl'ın hayatındaki yeri, *Ağaç* dergisi, *Büyük Doğu*'nun eleştirel tavrı ve yeni Türk kadını hakkındaki görüşlerinin dergide hangi başlıklarda ele alındığı incelenmiştir.

Üç ana bölümden oluşan çalışmamın ilk bölümünde Cumhuriyet Dönemi'ndeki modernleşme, ulus-devlet ve ulus-kimlik çalışmaları, gerçekleştirilen modernleşme faaliyetlerinin İslam'la ilişkisi, toplumsal dinî hayatın sınırları, kadınlara verilen hakların veriliş süreci, ulus-kimlik çalışmalarında yeni rolleriyle devletin, toplumun, ailenin ve kadının rolleri incelenmiştir.

İkinci bölümde cumhuriyetin kuruluşundan 1950'ye kadar basın-yayın faaliyetlerinin işleyişleri ve bu konuya yönelik çıkarılan kanunlar, gazete ve dergilerin ideolojik yönü, basın-yayın faaliyetlerinde İslami yayının durumu ve koşulları incelenmiştir. Bu süreç içerisinde *Büyük Doğu* düşüncesinin Necip Fazıl'da nasıl oluştuğu, derginin çıkış amacı ve toplumsal meseleler karşısında aldığı tavır anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde *Büyük Doğu* dergisinin kadın konusunu hangi başlıklar altında ve nasıl ele aldığı incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
1. CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE BİR MESELE OLARAK KADIN.....	15
1.1. 1923-1950 ARASI ULUSLAŞMA, MODERNLEŞME, DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ VE KADINLARA YÖNELİK POLİTİKALAR	15
1.1.1. Ulus-Kimlik İnşası, Laikleşme ve İdeal Vatandaşlık.....	15
1.1.2. Batılı Modernleşme, Dindarlığın Sınırları ve Kadın Kimliği	24
1.1.3. Devrimler, Hesaplaşmalar, Ütopyalar ve Kadın Hakları	29
1.1.4. Yeni Devlet, Yeni Toplum, Yeni Aile ve Yeni Rollerine Kadın	36
1.1.5. Modern Toplum Yaratma Sürecinde Bir Mesele Olarak İslam ve Kadın.....	41
İKİNCİ BÖLÜM	46
2. ULUS-DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI VE <i>BÜYÜK DOĞU</i>'YU HAZIRLAYAN KOŞULLAR.....	46
2.1. 1923-1950 ARASI BASIN-YAYIN	46
2.2. ULUS-DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI OLARAK GAZETE VE DERGİLER	49
2.3. 1923-1950 ARASI BİR MESELE OLARAK İSLAM VE BASIN-YAYIN..	52
2.4. <i>BÜYÜK DOĞU</i> DERGİSİNE GİDEN YOL.....	55
2.5. YENİ VE AYKIRI BİR SES OLARAK <i>BÜYÜK DOĞU</i> VE AÇTIĞI YOL	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
3. <i>BÜYÜK DOĞU</i> DERGİSİNDE KADIN	64
3.1. <i>BÜYÜK DOĞU</i> DERGİSİNDE KADIN	64
3.1.1. Anne Olarak Kadın	64

3.1.2. Eş Olarak Kadın	66
3.1.3. Evin Merkezi Olarak Kadın	69
3.2. ÇALIŞMA HAYATI VE KADIN	71
3.3. EĞİTİM VE KADIN.....	74
3.4. MODA, KIYAFET VE KADIN	76
3.5. DİN-İNANÇ VE KADIN.....	79
3.6. AHLAK VE KADIN	81
3.7. EKONOMİ VE KADIN	84
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	100

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
akt.	Aktaran
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa/sayfalar
S.	Sayı
yay.	Yayıma hazırlayan

GİRİŞ

Avrupa’da 18. yüzyılda başlayan ekonomik faaliyetler, sosyal hayatta ve birçok alanda gelişmelere sebep olmuştur. Reform, Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi’yle birlikte toplumsal yapının dinamiklerinde meydana gelen değişimler kadınların eşitlik söylemlerinde bulunmalarına yol açmıştır. “Dünyada toplum/insan, insan/doğa, insan/insan ilişkilerini Aydınlanma düşüncesi ile yeniden tanımlamıştır.”¹ Sanayi Devrimi’yle birlikte açığa çıkan ucuz iş gücünü kadınların karşılaması, iş sahasına girmelerine vesile olur. Bu durum toplumsal olarak ev hayatında konumlanan kadının sosyal hayata dâhil olmasını sağlar ve sosyal hayata dâhil olmaya başlayan kadınların 19. yüzyılın başlarında eşit işe eşit ücret, çalışma koşullarının düzeltilmesi ve erkeklerle aynı haklara sahip olmak gibi talepleri olmuştur.² Sanayi Devrimi ile birlikte edilgen konumdan etken konuma geçiş yapan kadınlar basın yayın araçlarını kullanarak haklarını ararlar. Toplumdaki değişimlerin ve bu hak arayışının en önemli sebebi Fransız Devrimi’dir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde bütün insanların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığının bildirilmesiyle birlikte kadınlarda da hak arayışının temelini eşitlik ve özgürlük isteği oluşturur. Fransız Devrimi’yle birlikte ilk kez kitlesel hareketlerde bulunan kadınların yaptıkları yürüyüşler (Bastille ve Versailles), kurdukları kulüpler istedikleri hak ve özgürlüklere kavuşmalarını sağlayamamış aksine çektikleri tepkilerden ötürü kitlesel olarak toplanmaları, konferans vermeleri gibi haklarını da kaybetmelerine neden olmuştur.³⁻⁴

Yeni dünya düzeni yeni koşullar ortaya çıkarmıştır. Kadınlar hem ucuz iş gücünü karşılayan ekonomik bir kaynak hem de evin idaresinden sorumlu kişi olarak görülmektedir. Dışarının ve evin iş yükünü yüklenen kadınlar, erkeklerle aynı haklara

¹ Selim Deringil, **Simgeden Millete II. Abdülhamid’den Mustafa Kemal’e Devlet ve Millet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 21.

² Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, s.56, İstanbul, 2016.

³ Şirin Tekeli, **Kadınlar ve Siyasal Toplumda Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul 1982.

⁴ Çakır, a.g.e., s.58.

sahip olmak isterler. Kadınlar kendilerini ikincil konumda görenlere karşı erkeklerle eşit olduklarını ifade edip haklarını ararlar. J. J. Rousseau, “Emile” eserinde kadınların erkeklere yararlı ve faydalı canlılar olduklarını, onların beslenme, sevilme gibi ihtiyaçlarını karşıladıklarını ifade eder. Aynı zamanda eğitim konusunda erkekler kadar eğitim almamaları gerektiğini ifade etmiştir.⁵ Olympe Gougos, 1971 Fransız Anayasası’nın çıkmasından önce kadınların da eşit oy hakkına sahip olmalarını desteklemiş ve “Eğer kadınlara giyotine çıkma hakkı verilmişse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir.”⁶ diyerek kamusal alanda bulunmalarını desteklemiştir. Netice olarak Fransız Devrimi de toplumdaki kadın-erkek ikiliğini ortadan kaldıramamıştır. Yeni dünya düzeninde iktidar kaynağını halktan alırken halkın yarısını oluşturan kadınların hem çalışıp hem de ev işlerini bir arada yürütmeleri, toplumda erkeklerin sahip oldukları haklardan kendilerinin de yararlanmalarını istemedeki en büyük etken olmuştur.⁷ Kadınların bu hak arayışları “feminizm” ile ifade edilmiştir. Feminizm, Latince “kadın” anlamına gelen “femine” kelimesinden türemiştir. Başlangıç tarihini 18. yüzyıl olarak ifade eden feminist ideoloji kadınların kadın olmalarından dolayı karşılaştıkları problemleri inceleyen bir fikir hareketidir ve akademi içerisine Mary Wollstonecraft’ın “A Vindication of the Rights of Women” (Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi) eseriyle girmiştir.⁸ Kitapta Aydınlanma Dönemi’nin kadına bakışı eleştirilir. Toplumda ikinci planda görülen kadınların haklarını aramalarında feminizm bir yol haritası olmuştur.

Dünyada kadınların girdiği bu hak arama mücadelesi Osmanlı Devleti’nde de Türk kadınları açısından etkili olacaktır. Türk kadınlarının Tanzimat Dönemi’nde başlayan hak arayışları II. Meşrutiyet Dönemi’nde daha etkili biçimde devam edecektir.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti siyasi ve askerî düzlemde yaşadığı olumsuzluklara ve Batı karşısındaki geri kalmışlığına karşın ilk önce askerî alanda

⁵ J. J. Rousseau, **Emile Yahut Terbiyeye Dair**, çev. Hilmi Ziya Ülken, A.R. Ülgener, S. Güzey, Türkiye Yayınları, İstanbul.

⁶ Çakır, a.g.e. s.57.

⁷ Ümit Akagündüz, **II. Meşrutiyet Dönemi’nde Kadın Olmak**, Yeni İnsan Yayınları, Aralık 2015, s.16.

⁸ Mary Wollstonecraft, **Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi**, çev. Deniz Hakyemez, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

yenilikler yapmıştır. Fakat askerî alandaki yeniliklerin yeterli olmadığı anlaşılınca sosyal ve siyasal alanlarda da modernleşme çalışmalarına girilmiştir. Devlet adamları ve aydınlar tarafından zorunlu olarak görülmeye başlayan modernleşme faaliyetlerindeki yeniliklerde örnek Avrupa olmuştur. 3 Kasım 1839’da ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu’nda geçen tanzimat kelimesi “tanzim” kelimesinin çoğuludur ve nizam verme, ıslah etme anlamlarına gelir.⁹ Ferman ile birlikte halkın tamamının hiçbir ayırım gözetmeden eşit olarak görüldüğü ilan edilmiştir. Bu fermanla tedricen de olsa toplumsal alanda değişiklikler meydana gelmeye başlar. Tanzimat Fermanı’nın toplumda nasıl bir etkisi olduğuna dair güzel bir örnek Emin Nihat Bey’in “Müsameretname”sinde hikâye kahramanının ağzından şöyle anlatılır:

... Tanzimat-ı Hayriye henüz mevcut olmadığı cihetle her birerleri keyfe ma yeşa hüküm ve fermana muktedir, yani bir mazlumun arz-ı hâlini diledikleri hâlde cellatbaşıya kadar havale edebilmek kudretiyle maznun ve müstehir oldukları ve işte bu rütbe nüfuz ve iktidar ile enzar-ı Umûmiyeye dehşet vermiş buldukları cihetlerle çarnaçar paşanın emrine imtisale mecbur oldum.¹⁰

Tanzimat Dönemi’nde Batı yalnızca askerî alanda değil, sosyal yaşamda da örnek alınmıştır. Bir taraftan Tanzimat’ın getirdiği yeniliklerle toplumsal ilişkiler ağır yeniden düzenlenirken diğer taraftan hukuk, eğitim, bürokrasi gibi alanlarda da modernizasyon devam eder. Bütün bu Batı’nın hayat tarzı ve gündelik yaşam alışkanlıkları ilk önce toplumun yüksek sınıfları arasında yayılır. Tanzimat Fermanı ile köklü bir modernleşme faaliyeti gerçekleşmemiş ve şekil odaklı kalmış olsada bu alanda önemli bir adım olması sebebiyle temel kabul edilir.

Tanzimat Fermanı’nda doğrudan kadınla alakalı bir hüküm belirtilmediği gibi daha sonraki reform ve ıslahat hareketlerinde de kadınlara yönelik çalışmalar çok kısıtlıdır. Ancak kadının konumu ve modernleşmesiyle alakalı olarak dönemin yazarları görüşlerini matbuat aracılığıyla dile getirmişlerdir. Şinasi, Nâmık Kemal, Şemseddin Sami, Ahmet Mithat Efendi gibi yazarlar kadının geleneksel rollerini sorguluyor başta eğitim olmak üzere bu konunun üzerinde duruyorlardı. Ayrıca

⁹ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 217.

¹⁰ Emin Nihat, **Müsameretname**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2010, s.76.

Tanzimat'ın getirdiği eğitim, hukuk ve bürokrasi alanında yapılan yeniliklerden kadınlarda yararlanacaklardır. Örnek olarak hukuksal alanda yapılan düzenlemelerden biri olan Arazi Kanunu ile sadece erkek çocuklara kalan miras hakkı kadınlara da verilir. Evlilikle alakalı yapılan düzenlemelerde evlilik resmîleştirilmiş ve kadınların hakları güvence altına alınmıştır. Yapılan düzenlemelerde kadınların eğitimi de önemli konulardan biri olmuştur. Kadın anneliğiyle bir nesil yetiştiricisi konumunda olduğundan kadınların eğitimi modernleşmenin ve ilerlemenin temeli sayılır. Öncelikle kızlara ebelik dersi vermesi için Batı'dan ebeler getirilir. Daha sonra 1859'da ilk kız Rüştîyesi olan Cevri Usta İnas Rüştîyesi açılır.¹¹ Rüştîyelerde kızlara iyi bir eş ve anne olmaları için gerekli dünyevi ve dinî bilgilerin verilmesi hedeflenir.¹² Fakat dönemin toplum düşüncesi yapısı gelenekselliğini koruduğu ve kız çocuklarının eğitimine çok sıcak bakılmadığı için kızların eğitimi hususu daha iptidai şartlarda gerçekleşir. 1869'da Maârifî Umûmiye Nizamnâmesi'nde 6-11 yaş arasındaki kız çocukları ile 7-11 yaş arasındaki erkek çocuklarının Sübyan Mektebi'ne devam etmeleri zorunlu hâle getirilir.

Kadınların eğitimi konusunda ilk sıkıntı kadın öğretmen açığı olmuştur. Başlarda yaşlı erkek öğretmenlerle devam eden eğitim faaliyetleri çok verimli olmadığı için kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi gereklilik arz eder. Kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi için yaygınlaştırılmaya çalışılan Dârülmualimâtlarla alakalı olarak öğretmen olmanın şartları ve alımlarıyla alakalı 1869'da bir dergide ilan verilmiştir:

Kız Sübyan ve Rüştîye Mekteplerinde kadın öğretmenler yetiştirmek amacıyla kurulacak Dârülmualimât'ta öğretmen olmak için gerekli dersleri okutmak üzere, Türkçe okuyuzar kadınlardan bu mektebe girmek isteyenler yeteneklerine göre Sübyan ya da Rüştîye Mektebi öğretmenliğine kayıt olacaklardır. Bunun için Meclis-i Kebir-i Maârif'e başvurmalıdırlar. Sübyan Mekteplerinin süresi iki, Rüştîye öğretmenliğinin süresi üç yıldır. Okula devam edecek

¹¹ Nevin Meriç, **Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2000, s.58.

¹² Yahya Akyüz, "Osmanlı Son Dönemi'nde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirmesi ve Meslek Hayatı", **Millî Eğitim**, S.143, Ankara, 1999, s.16.

kadınlara birinci sınıfta ayda otuz, ikinci sınıfta olan öğretmenlere ayda altmış kuruş maaş verilecektir.¹³

Kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla açılan ilk muallim mektebi Dârümuallimât 26 Nisan 1870'te kurulur. Açılış töreninde Maârif Bakanı kadınların eğitimiyle alakalı şu ifadelerde bulunmuştur:

Kadınlar yaratılışları gereği her türlü saygıya layık oldukları gibi eğitim ve öğrenim görmelerine de özen göstermek gerekmektedir. Çünkü bir çocuk beşikden okula başlayınca kadar bir annenin, kadının gözetimi altındadır. Aynı zamanda erkeklerin bilgi sahibi oldukları gibi kadınlarında aynı ölçüde bilgilere sahip olması gerekmektedir...¹⁴

Mezunlar vermeye devam ettikçe etkisi artan Dârümuallimâtlara karşı eril zihniyet tepkisiz kalmamış ve 1895'te Dârümuallimât Talimatnamesi'ni¹⁵ yayımlayarak idari yapıyı erkek merkezli bir hâle getirmiştir. Tanzimat Dönemi'nde kadınlarla alakalı yapılan reformlar hem kadının sosyal hayattaki statüsünü artırıyor hem de sosyal hayatta kadını daha görünür kılıyordu. Buna rağmen zamanla Dârümuallimâtlara duyulan alaka zayıflamıştır.

Modernleşme faaliyetlerinin topluma etkisi daha çok şekilsel olmuştur. Örneğin o dönemde çıkan gazete ve dergilerin yayımladığı ev düzeni, dekorasyon, saç ve cilt bakımı, kozmetik ürünleri gibi reklamlar ile Beyoğlu'ndaki mağazaların vitrinlerini süsleyen Batılı tarzdaki kıyafetler¹⁶, Fransız modası¹⁷ ve Kırım Savaşı sebebiyle ülkeye gelen Fransız ve İngiliz subaylarının eşlerinin giyim tarzı geleneksel yaşam ve giyim tarzında değişikliklere sebep olmuştur.¹⁸ Modernizm sadece fikrî

¹³ Yahya Akyüz, "Osmanlı'da Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi", **Tarih ve Toplum**, S.159, Mart 2000, s. 33.

¹⁴ Gülden Okuducu, **Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Kadınının Kısa Tarihi**, Kaynak Yayınları, 2015, s.100.

¹⁵ Talimatnameye göre Maârif nezareti tarafından okula bir müdür bir de müdürün gözetiminde olan bir müdire atanır. Müdür okulun dış işleri ve yazışmalarından sorumludur. Müdire, müdürün işlerine karışamaz ve okulun iç işleriyle ilgilenirken de müdürün onayını almak zorundadır. Mustafa Şanal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretme Okulu'nun (Dârümuallimât)'ın Kuruluşu, Okutulan Dersler, Kapatılışı, 1870-1924" **Otam Dergisi**, S.26, Güz 2009, s.221.244.229.

¹⁶ İlbey Özeri, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda**, Truva yayımları, 4. Baskı İstanbul, 2015, s.29.

¹⁷ Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını: 1839-1923**, Ötügen Neşriyat, s.20, 2015, İstanbul.

¹⁸ Özeri, a.g.e, s.25.

olarak değil çıkan dergi ve gazetelerdeki reklam ve köşe yazılarıyla da varlığını ilerletmiştir. Kadınlarda meydana gelen bu değişiklikler daha çok varlıklı ailelerin hanımlarında meydana gelir. Toplumun henüz modernleşmeye hazır olmaması sebebiyle kadının sosyal hayattaki değişikliği olumlu karşılanmayacaktır. Geleneksel yapıdan kopmak kolay olmadığı için toplum modernleşmeye henüz hazır değildir lakin modernleşmenin fikrî ve şeklî adımlarının temeli bu dönemde atılmıştır.¹⁹

II. Meşrutiyet Dönemi devletin dağılmasını engellemek amacıyla modernleşme faaliyetlerinin daha fazla uygulandığı bir dönem olmuştur. Orduya ve eğitim kurumlarına çok önem verilen bu dönemde ordunun modernleşmesine katkı sağlayan Batı tarzı eğitim kurumları bürokratik kurumlarda çalışacak kişileri yetiştirme misyonunu üstlendiği için bürokratlarının ülke yönetimindeki güçleri artmıştır. Aynı zamanda dönemin aydınlarının birçoğunun bu eğitim kurumlarında okuması organik bir aydın tipi oluşturmuştur. 1908 Kanûn-ı Esâsî'nin yürürlüğe girmesi ve 1918 yılında Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasına kadar geçen sürede İttihat ve Terakkî kendilerinden öncekiler gibi Fransız Cumhuriyetçiliğini benimsememişler daha radikal ve fikrî bir mücadele ile Osmanlı'yı kurtarmayı hedeflemişlerdir. İttihatçılar toplumla değil devletle ilgilenerik ve eylemlerini devlete karşı değil devletin gücünü kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Alt ve orta sınıftan olan İttihat ve Terakkî ekonomik olarak Batı sömürgeciliğinden olumsuz etkilenen Osmanlı Devleti'nde adam kayırmalarının artması ve liyakatin azalmasıyla statükoya karşı azalan güvenleri davranışlarının sertleşmesine sebep olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin bu siyasi ve sosyal olayları içerisinde modernleşmenin sağlanabilmesi için kadınların eğitimi ve sosyal hayatta daha fazla yer almaları önemsenen konulardan biri olmuştur. Dönemin hükümeti kadınların sosyal hayattaki varlığının artmasını desteklemiştir. Kadınların modernleşmesiyle alakalı yapılan faaliyetler Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi eğitim ağırlıklı olmuştur. Tevfik Fikret kadınların eğitimiyle alakalı görüşlerini "Kızlarını okutmayan bir millet oğullarını manevi öksüzlüğe teslim etmiş demektir, hüsrana ağlasın."²⁰ sözleriyle

¹⁹ Özer, a.g.e. s.80.

²⁰ Şefika Kurnaz, "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını", Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 1995, s.20.

ifade etmiştir. Aynı zamanda dönemin aydınları kızlarının eğitim almalarını önemsemişlerdir. Bunun önemli örneklerinden biri Fatma Aliye'dir.

Paşa pederlerinin dairesine mensup olanlardan olup elyevm nezaret-i celile-i adliye rüesa-yı memurininde bulunan bir zat-ı ali dahi Fatma Aliye Hanım'ın muallimleri cümlesinden addolunurlar. (...) Zira on yaşında başlamış olan hanım-ı müşarünileyhaya on üç yaşına kadar üç seneden müteceviz Fransızca talim etmiş ve Fatma Aliye Hanım ise bu derslerden yalnız lisan öğrenmek suretinde değil terakkiyat-ı zihniyece dahi pek büyük istifade eylemiştir.²¹

Modernleşmenin eğitim aracılığıyla sağlanmaya çalışılmasında Batılılaşmayı savunanların düşünceleri etkili olmuştur çünkü modernleşmenin gerçekleşebilmesi için öncelikle kadının modernleşmesi gerektiğine inanılmaktadır. İstibdat Dönemi olarak adlandırılan II. Abdülhamid Dönemi'nde basın-yayın faaliyetlerine karşı getirilen kısıtlamalar II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte yerini her görüşten dergi ve gazetenin çıkarılmasına bırakmıştır. Bu dönemde çıkarılan dergi ve gazetelerde kadınların durumu hakkında birçok yazı yazılmıştır.²² Kadın dergileri süreli olarak 1868'den itibaren yayın hayatlarına başlamışlardır ve yayımlanan ilk dergi "Muhadarrat" (Terakki gazetesinin eki) isimli dergidir. Yayımlanan 40'tan fazla dergi arasında *Şuküfezar* (1886), *Aile* (1880), *Ayine* (1875), *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895), *Demet* (1908), *Mehasin* (1908), *Kadın* (1908), *Kadınlık* (1914), *Hanımlar Âlemi* (1914), *Kadınlar Dünyası* (1913), *İnci* (1919) ve *Süs* (1923) en önemlileridir.²³ Dergilerin içeriği konu bakımından çok zengindir: siyaset, moda, sanat, ev işleri, çocuk bakımı, adab-ı muaşeret, edebiyat gibi konularda yazılar bulunur. Zamanla değişen moda anlayışı ve paylaşılan son moda kıyafetlerle her daim en yeni yani en modern takip edilirken aynı zamanda modern kadının nasıl görüneceği ve kimliğinin nasıl olacağına kadın dergileri aracılığıyla yön verilir. Bu dergilerden birisi olan ve 1919'da yayın hayatına başlayan *İnci* dergisi kendisini "Kadınlığa ait bilcümle nazari

²¹ Ahmet Mithat Efendi, **Fatma Aliye Hanım Yahut Bir Muharrire-i Osmaniyenin Neşeti**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016, s.37-46.

²² Muhaddera Taşçıoğlu, **Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri**, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, Akın Matbaası Ankara, 1958, S.5, s. 41.

²³ Aynur Demirdirek, "In Pursuit of the Ottoman Women's Movement", Zehra Arat (der.), **Deconstructing Images of The Turkish Women** (65-81), St. Martin's Press, New York 1998.

ve ilmi meselelerden bahseder, resimli kadın mecmuasıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Dergide yayımlanan kadın resimlerinde kadınlar son moda kıyafetlerle, makyajlı ve saçları yapılı bir görüntüdedir. *Kadınlar Dünyası* (1913-1921) dergisi ise çoğu kadın dergisinden farklı olarak “kadınların yasal haklarını savunmak”²⁴ amacıyla çıkmıştır. Kadınların dünyasını gösterirken bir yandan da kadınlara yeni bir dünyanın da var olduğunu göstermeyi hedeflemiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nin anahtar kelimesi olan “hürriyet” fikir olarak sadece erkekler değil kadınlar tarafından da benimsenmiştir. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte gelen özgürlük fikri kadınlar üzerinde de etkili olmuştur. Bu dönemde kadınlar için yapılan yenilikler Tanzimat Dönemi’ne göre daha geniş kapsamlıdır. Ülkenin bekası için kadının modernleşmesi gerektiğine inanılır ve bu sebeple yapılan yeniliklerin kalıcı olması gerektiği fikri vurgulanır. Erkeklerin düşüncelerinin hâkim olduğu yaşantı içerisinde geçmişini ve geleceğini fark edemeyen kadınlara bu farkındalığı kazandırmak için aydınlatmak, fikrî ve ilmî olarak yeniliklerden haberdar olmalarını sağlamak için kadınların da modernleşme için atılan adımları desteklemeleri gerekmektedir.²⁵

Tanzimat Dönemi’nde açılan eğitim kurumları bu dönemde yaygınlaştırılmaya çalışılmış ve eklemeler yapılmıştır. Kız Dârülfünunu ve Kız Sultânîleri açılan iki önemli eğitim kurumudur. Kız Sultânîsi, 31 Mart olayından sonra kapatılmış ve 1916’da Adile Sultan İnas Mekteb-i Sultânîsi adıyla eğitim faaliyetine yeniden devam etmeye başlamıştır. Sadece şehir merkezlerinde açılan, taşrada ise Cumhuriyet Dönemi’nde açılacak olan liselerden ilk kız lisesi 1914’te İnas Sultaniyesi adıyla açılmış, 1915’te Bezmialem Sultaniyesi adıyla eğitime devam etmiştir. Ülkede karma eğitime ise 1918’te İnas Dârülfünununda geçilmiş ve bu tarihten sonra eğitim karma devam etmiştir.²⁶ Dönemin ders kitaplarının içerikleri vatana hizmete vurgu yapan, vatansever, milliyetçi, tarihini bilen kadınlar ve anneler yetiştirmek üzere hazırlanmıştır.

²⁴ **Kadınlar Dünyası**, 1913, s.1.

²⁵ Çakır, **a.g.e.**, s. 264.

²⁶ Selçuk Akşin Somel, “Osmanlı Modernleşme Tarihi’nde Kız Eğitimi” **Kebikeç**, S.10, 2000, s.227.

Bu dönemde eğitimin kadına sağladığı iki fırsat vardır. Bunlardan ilki iyi bir eğitim alıp söz hakkı kazanmak, yüksek zümrenin seviyesine erişmesi ve onlardan biri olmak; ikincisi ise iyi bir eğitim alıp üst sınıftan bir erkekle evlenebilme şansını yakalamak ve rahat bir hayat sürdürmek.²⁷ Dönemin eğitim faaliyetleri ideolojik bir modernleşme anlayışıyla çevrili olduğu için eğitim kurumlarının hedefi toplumun yapısına uygun eşler ve anneler yetiştirmektir. Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi bu dönemde de kadın erkeğin karşısında ikincil vaziyette görüldüğü için dergilerde kadınları bilinçlendirmek amacıyla yazılan yazılarda dahi kadının asıl görevi iyi bir eş ve anne olması olarak vurgulanmıştır.

Kadını hayatın başlıca iki sahnesinde görüyoruz. Biri aile hayatı, diğeri ise genel hayattır. Kadın bu iki sahnede de başarılı olmak için yardımcılarına ve rehberine muhtaçtır. İyi bir aile kadını, evini dizip süslemesini, sevimli bir yuva hâline koymasını bilmeli, evinin odasını yabancı ellere vermemeli, icabında mutfağa girip akşam yemeğini hazırlamayı bilmelidir. Her Türk kadınının, iyi bir valide olması, çocuğunu kendi ve zamanın ihtiyaçlarına göre terbiye edip büyütmesi, en büyük bir ihtiyaçtır...²⁸

Kadının modernleşmesi erkeğin alanını ihmal etmediği takdirde olumlu karşılanmış olsa dahi kadınların gerçekten toplumsallaşabilmesi için toplumun bir parçası hâline gelmeleri gerekir. Bu sebeple kadının ilk vazifesi eş ve anne olması olarak görülürken, ikinci vazifesi toplumsal hayata dâhil olabilmesi için bir meslek sahibi olması olarak görülür. Modernleşme konusunda kadına bir bilinç kazandırmaya çalışan kadın dergilerinin yanı sıra kurulan kadın dernekleri de mevcuttur. Bu dernekler kadınların toplumsal yaşamda aktif olması, kadın-erkek hiyerarşisinden kopmaları, toplumsal konularda daha eleştirel düşünce yapısına sahip olmaları, bir araya gelerek örgütsel bir şekilde toplanmaları ve isteklerini dile getirmelerini sağlamışlardır. Bu dönemin kadın temsilcileri toplumun elit ailelerinden olan, konak

²⁷ Fatma Aliye'nin "Refet" romanı dönemin zihniyetini ve eğitim faaliyetleri anlatması bakımından bu konuya iyi bir örnektir. Fatma Aliye, **Refet**, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, 2019.

²⁸ **İnci**, No.1, 1 Şubat 1919, 2.

eğitimi almış kadınlardan olmuştur. Bu dđnem Osmanlı kadınlarda Batı'ya karşı İşlam kadınının da modern olabileceğini gđstermek önemli bir hedef olmuştur.²⁹

Sonuc olarak Tanzimat Dđnemi'nde daha şekilci bir surette gercekleşen modernleşme faaliyetleri II. Meşrutiyet Dđnemi'nde daha derinlemesine gercekleşmiş, toplumun sosyal ve siyasi hayatında daha köklü değişikliklere sebep olmuş ve kadının daha görünür olmasını sağlamıştır.

Kadın anneliğiyle toplumda merkez  ve sembolik bir yere sahip olarak görülür. Modern bir devlette kadının gelişimi devletin ilerleyişinin varlığını gđsterir. Osmanlı Devleti'nin son dđnemlerinde kadının toplum içindeki yeri ve önemi farklı kitlelerce farklı şekillerde ele alınmış, kadın hakları ve kadının toplumdaki yeriyle alakalı yeni düzenlemeler ve görüşler ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da millî kimliğin inşa sürecinde yeni bir kadın kimliği oluşturulmaya çalışılmış, kadının toplumdaki yeri ve önemini vurgulayan yazılar yayımlanmıştır. Bu konuda öncelikli görev kadınları kendi görevleri hususunda bilinçlendirmek olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde birçok farklı grup ve her birinin farklı istekleri olması nedeniyle görüş birliği sağlanamadığı sonucuna ulaşılır. Bunun sonucunda temelde uluslaşma, halklaşma, gelenek ve din kaynaklı bir devlet yerine hukuk, eğitim ve genel toplum yaşamının şekillendirileceği bir Cumhuriyet devleti kurarak yeni bir uluslaşma sürecine girmek çözüm olarak görülür.³⁰ Cumhuriyet Dđnemi'nin Tanzimat ve II. Meşrutiyet'ten ayrılan yönü İşlam devleti olma anlayışının yerine ona karşıt olarak ulusal egemenliğin ve bağımsızlığın temel ilke olarak benimsenmesidir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yapılan devrimler, toplumu ağdaş Batı uygarlığı düzeyine çıkarma isteğinin neticesidir. Devrimlerle birlikte gelenekten uzak, ulus devlete uygun bir toplum oluşturmak amaçlanır. Cumhuriyet devrimlerinin ilerinde en önemli niteliğe sahip olanı saltanat ve hilafetin kaldırılması olup kaldırılmalarıyla birlikte yapılan diğer yeniliklerin  n  açılmış, yolu kolaylaştırılmıştır. "...Cumhuriyet Dđnemi

²⁹ Dđnemin önemli isimlerinden Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı ve ilk kadın romancımız olan Fatma Aliye Avrupa'dan gelen seyyahların Osmanlı kadınına mazlum ve mağdur zannedip yaşantısı hakkında yanlış bilgilere sahip olmaları sebebiyle duyduğu şaşkınlığı yabancı kadın seyyahlarla yaptığı sohbetleri kitaplaştırarak anlatmıştır. Fatma Aliye, **Osmanlı'da Kadın Cariyelilik, okeşlilik, Moda**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2012.

³⁰ Niyazi Berkes, **Türkiye'de ağdaşlaşma**, YKY, İstanbul, 2011, s.475-479.

devrimlerine özelliklerini veren yan, II. Mahmut zamanında başlayan eğrilmelerin, çarpılmaların, ikiye üçe bölünmelerin çağdaş uygarlık düzeyine uygun olacak yolda bütünleştirilmesi, tutarlılık kazandırılmasıdır.”³¹

Atatürk’e göre geleneksel eğitim yöntemi ulusun geri kalışındaki en büyük etkenlerden biridir.³² Ona göre eğitim hem ulusun hem de çağın koşullarına uygun olmalıdır. Böylelikle hedeflenen uygarlık ilkelerini benimseyen zihinler yetiştirilebilir. Ulusal bir eğitimde öğrenciler arasında herhangi bir ayırım gözetilmemesi sebebiyle 1924’te Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu çıkarılarak eğitimin birleştirilmesi kanunlaştırılmıştır. Bu kanunla birlikte medreseler kaldırılmış, İmam ve Hatip Okulları ile İstanbul Üniversitesi’nde İlahiyat Fakültesi açılmıştır. 1928’de devletin dininin İslam olduğu maddesinin Anayasa’dan kaldırılmasıyla birlikte 1930’da şehir okullarında, 1933’te köy okullarında zorunlu din eğitimi dersleri kaldırılmıştır.

Bireysel kimlik toplumsal rol ve kültürel kategorilerden oluşur.³³ Kadınlar annelikleri, dış görünüşleri, sosyal hayattaki varlıkları gibi çoğaltılabilir birçok sebeple ulusalcılık faaliyetleri açısından her daim çok önemli bir yere sahip olmuşlardır. Cumhuriyetle birlikte oluşturulmak istenen “yeni kadın” görünümü aynı zamanda ulusun görünümünü temsil etmektedir. Kadınlara kazandırılmak istenen bu yeni kimliğin görünümü erkekler tarafından belirlenmiştir. Oluşturulan bu yeni kadın kimliği devletin eril yönetimini de korumaktadır. Kadın hem yeni ulusun eşitlik söylemlerinin hem de modernleşme faaliyetlerinin ana karakteri durumundadır. Kadın anneliğiyle topluma yeni bireyler kazandıran ve yetiştiren biri olarak ulusal kimliğin oluşturulmasında öneme sahiptir. Bu sebeple cumhuriyetin kızları annelikleri ve modernlikleriyle rol model olacaklardır. Modernleşme önce dış görüntüyle başlamaktadır. Yeni kadın modeli Batılı giysiler giyen kadınlardan oluşmaktadır.³⁴

Cumhuriyet ile birlikte oluşturulmak istenen yeni kimliğin sadece kadınlar üzerinde değil toplumun her alanında yapılması hedeflenmiştir. Yeni kimlikle birlikte yeni bir millet, yeni bir medeniyet inşa edilmek istenmiştir. Osmanlı Devleti’ne ait

³¹ Niyazi Berkes, a.g.e, s. 524.

³² **Atatürk’ün Maârif Ait Direktifleri**, Maârif Vekilliği, İstanbul, 1939.

³³ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.17.

³⁴ Nilüfer Göle, **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 1992, s. 49.

olan geleneklerden sıyrılarak Batılılaşmak Cumhuriyet'in hedefi olmuştur. "Kemalist medeniyet projesi devletin yapısını değiştirmekten öte, yaşam şekline, davranış biçimlerine, gündelik alışkanlıklara nüfuz etmek istemektedir."³⁵ Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrı bir millet yaratmak amaçlanmıştır.

Cumhuriyet değerleri, kadın ve erkek kimliklerinin modernitenin aşırılıklarına kaçmadan, ahlakî olarak işlenmesini gerektirmektedir. Cumhuriyet erkeği her zaman sağlam, güçlü, iyi işi olan ve sanayi ile bağlantısı olan bir figür iken, kadın için ahlakî değerlere uygun dışarıdaki ve evdeki hayatta iki model çizilmiştir. Bu bağlamda da, cumhuriyet kadınları ilk olarak annelikleri ve ev kadınlıkları bağlamında tanımlanırdı. Bu annelik kavramı da yalnızca evde kullanılan bir kavram ya da rol değildi, kadın tüm ulusun da annesiydi ve Türk kadınının gururlu, onurlu kişiliği ona tüm ulusu kollayacak bir kimlik kazandırıyordu.³⁶

Cumhuriyet ile birlikte hedeflenen yeni kimlik ve bunları destekleyen reformlar toplumun her kesiminde olumlu karşılanmamıştır. İslami hassasiyet taşıyan isimler tarafından eleştirilir. Bu yeni kimliği eleştiren isimlerden biri de Necip Fazıl'dır. Necip Fazıl'a göre önemli olan millî bir kimliktir. Bir şeyin mana taşıması için millî bir kimliğinin olması gerekir. Necip Fazıl'a göre modernleşme meselesi derinlemesine ele alınmalı, millî şahsiyeti temsil edecek şekilde olmalıdır. Bunun da gelenekten beslenilerek yapılabileceğini düşünür. Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan Batılılaşma çalışmalarının üzerinde durmuş ve *Büyük Doğu*'da bu konuları ele almış, eleştirmiştir.

Büyük Doğu dergisi yeni kurulan Cumhuriyet'in belli bir müddet devam eden tek parti hükümetinin devrimlerin toplum içinde sağlamlaşmasını sağlamak amacıyla yürüttükleri ideolojik söylem ve tek sesin içinde farklı bir ses olmuştur. Harf devrimin ardından çıkan edebî dergiler, edebiyatı inkılapları anlatmakta ve yaygınlaştırmakta bir araç olarak kullanmışlardır. Bu dergilerden bazıları: *Yeni Türk Mecmuası*, *Yeni Adam*, *Ülkü*, *Kadro*, *Yücel*, *Çığır*'dır. *Büyük Doğu* ise ideolojik yönden bu dergilerden ayrılır. Dergi tek parti yönetiminin ve Batılılaşma taraftarı cumhuriyet edebiyatı

³⁵ Göle, a.g.e., s. 49.

³⁶ Zeynep Yeşim Gökçe, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Kadın Kimliğinin Oluşumu: Kadın Yolu Dergisi'nde Kadının Temsili", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

kanonunun olduğu bir dönemde Batılılaşmaya karşı bir tavırla, İslami anlayışla yayın hayatına başlamıştır. Dönemin edebî ortamına zamanla içeriğiyle ses getirmiş ve ayrı bir önem kazanmıştır. Derginin kendi kültürel kodları mevcuttur. Dergi ismiyle dahi Batı'nın yanında yer almadığını açıkça gösterir. Sesi ve etkisi zamanla artmıştır. Necip Fazıl, *Büyük Doğu* ile başlattığı aksiyonunu giderek bir dava hâline getirmiştir.³⁷

Necip Fazıl, ülkede düşünce ve ideoloji eksikliği bulunduğu kanaatindedir. *Büyük Doğu*'yu da bu eksikliğin giderilmesi için çıkardığını ifade etmiştir.³⁸ Dergide özellikle dil, tarih, edebiyat, ahlak, siyaset, sanat ve maneviyat konuları ele alınmış ve bu konulara karşı mevcut yaklaşımlar eleştirilmiştir. Fakat *Büyük Doğu* yalnızca eleştiri yapmakla kalmaz. Meselelerin sorgulanmasına ve eleştirilmesine teşvik ederken aynı zamanda sorunlara çözüm önerisinde de bulunur. *Büyük Doğu*'nun bu içeriği ve Necip Fazıl'ın aksiyoner ruhu birleşince dergi kısa sürede daha fazla tanınmaya, ses getirmeye ve etkisini artırmaya başlar. Necip Fazıl bu aksiyonuna "Büyük Doğu Hareketi" adını verir. Bu hareketin ne olduğunu ise derginin *İdeolocya Örgüsü* başlığıyla yazdığı ve sonra aynı adla kitaplaştırdığı yazılarında açıklamaktadır.³⁹

Cumhuriyet kanonunun oluşturduğu kültürel iktidar söylemlerini matbuat aracılığıyla güçlendirmektedir. Çünkü matbuat aynı zamanda büyük kitleleri etkileyebilecek bir güce sahiptir. Yapılan inkılapların halka indirilmesi ve yeni kimliğin inşasında genelde sanattan, özelde edebiyattan yararlanılmaktadır.⁴⁰ 1920'lerde hâkim olan inkılap edebiyatıyla alakalı M. Fuad Köprülü, yeni inkılabın ruhuna uygun şekilde romanlar, şiirler, tiyatrolar yazılması gerektiğini vurgularken⁴¹, Kazım Nabi de yine benzer düşüncelerle inkılap edebiyatının Anadolu'yu, kurtuluş mücadelesini ve Atatürk'ü konu edecek şekilde yazılması gerektiğini belirtmiştir. İnkılap edebiyatı hakkında yazılan yazılar oldukça fazladır. Genel olarak "İnkılap edebiyatı Atatürk'ü yücelten; Osmanlı'yı, eski kültürü, dini ve ona bağlı geleneği

³⁷ M. Fatih Andı, "Aydınlar, Kültürel İktidarlar ve Bu Bağlamda Oluşan Necip Fazıl Portresi", **Karabatak**, S.34, s.50.

³⁸ **Büyük Doğu**, Devre:2, 2 Kasım 1945, S.1, s.2.

³⁹ Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012.

⁴⁰ Mesut Koçak, "Tecrit, Tahkim, Tekamül: Cumhuriyet Türkiye'si'nde Muhafız Bir Ses Olarak İslamcı Dergiler", **Karabatak**, S.34, s.99.

⁴¹ M. Fuad Köprülü, "İnkılap ve Edebiyat", **Hayat Mecmuası**, 1926.

olumsuzlayan ve yeni dönemi açık veya kapalı bir şekilde öven söylemlerin edebiyatıdır.”⁴² Uzun yıllar hatta yüzyıllar boyunca İslam’ın hayatın her alanında aktif, belirgin aynı zamanda sınırları belirleyen bir misyona sahip olduğu bir toplumda yapılan kültürel değişimlere karşı İslami hassasiyet taşıyan sanatkar ve düşünürlerin neler yaptığı ve nasıl bir pozisyon aldıkları merak konusudur. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni devletin ideolojik baskı ve propagandalarına karşı cılız bir sestene öteye geçememiş olsalar dahi 1940’ların başından itibaren tek parti yönetiminin değişmesiyle birlikte inkılaplara ve kültür politikalarına karşı muhalif bir tavırla eleştirilerini dile getirdikleri görülür. 1940-1990 arasında çıkan İslami hassasiyet taşıyan dergilerden bazıları: Nurettin Topçu tarafından çıkarılan *Hareket* (1939-1982), Necip Fazıl’ın çıkardığı *Büyük Doğu* (1943-1978), Sezai Karakoç’un çıkardığı *Diriliş* (1960-1992), Nuri Pakdil’in çıkardığı *Edebiyat* (1969-1984) ve İslami hassasiyet taşıyan sanatçıların bir araya gelerek çıkardıkları *Mavera* (1976-1990) karşımıza çıkanlardır. İnkılap edebiyatı kanonunun dışında çıkan muhalif sesleri merak ederken İslami hassasiyet taşıyanların sesi olarak karşımıza çıkan en belirgin isim Necip Fazıl olur. Bu tezde yapılan inkılaplar ve kültür politikalarına karşı Necip Fazıl’ın bilhassa kendi sesi ve aksiyonunun temsilcisi olarak çıkardığı *Büyük Doğu* dergisinde nasıl bir muhalif tavır sergilendiğini incelenmeye çalışılacaktır. Cumhuriyet ve modernizmin belirlediği yeni ulus kimliğinin görünümünü temsil eden kadının yaşadığı değişimler ve *Büyük Doğu*’da bir rol ve model olarak kadının nasıl tanımlandığı incelenecektir.

⁴² Koçak, a.g.e., s. 99.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE BİR MESELE OLARAK KADIN

1.1. 1923-1950 ARASI ULUSLAŞMA, MODERNLEŞME, DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ VE KADINLARA YÖNELİK POLİTİKALAR

1.1.1. Ulus-Kimlik İnşası, Laikleşme ve İdeal Vatandaşlık

Benedict Anderson'a göre ulus hayal ürünü olan modern bir olgudur. Anderson'un bu görüşünü açacak olursak: Birbirini tanımayan pek çok insanın aynı inançla bir araya gelmesi, aitlik hissetmesi farkları ortadan kaldırarak herkesin zihninde aynı ulus tasavvurunu oluşturur. Yani bir ulusu oluşturan kişiler arasında kendisini o ulusa ait hissetmesi bağlılığın bir ifadesi olarak yeterlidir. "Ne mutlu Türk'üm diyene!" ifadesi de bu görüşe benzer bir anlam taşır. Her ulus belli bir zeminde ve belli sınırlar üzerine inşa edilir. Ulusların sınırlarının olması biz ve öteki arasındaki farka dikkat çekmek için gereklidir. Ulus egemendir. Ulusun egemen olması demek inançla değil Aydınlanma ile kurulduğuna işarettir. Kişinin özgürlüğü ulus devletin varlığıyla güvence altındadır. Aynı ve eşit haklara sahip özgür bireylerden oluşan ulusta seküler (TDK'deki anlamıyla: Laik yaşama ait, dinden bağımsız olan.) bir bilinç oluşturulmak istenir.⁴³

Karl Deutsch bir ulusun inşa edilme sürecinin "Üyeler arasındaki karşılıklı ilişkinin yoğunluğuna dayandığı savını öne sürer."⁴⁴ Bütünlük içinde bir ulus oluşturmak için dil, tarih, hatıra ve karakter birliğinin olması gerekir. Hepsi bir bütün olduğunda ulus devletin vatandaşları arasında bir bağlılık ve iletişim sağlarken aynı zamanda onlara ortak bir ulus-kimlik kazandırır. Anderson, Deutsch'un ulus inşa süreciyle alakalı görüşlerini genişletmiştir fakat ondan ayrıldığı noktalar vardır.

⁴³ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2020

⁴⁴ Christophe Jaffrelot, "Bazı Ulus Teorileri", **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 56.

“Anderson da uluslaşma sürecini iletişim ağlarının gelişmesi etkenine dayalı bir şemada açıklarken Deutsch’un aksine, bunun kuramsal görünümüne değil, toplumsal inanç ve bilinç düzeyinde oluşturduğu değişimlere önem verir.”⁴⁵

Ulusal kimlik kimilerine göre bir bütünün parçası olmayı yani ona soy ile bağlı olmayı ifade ederken kimilerine göre soy bağı gerekmeksizin aidiyet duygusuyla gerçekleşir. Aidiyet duygusuyla gerçekleşen ulusal kimlik ise kültürel bir inşa yahut entelektüel bir üründür. Anthony Smith’in geliştirdiği etno-sembolcü ulusal kimlik ise “Belli bir toprağa ve dayanışma duygusuna sahip, bir boy, mit, tarih ve kültürü paylaşan insan topluluğuna verilen ad olan etniler.”⁴⁶ olarak tanımlanır. Bu yaklaşıma göre ulusal kimlik modern dönemde ortaya çıkıp inşa edilmemiştir. Modern dönemden öncesindeki etnilerle bağlantısı bulunmaktadır. Ulus-kimlik ile bağlantılı olan ulusçuluk kavramında da bazıları açık ulus yani soy bağı bulunmaksızın bağlılığı öngörürken bazıları etnik bağlılığı öngörmüştür. Ulus, ulusçuluk, ulus-kimlik gibi kavramlar modern dönem öncesinde var olsalar dahi modern dönemle birlikte başat konuma gelmişlerdir. Antropolojik halk bilimine göre modern dönem öncesi geleneksel toplumlarda insanlar belli bir toplumun ve dinin mensubu olarak doğar ve yaşamlarını sürdürürler. Modern dönem öncesinde insanlar bir kimlik arayışı içinde olmazlar gibi kesin bir ifade kullanılamasa da genel olarak kimlikleri doğuştan belli olurdu. Modern dönemde yaşanan büyük toplumsal değişimlerse kimlik sorunu gibi konuları daha görünür kılmıştır. Ernest Gellner bu konuyu şu şekilde ifade etmektedir:

Tarım insanı, doğal çevrede yaşamını sürdürebilen doğal bir türe benzetilebilir. Sanayi insanı ise doğal atmosferde artık güçlkle nefes alabilen yapay üretilmiş veya doğmuş ancak artık yeni, özel bir karışımı olan ve yapay beslenen bir hava veya ortamda etkinlikle iş görebilen ya da yaşayabilen bir türle karşılaştırılabilir. Yani sanayi insanı bir tür dev akvaryum veya solunum odasına benzeyen, özel bir biçimde sınırlandırılmış ve inşa edilmiş birimlerde yaşamaktadır. Ancak bu odalar inşa edilip çalışılır hâle gelmelidir. Bu dev havuzların içindeki hayat veren ve koruyan havanın veya sıvının bakımı otomatik değildir. Özel bir bitkiye ihtiyaç

⁴⁵ Ozan Erözden, **Ulus-Devlet**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997, s. 15.

⁴⁶ Anthony D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, çev: Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s.57-58

vardır. Bu bitkinin de adı ulusal eğitim ve iletişim sistemidir. Tek etkin bakıcısı ve koruyucusu da devlettir.⁴⁷

Modern öncesi döneme kıyasla modern dönemde kimlik bunalımı yaşayan insan için bir ulusun ferdi olması yeni bir şeydir. Bu durum düşünce yönünden modernite, ekonomi yönünden Sanayi Devrimi ve siyasi yönden Fransız Devrimi ile ilişkilidir.⁴⁸ Modern öncesi dönemde insan din, dil, kral, gelenek gibi olgulara aidiyet duyarken artık bunların yerini ulus devlet almıştır. Bu kimlik değişimi “nesnel sekülerleşme din ve devlet işlerinin ayrılması, öznel sekülerleşme ise modern kimliğin/benliğin kurulma sürecinde dinin dışlanması içerir.”⁴⁹ Peter Berger’e göre sekülerleşme “toplumu ve kültürü kuran kurumların ve ilişkilerin dini kurum ve sembollerin baskınlığından uzaklaştırma süreci”⁵⁰dir. Modern toplumlarda din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ulus-kimlik inşasının bir gereğidir. Böylelikle ulus-kimliğin oluşmasında dinin rolünün azalması amaçlanır. Geleneksel toplumlarda insanlar dinlerine göre gruplara ayrılırken modern toplumlarda dinin rolü azalmış ve insanlar din ya da etnik kimliklerine göre değil sınıfsal kimliklerine göre şekillenmişlerdir.

Reform ve Rönesans hareketleriyle birlikte hız kazanan kimlik değişiminde skolastik düşüncenin yerini ulusal kültür, ulusal dil, bilimsel eğitim faaliyetleri almaya başlamıştır. Skolastik düşünceden tamamen bağımsız olarak kendine ait bir benliği olan ulus ile onun kimliği olan ulus-kimlikte böylelikle ortaya çıkmaya başlamıştır. “Kültürel heterojenlikten, kültürel homojenliğe, cemaatten cemiyete dönüşümün ifadesi olan yeni gelişmeler, aynı zamanda ulusal kimliğin tarih sahnesindeki yerini alması anlamına da gelmektedir.”⁵¹ Böylelikle Aydınlanma ile yeniden doğan Avrupa yeni bir dünya düzeni oluşturmuştur. Bu yeni düzenin temel taşlarını ulus, ulusal

⁴⁷ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Bozdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul,1992, s.98

⁴⁸ Zeynep Dağı, **Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü, Boyut Kitapları**, İstanbul, 2002, s.24.

⁴⁹ E. Fuat Keyman, “Türkiye’de “Lâiklik Sorunu”nu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme”, **Doğu-Batı**, Yıl:6, Sayı:23, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, (113–130), s.115.

⁵⁰ Peter Berger, **The Sacred Canopy**, New York, 1967, s, 107. Akt. Keyman, a.g.m. , s.118.

⁵¹ Mehmet Karakaş, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s. 9.

devlet, vatan ve laik düzen oluşturmaktadır.⁵² Heterojen yapının gittikçe homojenleşmesi yani bireyler arasındaki bir topluma ait hissetme duygusu geliştikçe ulusal kimlik oluşmaya başlamıştır. Gittikçe artan ortak bir tarih ve kültüre aidiyet hissi de “bizlik duygusunu” yani ulusal kimliği belirginleştirmiştir.⁵³

Laikleşme sürecinde modern devletin insan ilişkileri, devleti algılayışı ve yönetme biçimi değişmiştir. Ulus-devlet modelinde artık devlet sadece hâkim olan, adaleti sağlayan bir kurum değildir. Meşruiyetini halktan alır ve halkla devlet arasında bir bağ oluşur. Bu bağ devletin var olma ve yönetme biçiminde değişikliklere neden olur. Ulus devleti geleneksel devletten ayıran en önemli fark halkla arasında kurduğu bu bağıdır. Bu devlet modeli belli sınırları olan ve bu alan içerisinde egemenliği elinde tutan, bireysel yurttaşlık anlayışına dayanmak suretiyle halkı yönetime dâhil eden bir yönetim şekline sahiptir. Bu bağlamda modern ulus devletin özellikleri merkezîlik, anayasallık, ulusallık, demokratiklik ve laiklik olarak sayılabilir.⁵⁴ Geleneksel bir imparatorluk devleti olan Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılması üzerine Türkiye Cumhuriyeti, modern bir ulus-devlet tasarısı olarak kurulmuştur.

Ulus-devlet halkın kendisinin onlar için çalışması adına seçtiği yöneticiler tarafından yönetilen, ortak dil ve kültür birliği olan homojen bir yapı olarak tanımlansa da bu yapının tamamen homojen olması mümkün değildir. Modern devlet ile ulus devlet ortak bir bütünlük içerisinde. Modern devlet kendi ulusunu yaratmak üzere halk üzerinde belirleyici bir vafa sahip olur. Modern devlet, ülke sınırları içerisindeki her kişiye ulaşmayı hedefleyen, eğitim, ulaşım, resmî dil gibi devletin toplumu yönetmeyi ve yönlendirmeyi hedefleyen bir toplum mühendisliği görevini üstlenmiştir.⁵⁵ Ulus devlette ulus ile devlet arasında bir bağ oluşturmak için ulusa etnik, dilsel, dinsel ve kültürel öğeler içeren bir kimlik inşa etmek gerekmektedir. Bu

⁵² Ergün Aybars, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal Kimlik Oluşumu Ve Batımın Etkisi”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul, 1997, (159–163), s.159–160

⁵³ Cengiz Güleç, **Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi**, V Yayınları, İstanbul, 1992, s.20

⁵⁴ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.163-165.

⁵⁵ Yusuf Tekin, “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Modern Ulus devlete Yönelik Girişimler”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sivas, 2002, s.9.

kimlik ulus-devletin ideolojisini temsil eder. Toplum mühendisliğinin programı ulusçuluk, fabrikası ise ulus-devlettir.⁵⁶

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde de bir ulus, ulus-devlet ve ulus-kimlik oluşmuş bazen ise oluşturulmuştur. Türk toplumunun ulusal kimliğinin şekillenmesinde Millî Mücadele'nin etkisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki kaybının ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesinde belirtilen “Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkülceys noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır.”⁵⁷ maddesi gereğince yabancı devletlerin İstanbul'a, Konya'ya, Antalya'ya, Güneydoğu Anadolu'ya, İzmir'e ve Ege kıyılarına⁵⁸ asker çıkarmasıyla birlikte Türkler topraklarını korumak ve yaşamak için bir araya gelerek vatanlarını korumuşlardır. Mayıs 1919'da Yunan işgalinin gerçekleşmesi olayların gidişatını değiştiren bir hareket olur. Yunan işgaliyle birlikte Mustafa Kemal'in önderliğinde Millî Mücadele hareketi başlar. Anadolu'da ve Trakya'da Müslümanlar işgalcilere karşı teşkilatlanır. Yunan işgaline karşı İzmir'de Müdafaa-i Hukuki Osmaniye Cemiyeti, Ermeni tehdidine karşı Vilayat-ı Şarkiye Hukukî Osmaniye Cemiyeti, Trabzon'da Pontus hareketine karşı Muhafaza-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulur.⁵⁹ Mustafa Kemal direniş hareketini organize eden kişidir ve Osmanlı Devleti'nin askerî üst kademesindeki çoğu kişi tarafından desteklenmektedir. Amasya görüşmeleri sonunda yayımlanan tamimde “Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir.” ifadesi kullanılmış, İstanbul Hükümeti'nin görevlerini yerine getirmediği söylenerek çare olarak “milletin azim ve kararlılığı” ile “her türlü baskı ve kontrolden uzak millî bir heyetin oluşturulması zarurietini” belirtilmiştir.⁶⁰ Bu tamim İstanbul Hükümeti dışında alternatif bir iradenin

⁵⁶ Zygmunt Baumann, **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı, İstanbul, 2003, s.88-89.

⁵⁷ Ali Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1948, s.70.

⁵⁸ Sabahattin Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, C.1; Örgün Yayımevi, İstanbul, 2002, s.105-106, 150-160.

⁵⁹ Ercüment Kuran, **Türk Çağdaşlaşması**, (Der. Mehmet Erdoğan), Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.270.

⁶⁰ Kemal Atatürk, **Nutuk**, Cilt: I (1919-1920), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s.30-31.

kendini göstermesidir.⁶¹ Daha sonra gerçekleşen Erzurum Kongresi'nde alınan "Vatanın ve istiklâlin muhafaza ve teminine hükümeti merkeziye muktedir olamadığı takdirde, temini maksat için, bir hükümeti muvakkate teşekkül edilecektir."⁶² kararıyla birlikte aslında imparatorluktan başka bir ulus-devlet anlayışı ortaya koyulur.⁶³ Sivas'ta yapılan ulusal kongrede Mustafa Kemal başkanlığında kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden seçilen temsil heyeti yürütme organı olarak görevlendirilmiş yani hükümetin görevlerini üstlenmiştir.

Bu dönemde toplumsal kimliğin bütün bir ifadesi olarak Türklük, Türk ulusu gibi ifadeler Müslümanlıkla aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. İşgalcilere karşı bir bütün olarak mücadele gösteren toplumda işgalcilerin gayrimüslim olması, Müslümanların biz ve onlar ayrımı yapmalarında etkili olmuştur. Bu sebeple Millî Mücadele sadece emperyalist işgale karşı değil aynı zamanda Hristiyan Avrupa işgaline karşı da verilmiştir. Millî Mücadele'den sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasasında da "Devletin dini İslam'dır." ibaresi bulunmaktadır. Ama Mustafa Kemal Paşa ve cumhuriyetin öncü kadroları yeni devleti modern, seküler ve laik bir ulus devlete dönüştürme yönünde bir irade ortaya koyarlar ve bu irade 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılmasından başlanarak 1934'te laiklik ilkesinin anayasaya koyulduğu tarihe kadar tedricen hayata geçirilir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti modern bir ulus devletin özelliklerine tedricen kavuşturulmaya çalışılır.

Ekim 1919'da İstanbul'da kurulan yeni kabine meclisin açılması için istenilen seçim talebini onaylayarak, Amasya'da Mustafa Kemal Paşa ile yaptıkları görüşmede neticesinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni resmî olarak kabul etti.⁶⁴ Daha sonra dağılan meclisin üyeleri toplanıp 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni açtılar. Meclis yasama ve yürütme görevlerini üstlenerek

⁶¹ Yavuz Özdemir, "Erzurum Kongresi Kararlarını Etkileyen Faktörler ve Kararların Yorumlanması", **23 Temmuz Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu**, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum, s.391.

⁶² Atatürk, **Nutuk**, Cilt: I, s.30-31.

⁶³ Özdemir, "Erzurum Kongresi Kararlarını Etkileyen Faktörler ve Kararların Yorumlanması", s.395-398. Hikmet Öksüz, "Erzurum Kongresi'nde Meşruiyet Anlayışı", **23 Temmuz Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum 1, Uluslararası Sempozyumu**, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum, s.401-409.

⁶⁴ Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, s.522-523.

kendisini en yüksek siyasi makam ilan etti. Aynı zamanda egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ve milleti temsil eden tek kurumun kendisi olduğunu duyurdu.⁶⁵

Efendiler, meselenin bir daha tekerrür etmemesi ricasiyle bir iki noktayı arz etmek isterim: Burada maksut olan ve Meclis âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Lâz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiyedir, samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh bu heyeti âliyenin temsil ettiği, hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller, yalnız bir unsur-u İslama münhasır değildir. Anasır-ı İslamiyeden mürekkep bir kütleye aittir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz.⁶⁶

Millî Mücadele'nin ulusçuluğu İslam üzerine kurulmuştu. Cumhuriyetin ulusçuluğu ise laiklik ilkesi üzerine inşa edilecekti. Türk milletinin kimlik bunalımı yaşaması da bu dönemden sonraya tekabül ediyordu. Halkın padişahsız bir kurtuluşu anlaması kolay olmadığı için cumhuriyet hemen ilan edilmemişti. “Köylü halife ve padişahsız kurtuluşun manasını anlamak eğiliminde değildi. Bu akideye muhalif, rey ve içtihat izhar edeceklerin vay hâline! Derhal dinsiz, hain, vatansız, merdut olur.”⁶⁷ Anadolu'daki halkın İslam temelli düşünerek Millî Mücadele'de ötekine (gayrimüslimlere) karşı birlik olmasıyla henüz kendilerinde ulusal bilinç oluşmamıştır. Mustafa Kemal bunu bildiği için Osmanlı Devleti'ne ait ne varsa yok edilmeden seküler ulusçuluk anlayışını uygulamamıştır. Daha sonra devrimin amacını “Efendiler, bu vaziyet karşısında tek bir karar vardı. O da hâkimiyeti milliyeye müstenit, bilâkaydüşart müstakil yeni bir Türk devleti tesis etmektir.”⁶⁸ diyerek ifade etmiştir. Kurulacak olan yeni devletin kadrosu 1920'lerin ortalarından itibaren seküler, kısmen etnik ve kültürel Türk ulusçuluğunu resmî ideoloji olarak uygulamaya başlamıştır.⁶⁹ Ulus-devlet, Osmanlı Devleti'nin yapamadığını yapıp, Türkleri muasır medeniyet seviyesine ulaştıracaktı.

⁶⁵ Atatürk, **Nutuk**, Cilt: II, s.438-439

⁶⁶ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, T.T.K Basımevi, Ankara, 1989, s.74-75.

⁶⁷ Atatürk, **Nutuk**, Cilt: I, s.11.

⁶⁸ Atatürk, a.g.e., s.12.

⁶⁹ Zürcher, **Savaş, Derim ve Uluslaşma Türk Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, s.240

Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumu değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefleyen en büyük çalışması ulusçuluk üzerinden olmuştur. Ulusçuluk, Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkmış bir olgu değildir. Fakat önceki dönemden (Osmanlı) farklı olarak değişen ideolojiler, zaman ve şartlara bağlı olarak Cumhuriyet Dönemi'nde farklı bir ideolojik anlayışla ortaya çıkar. Türk ulusçuluğunun öncü ismi Ziya Gökalp, Renan'ın ulusu oluşturan ölçütlerinin sonucunda saf bir ırkın olmadığı düşüncesini kabul etmez. Coğrafya ya da ümmet gibi ifadeler de ulusal bir kimliğin belirlenmesinde kabul edilen ölçütler değildir. Çünkü Gökalp'e göre ulus ortak bir dile, dine, ahlak ve eğitime sahip toplum demektir.⁷⁰ Gökalp, kültür ve medeniyeti iki farklı şey olarak yorumlar. Bu sebeple Batılılaşmada teknolojik ve bilimsel çalışmalardan yararlanılabilir fakat kültür korunması gereken bir unsurdur. Gökalp'e göre Türk kültürü halk arasında mevcuttur ve orada bulunabilir ve bu ulusal kültür bulduktan sonra Batı medeniyetinden bir şeyler alınabilir.⁷¹ Türk kimliğini "Türk ulusundanım, İslam inandaşlarındanım ve Batı uygarlığındanım."⁷² şeklinde tanımlamıştır. Gökalp'in Türk kimliği tanımındaki "İslam inandaşlarındanım" ifadesi daha sonra cumhuriyetin kimlik yorumunda devre dışı bırakılan bir unsurdur. 1924 Anayasası'nın 88. maddesindeki "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur."⁷³ ifadesi ile de anlaşılıyor ki artık Türklük din ve ırk ile değil coğrafi ve siyasi olarak tanımlanan bir olgudur. Cumhuriyetçi ve laik ulusçuluk anlayışı ise 1924'ten sonra kendini göstermeye başlar.⁷⁴ Türk cumhuriyetçiliği "Vatandaşlık yoluyla Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı olan ve Türk dilini, kültürünü ve millî idealini benimseyen herkes Türk'tür." şeklinde tanımlanır ve sınırları 1924'ten sonra yapılan reformlarla belirginleşir. 10 Nisan 1928'de "Devletin dini İslam'dır." ifadesinin anayasadan çıkarılmasıyla İslam bir devlet dini olmaktan çıkarılmış ve Türk ulusal kimliğinin Millî Mücadele'deki yönü değişmiştir. Din artık insanların vicdanlarına ve dinî mabetlere bırakılmış, ulus, dinin yerini alarak ondan daha güçlü bir şekilde toplumun esas unsuru

⁷⁰ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s.13-19.

⁷¹ Gökalp, a.g.e., s.38.

⁷² Gökalp, a.g.e., s.60.

⁷³ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019 s.309.

⁷⁴ Erik Jan Zürcher, "Fundamentalizm'(İrtica): Kemalist Türk Milliyetçiliği'nin Dışlama Aracı", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları**, (Der. Willem van Schendel – Erik J. Zürcher), (Çev. Selda Somuncuoğlu), İletişim, İstanbul, 2004, s.262-263

yapılmak istenmiştir.⁷⁵ Böylece 1929-1938 yıllarındaki Türk ulusçuluğu laik ve etnik bir temele dayandırılmıştır. Buradaki etnik temel ırka dayalı olsa bile Türk ırkı ile kastedilen Türk ulusu olmuştur. Yani ırk derken biyolojik bir anlayış değil “millî” bir topluluktan bahsedilmektedir.⁷⁶ Dolayısıyla yapılan reformlar bütün bir ulusu kapsamaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nin ulusçuluk anlayışını daha iyi kavrayabilmek için Atatürk'ün söylemlerini de okumak gerekir. Atatürk ulusu “Dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği siyasi ve içtimai heyettir.”⁷⁷ ve ulusçuluk anlayışını “Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz; cumhuriyetimizin mesnedi Türk camiasıdır. Bu camianın efradı ne kadar Türk harsiyile meşbu olursa o camiaya istinat eden cumhuriyetde kuvvetli olur.”⁷⁸ şeklinde ifade etmiştir. Atatürk ulusu tanımlarken aynı zamanda ulusal kimliğin de sınırlarını ifade eder. Laiklik ilkesi gereği tanımında “din birliği” ifadesini kullanmamıştır. Bu tanımdaki dil yeni dildir, kültür Batılı değerleri takip eden yeni bir kültürdür ve mefkûre yani ülkü birliği ile hepsi bütünlük içerisinde olan modern bir Türk ulusu oluşturmaktır. Milleti “Zengin bir hâtıra mirasına sahip bulunan; Beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir.”⁷⁹ şeklinde, Türk ulusçuluğunu ise “Terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimaî heyetinin hususî seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmak.”⁸⁰ şeklinde tanımlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus, ulus-kimlik inşasında yeni ulus ve ulus-kimlik etnik unsurlara yapılan vurgular, gerçekleştirilen reformlar ve modernist yaklaşımla inşa edilmek istenmiştir. Buradaki modernist yaklaşım Batının yalnızca teknik

⁷⁵ Hans Kohn, **Türk Milliyetçiliği**, s.74-75.

⁷⁶ Soner Çağaptay, “Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Milliyetçilik**, Cilt: 4, (Ed. Tanıl Bora, İletişim, İstanbul, 2003, s.245-262, s.260-261.

⁷⁷ Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Belleten**, 10 Nisan 1939, Cilt III., S.10, s.18.

⁷⁸ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III**, s.118.

⁷⁹ İnan, a.g.e., s.23-24.

⁸⁰ İnan, a.g.e., s.25.

imkânlarını almak değil, düşünce olarak da bir Batılı gibi olmayı kapsar. Modern anlayış hem tüm alanlarda hem de ülkenin her köşesinde uygulanmak istenmiştir. Oluşturulmak istenen yeni kültür Batılı modern anlayışa bağlıdır. Tanzimat Dönemi'nde ülkenin iyileşmesi için Batı'nın teknik unsurlarından yararlanma çalışmaları cumhuriyetle birlikte yalnızca iyileşmesi istenilen alanlarda değil yeni bir medeniyet ve kültür ile medeni yurttaşlar yetiştirmek için izlenen yol olur. Tasarlanan bu ulusçuluk anlayışı gereğince öteki olarak konumlandırılan öncekinden (Osmanlı Devleti) farklı bir ulus inşa edilir. Dolayısıyla öncekinin kurduğu İslam temeli üzerinden değil Kemalist ideolojinin belirlediği modernist anlayışla inşa edilmek istenen ulusçuluk, İslam anlayışıyla bağlarını ayırarak yerine ulusu getirmiştir. Önceden Türklük, İslam ile eşleştiriliyorken artık Türklüğün kaynağı ulustur. Kemalist ideolojinin yeni ulusçu anlayışını halka anlatmak ve benimsetmek için devlet tüm aygıtlarını kullanmış, bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Devlet yeni bir kimliğe sahip siyasi yönetim, kültür ve toplumsal bir yapı oluşturmayı hedeflemiştir. Bunun gerçekleşmesi içinse ulus-kimlik bilincinin tüm Türkler tarafından benimsenmesi yaygınlaştırılır.⁸¹

1.1.2. Batılı Modernleşme, Dindarlığın Sınırları ve Kadın Kimliği

Batılı tarzdaki modernleşme çalışmaları Tanzimat'la birlikte başlamış olsa da ideolojik olarak cumhuriyette şeklini değiştirmiş, ülkenin medenileşmesinin ve ilerlemesinin tek kaynağı olarak görülmüştür. Türkiye'deki Batılılaşma fikri bürokratlar, yöneticiler ve yurtdışında okumuş olan aydınların fikirleriyle şekillenir ve uygulanır. Batılılaşma taraftarları toplumun tamamını kapsayan Batılılaşma faaliyetlerinden yana olsalar dahi halk meydana gelen bu ani değişimleri kabul etmekte zorlanacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde insanların büyük bir çoğunluğunun dini İslam'dır. İslam yalnızca insanın manevi yönüne hizmet eden bir din değildir, kültürel ve toplumsal referansları vardır. İslam hem insana hem de topluma yönelen ve bu ikisini kontrol eden bir anlayışa sahiptir. "Diğer dinlerin sadece uhrevi olmalarına karşılık,

⁸¹ Sina Akşin, "Türk Ulusçuluğu", *Cumhuriyet Dönemi Ansiklopedisi*, Cilt:7, s.1942.

İslam fert ve toplum hayatlarını, en ince münasebetlerine kadar, düzenlemek gayesi güder. İslam dini aynı zamanda dünyevidir, siyasal ve toplumsaldır.”⁸²

Hıristiyanlıkta dünya işlerini düzenleyen kurallar pek az, devlet hayatına ilişkin kurallar ise yok gibidir... Hıristiyanlığın kökenindeki [bu] özellikler de [laikleşme] sürecini kolaylaştırmıştır. Buna karşılık İslamiyet’te din ve devlet birlikte doğmuştur. İslam dinî inanç ve ibadete ilişkin kurallar kadar dünya işlerine ilişkin kurallar da koymuştur. İslamiyet, şeriat adı altında, aile hukukundan miras hukukuna, ceza hukukundan usul hukukuna, kişiler hukukundan borçlar hukukuna kadar geniş bir alanı kapsayan, ayrıntılı ve işlenmiş bir hukuk sistemi yaratmıştır.⁸³

İslam’ın din ve devlet işlerindeki bu bütüncül tavrı laikliğin Türkiye’de Batıdaki gibi uygulanmasından daha farklı olmuştur. “Bu nedenle, laikliğin Türkiye’de uygulamaya konulmasını olmazsa-olmaz şart kabul etmiş sivil-asker bürokratlar, laikliği Türkiye şartlarına göre yeniden anlamlandırmak ve yapılandırmak zorunda kalmışlardır.”⁸⁴

Çoğunluğun Müslüman olduğu bir toplumun dinden vazgeçmesi mümkün olmadığı için ülkenin ilerlemesinde Batılılaşmayı tek yol olarak gören aydın ve bürokratlar bu duruma bir çözüm aramışlardır: “İslam’ı yeniden tanımlamak ve laikliği Türkiye’nin özel şartlarına uygun hâle getirmek.”⁸⁵ İslam’ın temel kaynağı Kuran’dır. Yeniden tanımlanabilmesi için bakılacak ilk nokta da Kuran olmuştur. Atatürk’ün konuyla alakalı görüşü “Dini ve ahlaki inkılap yapmadan önce hiçbir şey yapmak doğru değildir.”⁸⁶ şeklindedir. Atatürk’ün bu görüşüne cumhuriyet kadrosu da katılmaktadır.

Kemalist kadro için Millî Mücadele başarıya ulaştıktan sonra geleneksel bürokrasiyi tasfiye etmenin en etkin yolu olarak görülen laikleşmeyle güdülen ilk amaç, İslam dininin ve temsilcilerinin siyasal, toplumsal ve kültürel alanlardaki yetkilerini ve güçlerini ortadan kaldırmak, bunu yalnızca inanç ve ibadet alanında bırakmak olmuştur. Böylece, İslam’ı

⁸² İsmet Giritli, “Atatürk Cumhuriyetinin Laiklik İlkesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(4), 55-64, 1985, s. 56.

⁸³ Bülent Tanör, *Kuruluş Üzerine 10 Konferans*, Der Yayınları, 1996, s. 131,132.

⁸⁴ Celaleddin Vatandaş, *Cumhuriyetin Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 10.baskı 2015, s.142.

⁸⁵ Vatandaş, a.g.e., s.143,144.

⁸⁶ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkiler: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1924-1930*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s.19

modern, Batılı bir ulus devletteki dinin rolüne indirgemek, ulemayı devletin kontrol silahlarından yoksul bırakmak, Kemalist kadro için siyasal gündemde çözüm aranan ilk sorun olarak belirlemiştir.⁸⁷

İslam'ın akla, mantığa, ilme ve fenne uygunluğuna dikkat çekilmiştir. Dikkat çekilen bu noktalar aslında pozitivist felsefenin özellikleridir. Bu dikkat çekişle aslında pozitivist felsefeyi benimseyen cumhuriyet kadrosunun kendi düşüncelerine bir temel oluşturdukları fark edilir. Bu temeli oluştururken de İslam'ın alanı daraltılır. Aynı anlayış İslam'ı toplum dışına çekip yalnızca kişilerin vicdanlarına yöneltmeye çalışılmasında da mevcuttur: “Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki din, Allah ile kul arasındaki bağlılıktır.”⁸⁸ Dinin sınırları ve yalnızca vicdanlarda kalmasının gerekliliği Halk Partisi'nin cumhuriyetin altı ilkesinin anayasaya konulmasında şu şekilde ifade edilir: “Dinler vicdanlarda ve mabetlerde kalmalı, maddi hayatın ve dünyanın işlerine karışılmamalıdır.”⁸⁹ Laikliğin ve Batılı modernleşmenin uygulanabilmesi için dinî alanın daraltılması gerekir. Dine doğrudan karşı olmamakla birlikte onun alanını bireyin vicdanıyla ve mabetle sınırlayan bu yaklaşım cumhuriyetin laiklik ilkesinin ruhunu oluşturmuştur.

Laikleşmeyle birlikte Batılı modern bir toplum oluşturma çalışmaları geleneksel toplum anlayışından farklı, Avrupalı bir toplum kurmayı amaç edinir. Şapka devrimi (28 Kasım 1925) bunun en önemli örneklerinden biridir. Şapka devrimiyle birlikte sadece görüntü değişikliği değil yeni bir kimlik kazanımı amaçlanır.⁹⁰ Şapka devriminden önce kullanılan fes Osmanlı Dönemi'nde kişilerin dinleri, işleri ve sosyal durumları hakkında kimliklerini gösteren bir sembol niteliği taşımaktaydı. II. Mahmud'un fesi renk ve şekil ayrımı olmaksızın ülkenin her yerinde zorunlu kılmasına halk Müslüman-gayrimüslim ayrımı kalmayacağını düşünerek tepki göstermişti. Zamanla da fesi sadece Müslümanlar takmış, gayrimüslimler ise

⁸⁷ Kazım Karabekir, **Paşaların Kavgası: İnkılap Hareketlerimiz**, Truva Yayınları, İstanbul, 2020, s.143

⁸⁸ Ayşe Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2018, s.56.

⁸⁹ Yarı, 22 Haziran 1931.

⁹⁰ EK-1'e bakınız: Celaleddin Vatandaş, **Cumhuriyetin Tarihi**, Pınar Yayınları, İstanbul, 10.baskı 2015, 227

buldukları ilk fırsatta çıkarmışlardır ve fes Müslüman erkeklerin bir simgesi hâline gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde şapka devrimiyle birlikte ülkenin tamamındaki erkeklerin şapka giyinmesi zorunlu hâle getirilince Müslüman-gayrimüslim ayrımı da ortadan kalktığı için halk tepki gösterir. Fakat hükümet devrimi uygulamakta ısrarcı ve kararlı davranmış, itiraz edenleri idam cezasına çarptırmıştır. Şapkayla birlikte halkın dinî görüntüsünün izleri silinmeye ve topluma Avrupalı bir görünüm kazandırılmaya çalışılmıştır. "Dinin somut izlerini ortadan kaldırmak ve kişiyi değişiklik fikrine alıştırmak için Şapka Kanunu çıkarılmış ve fes giymek yasaklanmıştır."⁹¹ Yapılan değişiklikler iletişim imkanlarının az olması nedeniyle Anadolu'da hemen duyulamadığı için hükümet halkın tepkisiyle karşılaşmamış, karşılaştığı tepkileri de İstiklal Mahkemesi tarafından kontrol altına almıştır. Hükümetin kanunu uygulamadaki katı tavrı ve verilen idam cezaları neticesinde halkın kanunu kabul etmekten başka çaresi kalmamıştır.

Kadın ve aile konusunun toplumun en üst değerlerinden biri olması nedeniyle bu konuda aniden yapılacak olan değişime halkın çok büyük tepki göstereceğini bilen Atatürk⁹², bu değişimleri zamanla ve yavaş yavaş yapmıştır. Batılı tarzda Avrupalı bir kadın görünümü için ilk önce çarşafın kaldırılması gerekli görülür. Şapka Kanunu'nun uygulanmasında pilot bölge seçilmesi gibi çarşafın yasaklanmasıyla alakalı da pilot bölge seçilir. Yasak ilk olarak Trabzon'da uygulanmış ve halktan yana bir tepkiyle karşılaşmadığında alan genişletilmiş ardından çarşaf giymenin yasak olduğu net bir biçimde ifade edilmiştir.⁹³ İl gezilerine halka örnek olması için Avrupalı tarzda giyinmiş kadınlar götürülür. Plajlar ve tiyatrolar kadınlara açılır. Plajlara giden kadınların fotoğrafları çekilerek medenileşen Türk kadının yeni kimliği olarak matbuat aracılığıyla halka gösterilir.⁹⁴ Tiyatrolarda da kadınların rol alması için çalışmalar yapılır. Fakat yapılan çalışmalar bunlarla sınırlı değildir. Atatürk nasıl bir Türk kadını yetiştirmek istediğini göstermek ve rol-model olmaları açısından kız çocukları evlat edinir. Bunlar Afet İnan ve Sabiha Gökçen'dir⁹⁵. Erkeklerle aynı ortamda ve onlardan

⁹¹ Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s.87,88.

⁹² Vatandaş, a.g.e., s.160.

⁹³ Vatandaş, a.g.e., s.160.

⁹⁴ Vatandaş, a.g.e., s.161.

⁹⁵ Vatandaş, a.g.e., s.161.

farkları olmayacak şekilde yetiştirilirler. Afet İnan, Avrupa’da eğitim alır ve genç yaşta tarih profesörü olurken Sabiha Gökçen pilot olur. Türk kadınının yeni ve modern kimliği yalnızca halka değil Avrupa’ya da gösterilmek istenir ve bu amaç doğrultusunda meclise kadın milletvekilleri seçilir.⁹⁶

Cumhuriyet kadrosu için kadının görünümünün ve sosyal statüsünün değişmesi büyük önem arz ediyordu. Kadının değişiminde başarı elde edilirse diğer devrimleri uygulamanın daha kolay olacağına inanılıyordu.⁹⁷ Zamanla ve yavaş yavaş yapılan değişimlerde bazen şaşkırtan kararlar da alınıyordu. “Miss Turkey” güzellik yarışması bunlardan biridir.⁹⁸ Yarışmayı *Cumhuriyet* gazetesi düzenlediği için halkın tepkisi gazeteye yönelik olmuştur lakin yarışmanın düzenlenmesini Atatürk istemiştir.⁹⁹ Yarışmada elde edilmek istenen nihai amaç geleneksel yaşamda vücudunu gizleyen Müslüman Türk kadınının gelenekten ayrılarak yeni bir kimlik kazanımı ile herkes tarafından toplum önünde görünmesini sağlamaktır.¹⁰⁰ Buradan şu sonuç çıkarılabilir: “Güzellik yarışmaları ticari değil, siyasi bir olaydı. Yenilik getirmenin, Avrupa’ya ve uygar dünyaya benzemenin bir başka yoluydu.”¹⁰¹ Netice olarak kadının görüntüsünde ve sosyal statüsünde meydana getirilmek istenen değişimin ilk çalışmaları Batılı modernleşme bakımından olumlu sonuçlanır.

Modernleşmenin bir aracı olarak görülen baloların da Cumhuriyet Dönemi içerisinde önemli bir yeri vardır. Balolar ile modern yaşantıya ve görüntüye alışkanlık kazandırılmak istenir. Geleneğin ve İslam’ın etki alanını azaltma çabalarında balolar işlevsel olmuşlardır. “Böylelikle günlük hayata yeni bir şekil verilmiş; model bir hayat

⁹⁶ TBMM 5. Dönem 8 Şubat 1935 Türkiye genel seçimlerinde 17 kadın milletvekili meclise girmiştir: Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Huriye Öniç Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (İstanbul), Hatı Çırpan (Ankara), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Bahire Bediş Morova (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Fatma Esmâ Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzat Arıman (İzmir), Türkan Örs Baştuğ (Antalya). Ara seçimlerde Hatice Özgener (Çankırı)’de milletvekili olmuştur.

⁹⁷ Burhan Göksel, “Atatürk ve Kadın Hakları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(1), 213-235., 1984, s.232.

⁹⁸ EK-2’ye bakınız; Celaleddin Vatandaş, *Cumhuriyetin Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 10.baskı 2015, s.235

⁹⁹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, s. 126.

¹⁰⁰ Vatandaş, a.g.e., s.162.

¹⁰¹ Ahmad, a.g.e, s. 127.

tarzı inşa edilmiş olur.”¹⁰² Baloların yaygınlaşmasında matbuatın etkisi olmuştur. Balolarda dinlenmesi için geleneksel hayatın müziği olan Klasik Türk Müziğinin yerine Batı müzikleri çalınır.

1.1.3. Devrimler, Hesaplaşmalar, Ütopyalar ve Kadın Hakları

Cumhuriyet kadrosunun onuncu yıl marşında da ifade edildiği gibi “on yılda on beş milyon genç yaratma” işlemi on yıl içinde çoğunlukla gerçekleştirilir. Türkiye devrimlerle birlikte büyük bir değişimin içine girer. Kılık kıyafet, Latin harflerinin kabulü, yeni anayasal sistem gibi Batılılaşma adına birçok devrim yapılır. Osmanlı Devleti’ndekine benzer şekilde bu devirde de devrimler halkın isteği sorularak değil, hükümetin emriyle gerçekleştirilir. Dolayısıyla bu durum yıllar bulması gereken değişim sürecini hızlandırmıştır.

Cumhuriyet devrinde gelenekten kopuş ve Batılı modernleşme alfabe konusunda da kendini gösterir. Asırlardır kullanılan ve bütün edebî, felsefî, ilmî, siyasî vs. hafızanın taşıyıcısı olan Arap alfabesi kökenli alfabe terk edilerek Latin alfabesi kökenli yeni bir alfabe kabul edilir (1 Kasım 1928). “Türkiye’de yeni düzen... geniş bir ‘kültür devrimi’ aracılığıyla, hemen her alanda adeta ‘sıfır’ noktasında yeniden işe başlamak istenen bir dönüşüm sürecine yöneli[r].”¹⁰³ Gerçekleştirilen bu kültür devrimini halka anlatmak kolay değildir. Bu sebeple düşük okur-yazarlık oranı sebep olarak gösterilir. Fakat alfabe değişikliği okur-yazarlık oranında düşünülen artışı sağlayamaz. Cumhuriyet kadrosunun alfabe değişikliğini istemesinin yegâne sebebi Arap harflerinden ve Arap kültüründen koparak, Latin harflerini kullanarak Batıya biraz daha yakınlaşmak ve oluşturulmak istenen yeni kimliği gelenekle bağı koparılmış bir toplum üzerinden inşa etmektir.

Harf devriminin tek amacı hatta en önemli amacı okuma yazmanın yaygınlaşmasını sağlamak değildir. Okur-yazar oranının düşük oluşunun yegâne sebebi alfabenin öğrenilmesinin zor olduğu değildi. Uzun yıllar devlet eğitim sorununa eğilmemiş, kütleli eğitime önem vermemişti; vermiş olsaydı, oran şüphesiz ki daha yüksek olurdu. Devrimin temel gayelerinden biri yeni nesillere geçmişin kapılarını kapamak, Arap-İslam dünyası ile bağları koparmak ve dinin toplum üzerindeki etkisini zayıflatmaktı. Milliyetçiler [Cumhuriyet kadrosu] yeni bir

¹⁰² Vatandaş, a.g.e., s. 165.

¹⁰³ İsmet Giritli, “Harf İnkılâbı ve Atatürk”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(13), 31-36., 1988, s.31.

toplum yaratmak isteğindeydiler. Toplumun geçmişi ile bağları ne kadar kuvvetli olursa, toplumu değiştirmek o kadar güç olurdu. Yeni nesiller eski yazıyı öğrenemeyecekler, yeni yazı ile çıkan eserlerin muhtevasını ise milliyetçiler denetleyeceklerdi. Türk yazısı ile Arap yazısı başka olduğundan, Araplarla kültür bağı ve ilişkiler zayıflayacak ve Türkiye Batıya yönelecekti. Din eserleri eski yazıyla yazılmış olduğundan okunmayacak, dinin toplum üzerindeki etkisi azalacaktı. Alfabe devrimine karşı olanlar da devrimin ana gayesini sezerek, karşı koymalarını din esasına dayandırmışlardı.¹⁰⁴

Laikleşmenin bir diğer adımı da dinin kontrolünün ulemadan alınıp devlete geçirilmesiyle sağlanır. 3 Mart 1924'te Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti yerine Diyanet İşleri Başkanlığı kurulur. Diyanet İşleri Başkanlığı'yla alakalı TBMM'de kabul edilen 429 sayılı kanun gereğince din ve devlet işleri tamamen birbirinden ayrılır ve Diyanet İşleri Başkanlığı yalnızca itikat ve ibadet konularıyla ilgilenecek kamusal konulara karışmayacaktır. 430 sayılı kanundaki tüm eğitim ve öğretim faaliyetleri Maârif Vekaletine bağlanır. Bu kanunla birlikte "Dinin devlet işlerinden ayrılması, daha doğru deyimle dinî otoritelerin devlet otoritesinden ayrılmasına paralel olarak öğretiminde laikleştirilmesi bu kanunla sağlan[ır]."¹⁰⁵ Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve aynı zamanda dinin devletin kontrolüne geçmesi Batı'da gerçekleşen reform ve laikleşme hareketlerine benzerdir. Osmanlı Devleti'nde şeyhülislam, halife ve sadrazamdan sonra gelen üst düzey konumdaki biriyken laik bir ulus-devlette Şer'iyye ve Evkaf Vekâlet'inin yetkileri zamanla sınırlandırılıp ardından kapatılır. Açılan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hukuksal alanlarda söz sahibi olmaması aynı zamanda İslam'ın kamusal alandaki söz sahibi ve belirleyici role sahip oluşunun kaldırılmasıdır. Diyanet İşleri de diğer bakanlıklar gibi devlete bağlı olan bir bakanlıktan fazlası değildir. Daha önce medreselerin Şer'iyye ve Evkaf Vekâlet'ine bağlı olması ardından Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlatılması ve sonrasında kapatılması, vakıfların da ayrı birer kurum olarak Diyanet'ten ayrılması ile dinin insanların vicdanlarına sınırlandırılması gibi Diyanet'in yetki alanı da yalnızca itikat

¹⁰⁴ İlder Turan, **Cumhuriyet Tarihimiz**, Çağlayan Kitabevi, 1989, s.91.

¹⁰⁵ Davut Dursun, **Laikliğin Türkiye'deki İşleyişi Üzerine Bazı Tespitler ve Düşünceler**, Bilgi ve Hikmet, S.2, Bahar 1993, s. 101.

ve ibadet konularına ve bu konularda gelecek soruları yanıtlandırmasına sınırlandırılmıştır.

Türkiye'nin laikleşme süreci Batı'dakinden farklı ilerler. Batı'da din ile devlet işleri birbirinden tamamen ayrıdır ve din kamusal alanı tehdit edecek bir unsur değildir. Fakat İslam'ın kamusal alan dâhil bütün alanlarda söz sahibi olması sebebiyle cumhuriyet kadrosu dini devlet tarafından denetlemek, kontrol altına almak ve etki alanını sınırlandırmak için Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurmuşlardır. Bu konuda Toktamış Ateş seküler ve laik devlet ayrımı yaparak Türkiye'nin laik bir devlet olduğunu şu şekilde ifade eder:

Seküler devletin din konusundaki bu mutlak tarafsızlığına ve ilgisizliğine karşılık; laik devlet din kurumu karşısında ilgisiz değildir. Seküler devletin “din” diye bir sorunu yoktur. Çünkü halkın egemenliği yerine dinin ve Tanrı'nın egemenliğini getirmeye çalışan ciddi bir tehdit altında değildir. Tehdit olasılığı olmayınca, önlem gereği de ortadan kalkmaktadır. Buna karşılık laik devlet, laik düzenini korumak için dinî sürekli, denetlemek zorundadır.¹⁰⁶

1930 ve sonrasındaki yıllarda devletin ekonomi alanında yaşadığı sıkıntılar halkı da etkiler. Devlet cumhuriyetin kuruluşundan beri gerçekleştirdiği devrimleri ve Batılılaşma politikasını devam ettirmek için yeni düzenlemeler yapma kararı alır. Bu kararların uygulanabilmesi için karşılarında bir muhalefetin olmaması gerekir. 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunu ile muhalefet susturulur. 1929'daki kısmi serbestliğin ardından muhalif yazılara karışılmamış olursa da yeni düzenlemelerin uygulanması için karşısında muhalif yazılar görmek istemez. 25 Temmuz 1931'de Matbuat Kanunu kabul edilir. Bu kanunla hükümet, muhalif yayın yapan gazeteleri kapatma yetkisine sahiptir.¹⁰⁷

İlk ve orta öğretim kurumları Maârif Vekâleti'ne bağlıdır ve böylelikle devletin ideolojisi doğrultusunda nesiller yetiştirilmektedir. Lakin üniversitelerin Maârif Vekâleti'ne bağlı olmaması ideolojik anlamda inşa edilmek istenilen neslin yetiştirilmesine imkân sağlamamaktadır. Maârif Bakanlığı ve devletin siyasal söyleminin bir uzantısı olan basın üniversiteyi açıkça eleştirmekteydi. Kazım Nabi

¹⁰⁶ Taha Parla, Türkiye'nin **Siyasal Rejimi (1980-1989)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 219

¹⁰⁷ Vatandaş, a.g.e., s276.

Duru üniversitelerin denetlenmesinin gerekli oluşunu denetlemedikleri takdirde devlet ideolojisi açısından bir tehdit unsuru olabileceklerini şu cümlelerle ifade ediyordu: “İlmî spekülasyon yapıyoruz diye hükümetin prensiplerini yıkıcı fikirler de neşredilebilir.”¹⁰⁸ *Kadro* dergisi de devlet ideolojisinin inşa edilmesi kapsamında üniversiteyi eleştirenler arasındadır. Üniversiteye karşı yapılan bütün eleştirilere geri kalmış olduğu iddiasına üniversiteden yanıt gelir: “İstanbul Darülfünunu inkılabın arkasında kaldıysa bunun başlıca sebebi ekser hocaların gençlik ve teşekkül çağlarında felsefi kültür namına isbatı vacip, tefsir ve fıkıh kırıntılarından başka bir şey görmemeleri ve kendi ihtisasları haricindeki hayati meselelere felsefi bir kültürle ünsiyet etmemiş olmalarıdır.”¹⁰⁹ Görüldüğü üzere bu cevap bir savunma değildir. Üniversitelerde hâlâ geleneksel eğitim unsurlarının devam ettiğini ve devlet reformunun gerekli olduğunun açıklamasıdır. Sonuç olarak üniversitede reform kararı alınır ve 19 Eylül 1932’de Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanı olmasının ardından üniversite reformu uygulanır. “Reformla birlikte Üniversite’nin 151 öğretim üyesinden 92’si kadro dışı bırakılır. Yeni üniversitenin öğretim üyeler şu üç gruptan teşkil edilir: 1) Eski üniversiteden kadroya alınan hocalar, 2) Avrupa üniversitelerinde öğrenimlerini veya ihtisaslarını başarıyla tamamladıktan sonra geriye dönen Türkler, 3) Yabancı profesörler.”¹¹⁰ Gerçekleştirilen üniversite reformunun ardından artık güdümlü basında yeni üniversiteyle alakalı, onu öven yazılar yazılır. Reformun devamının sağlanması ve sağlamlaştırılması için 1935’te Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi açılır. Burada Türk Tarih Tezi doğrultusunda Türk diline akraba olan dilleri, Orta Asya’dan beri varlığı devam eden Türk uygarlığı ve Türklerin yurdu olan Anadolu coğrafyası hakkında dersler verilir.

Ulus devlet siyasi varlığını devam ettirmek için ulus inşasına yönelik çalışmalarına devam etmelidir. Ulus inşasıyla kazandırılmak istenen amaç toplumsal bir bütünlüktür. Devlet kendi ideolojisinin devamı için eğitim, basın-yayın gibi araçları kullanır. Devlet, ideolojisini eğitim aracılığıyla halka aktarır ve hayal ettiği

¹⁰⁸ *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1932

¹⁰⁹ Mustafa Şekip Tunç, “Kadro’ya Açık Mektup”, *Yeni Türk Mecmuası*, No: 1, 1932, s. 74.

¹¹⁰ Vatandaş, a.g.e., s. 281.

neslin yetişmesi için temeller atar. İdeolojinin eğitim aracılığıyla topluma öğretilmesi varlığının devam etmesi açısından gereklidir.

Kurulan yeni cumhuriyet devletinde her alanda eski ile olan bağ tamamen koparılıp, yeni bir kimlik inşa edilmek istenir. Kadınlar konusunda da durum böyledir. Atatürk kadınların İslamiyet'ten önceki "saygın" konumları üzerinde durarak yeniden aynı değere sahip olabilmeleri için çalışmalar başlatır. 1919'da Ulviye Mevlan'ın "Bugün kemal-i fahr ile görmekte olduğumuz kadın işçiler, sanatkârlar, tacirler, memurlar gibi, pek yakın bir atide dahi hanımları mebus göreceğiz ve kürsü-i hitabette ilim üzerine irad edecekleri noktaları yazacağız. Bu artık tahakkuk etmiş bir hakikattir."¹¹¹ ifadeleri kısa süre sonra gerçekleşecektir. Fakat Türk kadınına hakları verilmeden önce eğitim konusu gündeme gelir. Latife Hanım ve Nezihe Muhittin gibi aydın kadınlar eğitim görmemiş, okuma-yazma bilmeyen, cahil köylü kadınlara oy hakkı verilmemesinden yanadırlar. Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmesi için öncelikle eğitim ve kültür seviyelerinin geliştirilmesi gerektiği kanaatindeydiler. Fakat bu noktada cahil erkeklerin oy hakkına sahip olmasına devam etmeleri üzerinde durulmamıştır. Meclisteki çoğunluğun kadınların oy vermesi için eğitim ve kültür seviyelerinde gelişme olması gerektiği ifadeleri (ki bu ifadeler ütopyik bir gerçeklikten başka bir şey değildir) neticesinde kadınlar 30 Mayıs 1923'te siyasal haklarına sahip çıkacaklarını bildirmişler ve ardından Nezihe Muhittin başkanlığında 15 Haziran 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuşlardır. Parti kurulduktan sonra yasal izin almak için bakanlıktan gelecek kararı beklemeye başlarlar. Fakat partinin kurucuları bu sırada boş durmayıp aydın ve kültürlü kadınların yetişmesi için çalışmalara başlamışlardır.¹¹² Partinin kurulmasına onay verilmemişti. Nezihe Muhittin bu durumu "Çünkü bu tüzükte kadınlarımızın askerlik görevlerini yerine getireceklerine ait bir madde bile vardı."¹¹³ diyerek izin verilmemesini tüzükte yer alan bazı maddelere bağlasa da partinin kurulmasına izin verilmemesinin sebebi seçme ve seçilme hakkına sahip olmayan kadınların parti kurmasının yasalara aykırı olmasıdır. Daha sonra tüzükte ve isminde değişiklikler yapılır. Kadınlar Halk Fırkası'nın yeni adı artık Türk

¹¹¹ Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", **Kadınlar Dünyası**, no: 175, 25 Mayıs 1919, s. 2.

¹¹² Vakit, 26 Haziran 1923, "Kadınlar Halk Fırkası Faaliyette". **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931**, s. 142-144.

¹¹³ **A.e.**, s. 148- 149.

Kadın Birliği'dir. 7 Şubat 1924'te dernek olarak kurulmuştur ve bu sefer bakanlıktan onay gelir. Dernek amacını tüzüğünde bulunan şu ifadelerle açıklar: (madde: 3) "Kadınliğı düşünsel ve sosyal alanlarda yükselterek, modern ve olgun bir düzeye eriştirmek..."¹¹⁴, (madde:2) "Türk kadın birliği, Türk kadınıni sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü yükümlülük ve vatan ilgisini ispatlayacak bir düzeye eriştirmeye çalışacaktır."¹¹⁵

Türk Kadın Birliği, 1925'te milletvekilliği seçimlerinde yasalar onlara bu hakkı tanımamış olmasına rağmen kadın adaylarla başvuruda bulunmuştur. Şubat 1925'te de Halide Edip ve Nezihe Muhittin'i İstanbul milletvekilliğine aday göstermişlerdir.¹¹⁶ Fakat bu başvurudan Halide Edip'in haberi yoktur ve yasalar izin verse dahi başvuruda bulunmak istemediğini belirtmiştir.¹¹⁷

Türk kadınına siyasal haklarının verilmemesi artık daha fazla eleştiriliyor, kadınlar bu konuda seslerini daha fazla çıkarıyordu. Türk Kadın Birliği, 1927 yılında kadınların siyasal haklarını kazanmaları için daha fazla çalışacaklarını dernek tüzüklerinin ikinci maddesine eklemiştir.¹¹⁸ Kadınlar siyasal hakları için verdikleri mücadele neticesinde Ankara bu konuyu gündemine almış ve 3 Nisan 1930'da kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkı tanınmıştır. Yunus Nadi'nin şu ifadesinden de anlaşılacağı üzere kadınlara tanınan bu hak bir başlangıçtır ve devamı gelecektir:

Ailenin temeli ve milletin şefkatli anası olan kadının memleket işlerinde hiç olmazsa erkekler kadar hukuka sahip olması lâzım geleceği takdir ve teslim edilmelidir... Türkiye Büyük Millet Meclisi, müzakere etmekte olduğu Büyük Belediye Kanunu'nda kadınlara belediye sahasında seçim hakkı tanımaya hazırlanıyor. Burada belediye kelimesi yalnız bir aşama ifade eder. Bu kanun ile kadınlara tanınmak istenen hak esasen seçim hakkıdır. Seçmek ve seçilmek hakkı.¹¹⁹

¹¹⁴ A.e., s.149

¹¹⁵ A.e., s.149

¹¹⁶ İkdâm, 24 Şubat 1925.

¹¹⁷ Son Telgraf, 24 Şubat 1925.

¹¹⁸ Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılâp**, Metis Yayınları, İstanbul 2003, s. 244.

¹¹⁹ Yunus Nadi, "Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı", **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930

Belediye seçimlerinde tanınan haktan kısa bir süre sonra Köy Kanunu'nun 20. maddesinde yapılan değişiklikle 26 Ekim 1933'te kadınlara köy, muhtar ve heyetlerine seçme ve seçilme hakkı verildi. 1934'te milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesine yakın bir sürede Ankaralı aydın kadınlar Türk Ocağı'nda düzenledikleri toplantıdan sonra meclise yürüme kararı almışlar ve uygulamışlardır. Yaşanan durumla alakalı Avukat Perihan Arıburun¹²⁰ şu ifadeleri nakletmiştir:

Aydın bir kadın topluluğunun Meclis önünde yüksek sesle konuşmalarını çalışma odasında bulunan Atatürk haber alır. Ve çevresindeki milletvekillerine bakın bakalım hanımlarımız ne istiyorlar, bana da bilgi getirin der. Gidip kalabalığı gören milletvekillerinin telaşlı hâli karşısında Atatürk, 'Arkadaşlar, kadınlarımız mecliste görev isteğinde haklıdırlar. Hemen kanun tasarısı için çalışmalara başlayınız' direktifini verir.¹²¹

Bu gelişmenin ardından 5 Aralık 1934'te kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Çağdaş bir ulus devletin sahip olması gereken özelliklerden biri de kadınların siyasal hayatta da var olmalarıdır. Bütün bu süreç boyunca aydın kadınların çalışmaları ve köylü kadınların emekleri büyük olsa da esasında sürecin uzun sürmesinin sebebi devrimlerde zamanın ve toplumun koşullarının gözetilmesidir. Atatürk'ün bu konudaki görüşü yapılan yürüyüşle birlikte değişmiş değildir. Bunu 1923'teki ifadelerinden anlamak mümkündür:

Bizim toplumumuzun başarı gösterememesinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer organı işlemezse o toplum felç olmuştur. Bir toplumun hayatta, çalışması ve başarılı olması için, çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün sebep ve şartları benimsemesi gerekir. Bundan ötürü bizim toplumumuz için ilim ve teknik gerekli ise bunların aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın edinmeleri lazımdır... Bir toplum, cinsinden yalnız birinin yeni gerekleri edinmesiyle yetinirse o toplum yarıdan fazla kuvvetsizlik içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve uygarlaşmak isterse bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir.¹²²

¹²⁰ Atatürk'ün hocası General Naci Eldeniz'in kızı.

¹²¹ Burhan Göksel, **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Kültür Bakanlığı Yayını**, Ankara 1993, s. 166-167. Burhan Göksel, "Atatürk ve Kadın Hakları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 1984, Sayı: 1, s.213-235.

¹²² **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. II, TİTE Yayınları, 2. Baskı, 1959, s. 85 -86

Siyasal haklarını kazanmaları kadınlar arasında bir sevinç haberi olarak yayılmıştır. Ankara'daki kadınlar 6 Aralık'ta halkevlerinde toplanmış, meclise teşekkür etmek için birleşmişler, Türk Kadın Birliği ise Sultanahmet Meydanı'nda yaptığı mitingle Beyazıt'tan Taksim'e kadar yürüyerek sevinçlerini göstermişlerdir.¹²³ Kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamıştır. Böylelikle gerçekleştirilmek istenen ulusal egemenliğin tüm toplumu kapsayan adımlarından biri daha atılmış olur. Atatürk'ün

Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde; peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki medenî mevkiini salâhiyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasî hayatta belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de mebus seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medenî memleketlerin birçoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır.¹²⁴

ifadeleriyle birlikte Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkının Batılı bir seviyeye ulaşmak için mi yoksa ulusal egemenliğin inşasında erkekler gibi kadınların da rol alması gerektiğine olan inançtan mı olduğu noktasında karşıt görüşler mevcutsa da bu bizim tez konumuza girmediği için değerlendirmeyeceğiz lakin kısaca değinecek olursak eğer Batı'da çok daha önce kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren ülkeler bulunmaktaydı. Öte yandan Atatürk'ün “Siyasal ve sosyal hakların kadın tarafından kullanılmasının, insanlığın mutluluğu ve saygınlığı açısından gerekli olduğuna eminim.”¹²⁵ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kadınlara verilen seçme seçilme hakkının sadece cumhuriyet ideolojisinin topluma yerleştirilme çabalarından biri olmadığını ortadadır.

1.1.4. Yeni Devlet, Yeni Toplum, Yeni Aile ve Yeni Rollerile Kadın

¹²³ *Cumhuriyet*, 5, 6, 7, 8, 25, Ocak 1934. *Ulus*, 6,7, Aralık 1934. *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Aralık 1934, “Yeni Seçimde Kadın”, *Ulus*, 5 Ocak 1935

¹²⁴ Perihan Naci Eldeniz, “Atatürk ve Türk Kadını”, *Bellekten*, C. XX, Sayı: 80, Türk Tarih Kurumu Yayımı, Ankara 1956, s. 741

¹²⁵ *Ayın Tarihi*, Sayı. 17, 1935, s. 14.

Toplum çok yönlü bir yapıdır. Dolayısıyla sosyal değişme geniş bir kitleyi kapsamaktadır. “Sosyal değişme; toplumda mevcut ilişkiler sisteminde, bireylerin tutum ve davranışlarında, inançlarında, sosyal kurumlarda, onların fonksiyonlarında ve yapılarında meydana gelen farklılaşmadır.”¹²⁶ Atatürk’ün Millî Mücadele döneminde oluşan fikirleri cumhuriyette olgunlaşmış ve bir toplumsal değişme meydana getirecek reformlarla uygulanmıştır. Sosyal değişimin en önemli araçlarından biri kültürdür. “Kültür; maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılır.”¹²⁷ Manevi kültürü yani geleneği, sosyal kurumları ve etkinlikleri güçlü olan toplumlarda maddi kültür yani medeniyet gelişir ve ilerler.

Atatürk’ün inkılapları, toplumdaki eksiklikleri gidermek ve toplumun ilerlemesi için uygulanan planlı uygulamalardır.¹²⁸ Toplumsal değişim bir anda değil kademe kademe gerçekleşir. Bu değişimin derecesi toplumun her kesiminde aynı şekilde gerçekleşmese dahi amaç toplumsal yapıda genel bir değişiklik meydana getirmektir. Toplumsal değişimin en önemli unsurlarından biri teknolojik ilerleme ve ekonomidir. Fakat toplumsal değişimin (modernleşmenin) en önemli yapısı ailedir. Ailede meydana gelen değişiklikler toplumsal değişimi etkiler. Modernleşmenin ana kavramları kentleşme, endüstrileşme, eğitim ve matbuattır.¹²⁹ Eğitim ve matbuat bunların içerisinde en önemli iki konudur. Toplumsal değişimin sonucu olarak geleneksel âdetlerdeki değişim toplumdaki bireylerin rolleri ve statülerinde de değişiklik meydana getirmiş, dolayısıyla kadın ve erkeğin toplumdaki statülerinde tam olmasa da bir eşitlik sağlamış, ailenin yapısında ve çocuk yetiştirmede de yeni yönelimler ortaya çıkmıştır.

Laik bir devlet ve seküler bir toplum yaratma sürecinde yönetim merkezi de işleyişe uygun bir yer olmalıdır. İstanbul yıllarca imparatorluk için önemli bir yönetim merkezi olmuş ayrıca içinde birçok cami, vakıf, türbe vs. bulundurmasıyla da manevi bir havaya sahiptir. Cumhuriyet Türkiye’si’nin yönetim merkezi bu manevi havadan ve alışlagelmiş düzenden ayrı, yeni bir kimliğe sahip yeni bir yer olmalıdır.

¹²⁶ Prof. Dr. Emel Doğramacı, **Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993, s. 7.

¹²⁷ Doğramacı, a.g.e., s.8

¹²⁸ İnkılaplar ulus devlet inşasına paralel olarak modern bir toplum yaratmak için yapılmışlardır.

¹²⁹ Doğramacı, a.g.e., s.9.

Cumhuriyetin kurucu kadrosu yönetim merkezi olarak Ankara'yı seçmiştir. Ankara önemli bir tarihi geçmişe sahip değildir, Hacı Bayram Cami dışında da şehirde cami yoktur.¹³⁰ Herhangi bir tarihi geçmişi olmaması yeni yazılacak tarihsel kimliği açısından uygun görülmüştür.

I. Dünya Savaşı sonlarına doğru 1917'de büyük bir yangın geçiren Ankara, başşehir olduğu sıralarda harap bir durumda idi. Toz fırtınaları ile tanınan, ağaçsız, suyu yetersiz, sıtma hastalığının kol gezdiği sönük ve sadece kalesinin bulunduğu tepe ve etrafında yayılan bir kasaba durumundaki Ankara'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başşehire yakışır şekilde imarına başlandı.¹³¹

Artık Ankara laikleşmenin beynini temsil edecek olan şehirdir. 13 Ekim 1923'te "Türkiye Devleti'nin başkenti Ankara'dır." kanunuyla başkent olarak seçilmiştir. "İstanbul Osmanlı İmparatorluğu'nun, çeşitli din ve etnik kimliklere mensup halkların oluşturdukları çok uluslu bir devletin başkentiydi. Öte yandan Ankara, bir ulusal devletin, gelişmekte olan genç bir devletin başkenti olarak farklı bir anlam taşıyacaktır."¹³²

Gelişen Türkiye'de tarıma dayalı sanayi devam etse de 1950'lerden sonra sanayileşme ve kentleşme süreci hızlanmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte toplumsal değişme hız kazanmış, ekonomi, siyaset ve sosyal hayatta değişimler meydana gelmiştir. Ülkedeki traktör sayısının artmasıyla tarımda makineleşme yaygınlaşmış, kitle iletişim araçları artmış, eğitim imkânları iyileştirilmiştir.¹³³ 1960'tan sonra sanayi ve ekonomi alanında planlı hareket edilerek sanayileşme daha da hızlanmıştır. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte köyden kente göçler de başlamıştır.

Toplumsal değişme ile nüfus doğru orantılıdır. Bir toplumun nüfusu, toplumsal değişimin etki alanını ve yapısını bize verir. Cumhuriyet Dönemi'nde ilki 1927,

¹³⁰ Ankara henüz bakir bir yaşam alanı olması dolayısıyla bir şehirden çok kasaba mahiyetindedir. Necip Fazıl "Ankara'yı 'Amerikalı bir sinema kumpanyasının bir günde kurabileceği' bir özenti şehir olarak görür. Ona göre Ankara manadan yoksun, kısır bir çabalama içindedir." Mesut Koçak, "Mehmed Âkif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek Ve Sezai Karakoç'un Eserlerinde Coğrafya, Tarih, Medeniyet Düşüncesi", Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

¹³¹ Rıraf Özdemir, "Ankara", **İslam Ansiklopedisi**, TDV, Erişim linki: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ankara#3> (Erişim Tarihi: 26.05.2021)

¹³² Ahmad, a.g.e., s.132,133.

¹³³ Doğramacı, a.g.e., s.11.

ikincisi 1935'te yapılan nüfus sayımından sonra her beş yılda bir nüfus sayımı yapılması kararlaştırılır. Özellikle 1950'den sonra nüfusta diğer yıllara göre daha fazla artış gözlemlenmiş ve sonraki beş yılda bir yapılan nüfus sayımlarında da bu artış devam etmiştir. Türkiye genç nüfusu yüksek bir ülkedir lakin ülkede genç nüfusa yeterli iş istihdamı sağlayacak kadar çalışma alanı yoktur. Köyden kente göçler sonucundan kentlerdeki nüfusun artması kentlerde yığılmalara neden olurken artan işsizlik seviyesiyle birlikte gelir dağılımında eşitsizlikler meydana gelmeye başlamıştır. Yaşanan bu toplumsal sorunlar toplumsal değişimde gerilemeye neden olur.¹³⁴

Toplumsal ilerlemenin önemli bir ayağını oluşturan teknolojik ilerlemelerden biri de kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, toplumsal değişimin etki alanını ve hızını artıran bir işleve sahiptir. İnsanlar kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumsal olaylardan ve devletin aldığı kararlardan haberdar olur. Cumhuriyet kadrosu matbuatı cumhuriyet ideolojisinin toplumun her kesiminde benimsenmesi ve kamuoyu oluşturmada kullanmışlardır. Türkiye'de radyo 1927'de kurulmuş, 1921'de *Resmi Ceride* gazetesi, 1948'de *Hürriyet* ve 1949'da *Milliyet* gibi günümüzde de varlığını devam ettiren gazeteler çıkarılmıştır. Televizyon ise bunlardan çok daha geç bir tarihte 1972 yılında profesyonel yayın hayatına başlamıştır.¹³⁵

Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatta ikincil planda kalmış olan kadın, cumhuriyetin getirdiği yeni toplum modelinde daha aktif bir role sahiptir. Ziya Gökalp eserlerinde kadınların sosyal hayattaki geri kalmışlığını konu ederken Cumhuriyet Türkiye'si'nde oluşturulmak istenen kadın modelinde rol model olan isimlerden biri Halide Edip'tir.¹³⁶

Atatürk'ün "Toplumun başarısızlığının asıl sebebi kadınlara karşı olan bilgisizlikten ileri gelir, bir toplumun bir organı faaliyette iken diğer bir organı işlemez ise o toplum felç olur."¹³⁷ ifadesi Türk kadınının toplumsal değişimdeki yeri ve önemiyle alakalı rejimin bakış açısını vermesi bakımından önemlidir. Osmanlı

¹³⁴ Doğramacı, a.g.e., s.12.

¹³⁵ Ahmet Melih Karauğuz, **Profilinde Stalk İzi Var**, Manolya Yayınları, Konya, s. 38.

¹³⁶ Prof. Dr. Emel Doğramacı, a.g.e., s. 18.

¹³⁷ Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Turhan Kitabevi, Ankara 1984, s. 97.

Dönemi'nin aksine kadınların sosyal hayatta daha aktif olması için reformlar yapılmıştır. Bunların başında eğitim ve hukuk alanında yapılan reformlar gelir. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat yasası ile eğitimde eşitlik sağlanmıştır. Artık Türk kızları da Türk erkekleri gibi ilkokul, ortaokul, lise ve üniversiteye gitme hakkına sahiptir. 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nda tek eşlilik yasası kabul edilmiştir. Dolayısıyla boşanma da artık yargı önünde gerçekleşecektir. Mülk edinme hakkı yalnızca erkeğe ait değildir. Eşit işe eşit ücret hakkının getirilmesiyle birlikte kadınlar da erkeklerle aynı maaşı almaya hak kazanır. Modern Türkiye'de kadınlar artık erkeklerle eşit haklara sahiptir.¹³⁸

Medeni ülkeler gibi olmak isteyen bir toplumun kıyafetlerinin de medeni olması gerektiğine inanılır. Bu konuda erkeklerin kıyafetleriyle alakalı çalışmalar yapılmıştır. Şapka devrimi bunun bir neticesidir. Aynı zamanda din adamları dışındaki kişilerin din adamı gibi giyinmesi yasaklanmıştır. Erkeklerin kıyafetleriyle alakalı reformlar yapılmışsa da kadınların çarşafıyla alakalı bir yasa çıkarılmamış sadece peçe yasaklanmıştır. Fakat Atatürk'ün kadınların kıyafetleri hakkındaki görüşü şu şekildedir:

Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya bir peştamal veya buna mümasil bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlülü nedir? Efendiler medeni bir millet anası, kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hâl milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tahsisi lâzımdır.¹³⁹

İslam geleneğinde kadının kıyafeti önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla kadının kıyafetiyle alakalı yapılacak bir reformun büyük bir tepki alma ihtimali yüksektir. Bu sebeple cumhuriyet kadrosu kadının kıyafetini ve çarşaf konusunu çokça tartışmışsa da bu konuda herhangi bir karar almamışlardır. Lakin medeni bir toplumda medeni bir bireyin nasıl görüneceği erkekler üzerinde yapılan reformlarla kendini göstermiştir. Kadının da medeni bir görüntüsünün olması Avrupalı kadınlara benzeyerek olabileceği mesajı topluma verilmek istenmiştir. Ayrıca cumhuriyet

¹³⁸ Prof. Dr. Emel Doğramacı, a.g.e., s. 19.

¹³⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s.227.

kadrosunun eşleri ve kızları, Atatürk'ün manevi kızları, Halide Edip gibi aydın kadın yazarlarının dış görüntüleri medeni bir Türk kadınının nasıl olması gerektiğiyle alakalı bir rol modeldir. Kadınların İslam dininin naslarından biri olan örtünmeyi bırakması bu geleneğin yıkılması anlamına gelmekteydi. Bu sebeple öncelikle plajlara kadınların da girmesi serbest hâle getirilmişti. Daha sonra güzellik yarışmaları düzenlendi. Rol model olması için kadın hukukçu, milletvekili, sporcuların fotoğrafları yayımlandı. Modern çiftler toplumda birlikte görüldü. Kadınlar da artık erkeklerin girdikleri ortamlara girmeye başladılar. Böylelikle Osmanlı-İslam geleneğindeki haremlik-selamlık ortadan kaldırılmak istendi. Modern bir devlette yalnızca erkeğin görüntüsü değiştirilerek yahut yalnızca erkeğin eğitilmesiyle muasır medeniyetler seviyesine çıkılamayacağını bilen Atatürk kadını toplumun her alanında daha aktif kılmak için daha teşvik edici, rol model olucu yöntemler izlemişti.

Bu dönemde yapılan yeniliklerle kadının toplumsal ve görüntüsel değişimi onu aynı zamanda Batılı modernleşmenin vitrini haline getirmişti. Kadının modernleşmesiyle birlikte modernleşme faaliyetleri hem içselleştirilmiş hem aile içine taşınmış hem de gelecek nesillere aktarımında etkili bir rol oynamıştır.

1.1.5. Modern Toplum Yaratma Sürecinde Bir Mesele Olarak İslam ve Kadın

Cumhuriyet kurulmasından sonra cumhuriyet elitleri, saltanatı ve hilafeti milleti sömüren ve kullanan kurumlar olarak anlattılar.¹⁴⁰ Millî Mücadele'de kurtarılması gereken bu iki kurum, Cumhuriyet devrinde kurtulması gereken kurumlara dönüşür. Saltanat bir tarafa bırakılacak olursa, hilafet aynı zamanda din demektir. Bu bağlamda “Cumhuriyeti Osmanlı'dan koparan hususları büyük ölçüde (hatta tamamen) din ekseninde ele almak mümkündür.”¹⁴¹ Osmanlı Devleti'nde modernleşme çalışmalarına dinî olarak da onay verilmiş yani din ile modernleşme uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Çünkü devlet ile İslam birbirinden ayrılmayan iki unsurdur. Devletin ve İslam'ın bekası için böyle bir uzlaştırma gerekmektedir. 1923'ten sonra cumhuriyetle birlikte modernleşme çalışmaları ile din birbirinden ayrı

¹⁴⁰ EK-3'e bakınız; İsmail Kara, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 4.baskı 2010, s.26.

¹⁴¹ İsmail Kara, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 4.baskı 2010, s.27.

tutulmuştur. Bu aynı zamanda din ile devlet işlerini de birbirinden ayırmak yani laik bir toplum oluşturmak anlamına gelmektedir. Osmanlı aydınları aynı zamanda İslam âlemini temsil ettiklerinin bilincinde olarak Müslüman bir toplumda modernleşmenin nasıl gerçekleşmesi gerektiği üzerinde çalışırken cumhuriyet aydınları modernleşme çalışmalarında İslam'ı ve Müslümanlığı saf dışı bırakmışlardır. Cumhuriyet fikrinde “İslamiyet terakkiye manidir” cümlesinin geldiği anlam Kazım Karabekir'in İsmet İnönü ile yaptığı konuşmadan aktardıklarıyla daha iyi anlaşılmaktadır:

(...) Macarlar ve Bulgarlar, aynı saflarda İtilaf devletlerine karşı kaybettikleri ve mağlup oldukları hâlde istiklallerini muhafaza etmiş olmaları Hıristiyan olduklarından, bize istiklal verilmemesi de İslam olduğumuzdan ileri geldiğini, bugün kendi kuvvetimizle yıllarca uğraşarak kurtulduksa da İslam kaldıkça müstemlekeci devletlerin ve bu arada bilhassa İngilizlerin daima aleyhimize olacaklarını ve istiklalimizin de daima tehlikede kalacağını bana anlattı. (...)

[İsmet Paşa]: Hocaları toptan kaldırmadıkça hiçbir iş yapamayız.”¹⁴²

Cumhuriyet inkılaplarının çoğunun dinle yakından veya uzaktan ilişkisi bulunmaktadır: Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924), Hilafetin kaldırılması (1924), Şapka Kanunu (1925), Tekke ve Zaviyelerin kapatılması (1925), tatil gününün cumadan pazara alınması (1925), alafranga saatin kabul edilmesi (1925), Miladi takvimin kabul edilmesi (1926), Türk Medeni Kanunu'yla evlenmenin resmîleştirilmesi (1926), Latin harflerinin kabulü (1928), anayasadan “Devletin dinî İslam'dır.” ifadesinin çıkarılması (1928), uluslararası rakamların kabulü (1929), okul derslerinden Arapça ve Farsçanın çıkarılması (1929), Efendi, Ağa, Paşa, Hanım, Hafız, Hoca, Molla gibi lakapların kaldırılması (1934), Türk musikisinin yasaklanması (1934)¹⁴³.

Hilafetin kaldırılmasıyla birlikte devlet dinî kimliğinden sıyrılmış olur. Bu aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden sonra kurulan yeni devletin Osmanlı'nın İslam'ı temsil eden kimliğinin aksine kendisinin temsil etmediği anlamına gelmektedir. Türkiye artık İslam dünyasının merkez noktası değildir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda medreselerin kapatılması, imam ve hatiplerin yetiştirilmesi için ayrı okulların açılması

¹⁴² **Kazım Karabekir Anlatıyor**, yay. Uğur Mumcu, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990, s. 95-96-97.

¹⁴³ EK-4'e bakınız; İsmail Kara, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 4.baskı 2010, s.43

yönünde verilen kararlar eğitim de dinî içerikten uzaklaştırılmış olur. Din işlerinin de devlet kontrolüne alınması için Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti yerini Diyanet İşleri Başkanlığı'na bırakmıştır. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı devletin din işlerinde verdiği kararlara karışamaz. Ayrıca dinî eğitimden de sorumlu değildir. İmam Hatip Liseleri Millî Eğitim Bakanlığı'na, İlahiyat Fakülteleri ise YÖK'e bağlıdır. Yalnızca Kuran kursları Diyanet'e bağlıdır fakat Millî Eğitim Bakanlığı'nın da Kuran kurslarını teftiş hakkı bulunmaktadır. İlköğretimin zorunlu olmasından sonra Kuran kurslarının faaliyetleri yavaşlamıştır. ¹⁴⁴

Modern bir toplum yaratma sürecinde kadının durumuna gelecek olursak eğer öncelikle karşımıza 1925'te Mehmet Atıf'ın (İskilipli) yazmış olduğu Tesettür-ü Şer'i¹⁴⁵ kitabı çıkmaktadır. Bu kitapta Mehmet Atıf, Müslüman bir kadının örtüsünün nasıl olması gerektiğini yazmıştır. Mehmet Atıf'a göre Müslüman bir kadın ev dışında kalın siyah kumaştan vücudunun hiçbir yerini belli etmeyecek derecede bol bir giysi giymelidir. Ayrıca bu kapanmaya el ve yüz dâhildir. Bu kurallara uymadan giyinmenin ya da bunlardan taviz vermenin diğer dinlere mensup kadınlarla benzetmek, onlar gibi olmak anlamı taşıdığını ifade etmiştir. Kadının hangi erkeklerle görüşebileceğini 13 kategoride sınıflandıran (baba, kardeş, dayı, amca, yeğen, eş, kayınbaba, evlat, köle, ergin olmayan küçük çocuklar ve yaşlı erkekler) Mehmet Atıf bu sınıflandırmayı kadının zaruri durumlar hariç evden çıkmaması gerektiğine olan inancıyla yapmıştır. Kadının eğitimiyle alakalı da eğer öğretmeni yaşlıysa okula gidebileceğini yazmıştır. Mehmet Atıf devletin bu kurallara bağlı kalması, uymayanları cezalandırması gerektiğini düşünür. Çünkü Mehmet Atıf'a göre kadının evde kalması, kendisine uygun vazifelerle ilgilenmesi, erkeğin evine bakmasıyla kıskançlık oluşturmeyen bir ortamın varlığı aile kurumunun saadeti, toplumsal olarak da ahlaksızlık ve fuhuştan uzak durma anlamı taşımaktadır. Kadınların yaşantısıyla alakalı toplumda Mehmet Atıf gibi düşünen birçok insan bulunmaktadır. Cumhuriyet kadrosu ve bilhassa Atatürk ise bu düşüncenin eski ve yanlış olduğuna inanmaktadırlar. Atatürk, cumhuriyetin kuruluşundan beri şehirlerde yaptığı konuşmalarda kadının durumuna

¹⁴⁴ Kara, a.g.e., s. 55.

¹⁴⁵ İskilipli Mehmed Atıf Efendi, **İslam'da Tesettür [Tesettür-i Şer'i]**, Şadırvan Yayınları, 2017.

değınmiş, dinsel emirlerin kadının gelişiminin önünde bir engel teşkil etmediğini ifade etmiştir:

Düşmanlarımız bizi dinin tahtı tesiri altında kalmış olmakla itham ve tevakkuf ve inhitatımızı buna atfediyorlar. Bu hatadır. Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allha'ın emrettiği şey, müslim ve müslimenin beraber olarak iktisabı ilmü irfan eylesidir. Kadın ve erkek bu ilmü irfanı aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla mücehhez olmak mecburiyetindedir. İslam ve Türk tarihi tetkik edilirse görülür ki, bugün kendimizi bin türlü kayıtlarla mukayyet zannettiğimiz şeyler yoktur.¹⁴⁶

Atatürk bu ifadelerinin ardından kadının dış kıyafetiyle alakalı görüşlerini de dile getirmiştir. Çarşafa karşı çıkmamakla beraber uygulanış şeklinde değişiklikler yapılabileceğini belirtir: “Mamafih, icabı din olan tesettür, kısaca ifade etmek lazım gelirse, denebilir ki, kadınların külfetini mucip ve muhalifi adap olmayacak şekli basitte olmasıdır. Şekli tesettür, kadını hayatından, mevcudiyetinden tecrit edecek bir şekilde olmamalıdır.”¹⁴⁷

Atatürk, Türk kadınının giyiniş tarzına eşi Latife Hanım'ın örneklilik etmesini istemiştir. 1923'te Latife Hanım siyah kıyafetlerle, başı örtülü fakat çarşafsız dolaşmaktadır.¹⁴⁸ Modern Türk kadının şekli olarak Avrupai bir görünüme sahip olması gerektiği düşünüldüğü için Latife Hanım'ın giyim tarzı da kısa sürede değişiklik göstermiştir. Fakat toplumsal hayatta kadın ve erkeğin eşit olması için yalnızca şekli değişiklikler yapmak yeterli olmayacaktır. Öncelikle İstanbul'da toplu taşıma araçlarında ve gösteri salonlarında kadınlarla erkekleri ayıran perdeler kaldırılmıştır. “Bundan böyle koca artık karısının yanında seyahat edebilecekti.”¹⁴⁹ İstanbul'da uygulanmaya başlayan bu kararı diğer illerde takip etmiştir. Kapalı mekanlarda yaşanan bu değişim kendisini açık alanlarda da göstermiş parklar ve plajlar kadınlara da açılmıştır. Böylelikle İslam'daki haremlik-selamlar uygulaması kaldırılarak, kadının toplum içerisinde görünür olması hedeflenmiştir.

¹⁴⁶ Söylev, Cilt II., s. 86.

¹⁴⁷ A.g.e, s. 87.

¹⁴⁸ Dr. Bernard Caporal, “Kemalizm Sonrasında Türk Kadını III”, çev. Dr. Ercan Eyüboğlu, **Cumhuriyet Gazetesi**, Mart, 2000.

¹⁴⁹ **Cumhuriyet**, 5 Ocak 1925.

Türk Kadın Birliği'nin kadınların siyasal alanda haklarını kazanmaları için verdikleri çabalardan daha önce bahsetmiştik. Siyasal çabanın yanında aynı zamanda modern Türk kadınların toplumda, ailede, iş hayatlarında ve zihinsel anlamda gelişmeleri için de çalışmalar yapmışlardır. Birçok konferans düzenlemiş, kurslar ve sergiler açmışlardır. Bu sergiler Batı modasını takip edebilmeleri için kadınlara örnek teşkil eden kıyafetlerden oluşmaktaydı. Türk Kadın Birliği harici Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, İlerici Kadınlar Derneği, Ev Ekonomisi Kulübü, Türk Kadınları Kültür Derneği gibi oluşumlar da bu alanda çalışmalar yapmışlardır.¹⁵⁰

Sonuç olarak Osmanlı geleneklerinin hâlâ devam ettiği ve modernleşmenin ülkenin her yerinde aynı şekilde sağlanmadığı ve algılanmadığı bu topraklarda İslami bir hassasiyet taşıyan ve bu hassasiyetle yaşayan, İskilipli Mehmet Atıf'ın düşüncelerinin doğru olduğuna inanan birçok insan yaşamaktadır. Modernleşme faaliyetlerinin şehirlerde daha çabuk kabul edilmesi/uygulanmasına nazaran taşrada benzer sonuçlarla karşılaşılmamıştır. İslam'da kadının yeri ve yaşantısıyla alakalı yüzyıllardır sıkıca bağlı olunan gelenekten vazgeçmek yahut bu geleneğin hızlı bir şekilde değişeceğini varsaymak gerçek bir ihtimal değildir. İslami hassasiyet taşıyanlar ile cumhuriyet kadrosu arasındaki bu gerilim sadece cumhuriyetin ilk yıllarında değil ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Zira cumhuriyet inkılaplarının birçoğunun dinle ilişkisi bulunmaktadır. Bu karşıt görüşlülüğün yarattığı gerilim ve artan sorunlar, devletin resmi ideolojisinin halkta bilhassa tabanda karşılık bulamaması ilerleyen yıllar içinde -günümüzü dahi- oluşacak olan karşıtlık ve sorunlar silsilesinin başlangıcı olmuştur.

¹⁵⁰ Caporal, a.g.e., s. 24.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUS-DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI VE *BÜYÜK DOĞU*'YU HAZIRLAYAN KOŞULLAR

2.1. 1923-1950 ARASI BASIN-YAYIN

Tarih boyunca insanlar birbirlerinden haberdar olmak için çeşitli iletişim araçları geliştirmişlerdir. Bu ilk başlarda söz ile ve duvarlara resim ve simge çizerek olurken ilerleyen zamanlarda yazı icat edilmiştir. Roma İmparatorluğu zamanında duvar ilanları, Avrupa'da haber mektupları insanların eski zamanlardaki haberleşme yöntemlerinden bazılarıdır. 15.yüzyılda Gutenberg tarafından icat edilen matbaa iletişim alanında önemli bir adım olmuştur. Matbaa bilgi ve düşüncenin paylaşılması ve çoğaltılmasında kolaylık sağlamıştır.

Basın toplumun bilinçlendirilmesinde önemli bir yayın organıdır. Kamuoyu oluşturma, toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme gibi etkileri olduğu için bilginin topluma doğru aktarılması önemlidir. Basın özgürlüğü de insanların bilgi edinme ve fikirlerini paylaşma özgürlüğünü ifade eder.

Cumhuriyet Dönemi'nde basın kamuoyu ve birlik oluşturmada etkili bir araç olmuştur. İktidar basın-yayın organlarını kullanarak ideolojisini halka anlatmıştır. Millî birliğin oluşturulmasında basının ne kadar önemli olduğunu bilen Atatürk, hükümetle halk arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek, alınan kararlardan halkı haberdar etmek için Anadolu Ajansı'nı kurdu muştur. *İrade-i Milliye* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazeteleri de bu amaç doğrultusunda çıkarılmışlardır. Bağımsızlık savaşının kazanılmasında Anadolu basınının büyük katkısı olmuştur. Atatürk basının ne denli önemli olduğunu bildiğinden Samsun'a ayak basmasından sonraki süreçte ve bağımsızlık savaşı boyunca millî bir basın oluşturma çabası göstermiş ve başarılı da olmuştur. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki bağımsızlık savaşı boyunca bütün basın-yayın organları bağımsızlık savaşının yanında yer almamıştır. Yunan işgalinin olduğu

yerlerde ve İtilaf Devletleri'nin işgalinde olan İstanbul'da, Türk basını işgal kuvvetlerince kontrol altında tutulmak istenmiş ve basına sansür uygulanmıştır. Bağımsızlık savaşıyla kazanılan zaferden ve ilan edilen cumhuriyetten sonra bu başarının yalnızca askerî alanda kalmaması için siyasi ve fikrî yapılanmaya gidilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1938'e kadar Atatürk, 1938-1946 dönemlerinde ise İsmet İnönü cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Bu süre içerisinde iktidara muhalif bir parti yoktur. Millî Şef dönemindeki siyasi sistemin adı otoriter tek parti yönetimi ya da şeflik sistemidir. Tek parti iktidarının hâkim olduğu ülkelerde sistem otoriterizm veya totaliterizm gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Otoriter yönetimler ile totaliter yönetimler arasında farklar vardır. Otoriter yönetimlerin hepsinin totaliter olması gerekmez fakat bütün totaliter yönetimler otoriterdir. Totaliter yönetimler toplumun bütün alanlarını denetlemektedir. Totaliter yönetimlerde devlet her şeyi yöneten ve deneten olduğu için her şey ona bağlı ve onun hizmetindedir. Dolayısıyla ideolojisini elinde bulunan güçle yayar. Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve Stalin dönemindeki Sovyetler totaliter yönetimin birer örneğidir. Türkiye'de ise devlet daha çok otoriter bir yönetim tavrı uygulamıştır. Bunun başlıca sebebi toplumsal alanın tamamını denetleyecek gücünün bulunmamasıdır. Türkiye'de tek parti yönetimi Cumhuriyet Halk Fırkası etrafında şekillenmiştir. Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik, İnkılapçılık ilkeleri ve uygulanan politikalar devletin resmî metni olarak kabul edilmiştir. Kurulan yeni devletin ve toplumun ideolojik çerçevesini bu ilkeler oluşturur.¹⁵¹

Türkiye'de basın yayın hayatının nasıl şekillendiğini anlamak için konunun başlangıç noktasını ve sonrasında çıkarılan kanunların içeriklerini bilmek gerekir. 1864 yılında Fransız kanunundan uyarlanan Matbuat Nizamnâmesi, Osmanlı'nın basına ait ilk yazılı metnidir. Neredeyse hiç uygulanmayan bu Nizamnâme 1909 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. 1876'da I. Meşrutiyet'le birlikte ilan edilen Kanuni Esasi'nin 12. maddesindeki "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" ifadesiyle birlikte basına karşı bir sınırlandırma yapılmayacağı ifade edilir. Daha sonra 1877'de hazırlanan Matbuat Kanunu'nda ruhsatname almak zorunlu hâle getirilir. 1909 yılında

¹⁵¹ Prof. Dr. H. Emre Bağçe, "Millî Şef Döneminde İktidar-Basın İlişkisi", Medya ve Siyaset 2: 1923-1946 Tek Partili Dönem, Der., Tolga Yazıcı, Kocaeli: Volga Yayınları, 2016, s. 87-126.

kanunda yapılan değişikliklerle birlikte gazete çıkarmak için beyanname vermek yeterlidir. 1913 yılında yapılan yeni değişikliklerle birlikte ise hkmete gazeteleri kapatma yetkisi verilmiş aynı zamanda gazete çıkarabilmek için "para depo etmek" zorunlu hâle getirilmiştir. 1924'te Kanuni Esasi'nin 12. maddesinin uygulanmasına geri dönülmüş fakat bir yıl sonra Takrir-i Sükûn Kanunu'yla yeniden hkmete gazeteleri kapatma ve gazete sahiplerini İstikll Mahkemeleri'nde yargılama yetkisi verilmiştir. 1931 yılında yeni bir Matbuat Kanunu hazırlanmış ve memleketin umumi siyasetine aykırı dergi ve gazetelerin kapatılabileceği kabul edilmiştir. "Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir." şeklindeki kanun maddesindeki "umumi siyaset" ucu açık bir kavram olup bu kavramla birlikte basın hürriyeti sınırlandırılmıştır. 1938 yılında ıkarılan Basın Birliği Kanunu ile basın-yayın organları hükümetin müdahalesine açık bir hale getirilmiş ve siyasetle-basın arasına bir mesafe koymak amaçlanmıştır. Mesela kötü Őhret sahibi olan kişilerin gazete çıkarması yasaklanır. Fakat "kötü Őhret"e dair bir sınırlama getirilmediği için hükümet bu konuda geniş bir yetki alanına sahiptir. Böylelikle gazeteler devlet kontrolünde tutulmuş ve uygun bulunmayanlar kanun doğrultusunda kapatılmıştır. 1939 yılında yapılan Basın Kongresi'nde dönemin içişleri bakanı Faik ztrak konuşmasında hükümet ile basın-yayın ilişkisini açıklayıcı ifadeler kullanmıştır:

Milletin gözbebeği olan Milli Őefimiz ve Reisi Cumhurbaşumuz İsmet İnönü'nn her vesile ile matbuat ve onun hürriyeti hakkında bize ne güzel dersler verdiğini hepimiz bilirsiniz. Matbuatın esas prensipleri demek daha doğru olan bu işaretlere uymak hepimiz için millî ve vatan vazife olduğunu hatırlatmak benim için bir borttur.¹⁵²

1940 yılında Basın Kanunu'nun 30. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte devlet memurlarının hakkında Őüpheli ya da suizan uyandırabilecek şekilde yazılan yazılara 100 liradan az olmamak Şartıyla ceza getirilmiştir. Kanunun 35. maddesinde ise "Memleketin emniyeti ile alakadar meseleler hakkında yapılmakta olan tahkikattan ve yine memleket emniyeti bakımından alınan tedbirlerden bahseden yazılar

¹⁵² **Akşam**, 11 Temmuz 1939.

memnudur. Ancak bu tahkikatı yapmağa veya bu tedbirleri almağa salahiyyetli makam tarafından bu hususta müsaade verilebilir." şeklinde değişiklik yapılmıştır.¹⁵³

Millî Şef döneminde de doğrudan ya da dolaylı yoldan basın kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Devletin isteklerine uymayan gazeteler süreli/süresiz kapatılmıştır. Aynı zamanda İsmet İnönü ile ilgili yazılan tüm yazılar yakından takip edilmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte 14 Haziran 1946'da basın suçlarına yönelik 4946 sayılı Af Kanunu çıkarılmıştır: "Gazete, kitap veya mecmua vasıtasıyla veya 1881 sayılı Matbuat Kanununa aykırı hareket suretiyle 7/9/1946 tarihine kadar işlenmiş olan suçlardan dolayı kovuşturma yapılamaz. Bu suçlar sebebiyle verilmiş olan cezalar ortadan kaldırılmıştır."¹⁵⁴

Tek parti iktidarının basını devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak kullanıldığına dair örnekler çoğaltılabilir. O dönemdeki gazeteci ve yazarların çoğunun milletvekili olmasıyla hem basın kontrol altında tutulur hem de muhalif sesleri kısmak kolaylaşır. Atatürk döneminde milletvekili olan gazetecilerin çoğu Millî Şef döneminde de milletvekilliği yapmış ve sonradan aralarına yeni isimler de katılmıştır. CHP 5. Büyük Kurultay'ında kabul edilen Nizamname'nin 160. maddesine göre gazete ve dergi sahibi olan parti mensuplarının devletin menfaatlerine aykırı yazılar yayımlamaları yasaklanmıştır. Bu dönemde parti mensubu gazeteciler hükümet politikalarını olumlama, meşrulaştırma ve halka benimsetme görevi üstlenmişlerdir. Gazeteler yalnızca kamuoyunu bilgilendirmemiş, iktidarın propagandasını da yapmışlardır.¹⁵⁵

2.2. ULUS-DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI OLARAK GAZETE VE DERGİLER

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, Meşrutiyetçiler ve İttihatçılar modernleşmeci bir anlayış içerisinde ve iktidarın artık değişmesi gerektiği kanaatindedirler. Bu gruplar edebiyat faaliyetlerini üç farklı şekilde halka iletmektedirler: kitap, dergi ve gazete. Roman, öykü, anı, tiyatro gibi edebî türlerse okurlara kitaplar aracılığıyla ulaştırmaktadır. Yazıları dergi ve

¹⁵³ Bağce, a.g.e., s.98-101.

¹⁵⁴ **Af Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu**, 14 Haziran 1946, s.332-334.

¹⁵⁵ Bağce, a.g.e., s.120.

gazetelerde yayınlanan yazarlar ise edebiyat alanında daha fazla söz sahibi kimselerdir. Kültür, sanat ve edebiyat faaliyetlerine yön veren, gündem oluşturan, okurla buluşturan temel yayın organı dergilerdir. Ülkü Tamer, bu konuda şunları söyler: "Edebiyat dergileri, canlılığın sürdürülmesini sağlar, bir bakıma, edebiyatın atar damarıdır onlar. Tartışmalar onlarla sürdürülür, akımlar onlarla belirir, onlarla gelişir, güncel konular onlarla gündeme gelir. Edebiyatın geniş kitlelere ulaştırılması için de dergiler birer basamaktır. Kitap okuru, edebiyat okuru, dergilerle yetişir."¹⁵⁶

Aydınlar düşüncelerini gazete ve dergiler aracılığıyla halka iletmişlerdir. Yazılarında kullandıkları yeni dil aynı zamanda yeni fikirlerini temsil eder. Bu yeni dilin izlerini Şinasi'nin *Tercümân-ı Ahvâl* gazetesinin ilk nüshasının mukaddimesinde yazdığı yazıda, Nâmık Kemal'in *Lisan-ı Osmani'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir* yazısında, Abdülhak Hamid'in *Nakafi* şiirinde bulmak mümkündür. Aydınlar oluşturdukları bu yeni dille yeni fikirler üretmişlerdir. Basın ve yayın organları çoğunlukla aydınların yönetimindedir ve böylelikle hem güçlerini hem de etki alanlarını gittikçe artırmışlardır. Aydınların çaba ve faaliyetlerine karşılık Osmanlı hükümeti herhangi bir hamle yapmamış ya da yapmakta gecikmiştir. Sonuç olarak kendi aydınını yetiştirememiş, oluşan yeni nesille aralarına bir kopukluk ve yabancılaşma girmiştir.¹⁵⁷

Bu aydın grubunun büyük bir kısmı aynı zamanda cumhuriyeti kuran ve onu temsil eden kadrodur. 1930'lu yıllardan itibaren cumhuriyetin 10. yıl kutlamalarıyla birlikte bu aydınlar grubu "10 yılda 15 milyon genç yaratmak" için kültürel bir iktidar oluşturmaya başlamıştır. Oluşturulmaya çalışılan "millî birlik ve beraberlik" ideolojisinin halka indirilebilmesi için edebiyattan yararlanılmıştır. Bu durum "inkılap edebiyatı"nı oluşturur. Osmanlı'dan tamamen sıyrılmış bir toplum oluşturmak için edebiyatta da yeni ruha uygun bir yön belirlenmiştir. Yeni ruha uygun romanlar, şiirler, tiyatrolar yazılmıştır. İnkılap edebiyatının temel özellikleri arasında Atatürk'ü yüceltmek, Osmanlı Devleti'ni, eski kültürü ve onun inşa ettiği dili olumsuzlamak ve

¹⁵⁶ Şenay Kalkan, "Dergilerimizin Edebiyatımıza Katkısı", *Varlık*, 1982, XLIX, 895, s.33-36.

¹⁵⁷ Şerif Mardin, "Kimlik ve Söylemlerde Katmanlar", İstanbul, 14-17 Haziran 2005, III. Kültür Araştırmaları, Kültür ve Kimlik Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri, yayımlanmamış metin. Akt. Mustafa Gündüz, "Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Yeni Birey ve Toplum Oluşturma Düşünceleri", *Erdem Dergisi*, S. 51, 2008, s. 140.

reddetmek, yeni dönemi övmek bulunmaktadır. Oluşan bu yeni edebiyatta Divan Edebiyatı Arap-Acem kültürüne ait bir edebiyat olarak görüldüğü için yeni ulusçu fikriyata uygun bulunmamıştır. Bu durum gelenek ve tarih birikiminde yararlanacak bir kaynak açığının meydana getirmiştir. Bu açığı gidermek için folklor ve Halk Edebiyatı'na yönelinmiştir. Folklor ve Halk Edebiyatı'na yönelmenin başlıca sebeplerinden biri olarak Divan Edebiyatı'nın millî görülmemesi gelmektedir. Divan Edebiyatı'na karşı Halk Edebiyatı'nın her daim millî kimliğini koruduğu görüşü hâkimdir. Bu sebeple yeni ulusal sanat için gerekli kökün, beslenilecek kaynağın Halk Edebiyatı olduğu görüşü benimsenmiştir. Bu kaynak modern ve Batılı tekniklerle yenilenerek ulusal bir sanat oluşturulacaktır. Halk Edebiyatı'nın benimsenmesindeki bir diğer neden de Batılı ulusların referans olarak bu kaynakları benimsemeleridir. Onlar gibi olmak için onların izlediği yolu seçmek daha makul gelmiştir.

Divan Edebiyatı'ndan ve onun mensubu olduğu gelenekten tamamen uzaklaşmak istenir. Divan Edebiyatı'nın lise müfredatına konulup konulmayacağı konusu 1930 yılının ağustos ayında yapılan Edebiyat Muallimleri Kongresi'nin başlıca gündem maddesini oluşturmaktadır.

Cumhuriyet neslini Avrupalı gibi mi yetiştirmek istiyoruz: yoksa asyalı gibi mi? Eğer Avrupalı gibi yetiştirmek istiyorsak, Avrupa kültürü ile hiç alakası olmıyan 'Divan edebiyatı'nın mektep programlarında yeri olmamalıdır. (...) Ya kültür değiştireceğiz ya da değiştirmeyeceğiz. Bu meselede 'ikiliğin' yeri yoktur ve olamaz: ya o; ya bu... (...) Bugünün gençlerini o pervers edebiyata bulaştıramayız. (...) Ondan öğreniyoruz. (...) Nasıl ki, yunan, latin edebiyatları ile tercümeleri delaletiyle temaz edebiliyorsak, yarınk nesil de, divan edebiyatının o piç dilini o icili bicili stilini temiz Türkçemize tercümeleriyle anlayabilecek. Bu suretle liseyi bitiren bir Türk genci Nefi'yi, Nabi'yi, Baki'yi, Nedim'i anlamayacak fakat Homer'i, Şekspir'i, Göte'yi, Rasin'i, Şiller'i tad[a]cak. (...) Edebiyat muallimleri, divan edebiyatını anlamıyan, ondan zevk duymıyan bir nesil yetiştirdikleri gün, Avrupalı Türkiye'ye karşı vazifelerini yapmış olacaklardır.¹⁵⁸

Gazeteler ise güncel olayların yayım organıdır. Türkiye'de haftalık, birkaç gün arayla ve son olarak günlük şekilde yayımlanmaya başlayan gazeteler güncel olayların

¹⁵⁸ V.N. [Vedat Nedim?], "Liselerde Divan Edebiyatının Yeri Olmamalıdır!", **Hakimiyeti Milliye**, No:3271, 21 Ağustos 1930. s.4

yanı sıra içlerinde hikâye, roman ve piyes tefrikalarına, makale ve eleştirilere yer vermeleriyle edebiyata katkı sağlamışlardır. Daha sık yayımlanması açısından gazeteler daha geniş kitlelere ulaşmaktadır. İçlerinde edebî türlere yer veren gazeteler okurlarının edebiyatla ilgilenmesine de katkı sağlamışlardır. Harf devrimi gazete ve dergilerin okurlarında düşünüş meydana getirmiş ve tiraj kaybetmelerine neden olmuştur. Harf devrimin ardından çıkan edebî dergiler ise edebiyatı inkılapları anlatmakta ve yaygınlaştırmakta bir araç olarak kullanmışlardır. Bu dergilerden bazıları: *Yeni Türk Mecmuası*, *Yeni Adam*, *Ülkü*, *Kadro*, *Yücel*, *Çığır*'dir. Çok partili hayata geçişten sonra kültür-sanat-edebiyat alanında dergiler daha etkili olmuşlardır. 1950'den sonra gazetelerde edebiyata daha az yer verilmesi de buna katkı sağlamıştır.¹⁵⁹

Kadro dergisi 1932-1934 yılları arasında çıkmış ve 36 sayı yayımlanmıştır. Kurucusu Şevket Süreyya Aydemir, yayım müdürü Vedat Nedim Tör'dür. Derginin çıkış amacı Atatürk inkılaplarının halka benimsetilmesi sağlamaktır. Kadroculara göre ilerleme durmamalı, devam etmelidir. Bu sebeple Kadrocular inkılapların toplumda yerleşebilmesi için çalışmışlardır.¹⁶⁰ Örnek olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın devletçilik ilkesinin Kadrocular etrafında şekillendiği verilebilir.¹⁶¹ Derginin devrimlere ve kültür politikalarına katkısı ve etkisi haricinde, devrimler ve toplum yapısına ilişkin analizler yapılmış, Türk aydın modelinin toplumdaki yeri ve nasıl olması gerektiği hakkında da etkisi olmuştur.¹⁶²

2.3. 1923-1950 ARASI BİR MESELE OLARAK İSLAM VE BASIN-YAYIN

3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiş, halifelik ve Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmıştır. Bunlar hem dinî hayatı hem de dinî yayıncılığı ilgilendiren olaylardır. Fakat "1950 yılına kadar Türkiye'de bir vakıa olarak dinî

¹⁵⁹ Yrd. Doç. Dr. Selçuk Çıkla, *Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi*, *Türkbilig*, 2009/18, s.34-63.

¹⁶⁰ Ayşe Sert, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Yayım Etrafında Toplanan İlk Aydın Hareketi: Kadrocular ve Kadro Dergisi", *Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri, 2019.

¹⁶¹ Lütfi Sunar, "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin Oluşumu Bağlamında Bir Analiz", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 2, S.1, 2004, s.511-526

¹⁶² Sunar, a.g.e., s.525.

yayıncılıktan bahsetmek mümkün değildir.”¹⁶³ Eşref Edip’in 1934’te yazdığı *Hazreti Muhammed* kitabı ise toplatılmıştır. Dâhiliye Vekaleti Matbuat Umum Müdürlüğü’nün kitabın neden toplatıldığını açıklayan ifadeleri aynı zamanda Türkiye’de dinî yayıncılığın neden az olduğunu da açıklar niteliktedir:

Biz her ne şekil ve surette olursa olsun memleket dâhilinde dinî neşriyat yapılarak dinî bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dinî bir zihniyet fideliği vücuda getirilmesine taraftar değiliz. Zat -ı alilerinin [Eşref Edip] herkesçe de müsellemlenilen ilim ve faziletimize hürmetkarız. Ancak günün bu kabil neşriyata tahammülü olmadığını siz de takdir edersiniz.¹⁶⁴

Matbuat Umum Müdürlüğü’nün 24 Temmuz 1942’de matbuat araçlarına gönderdiği “Mahrem Talimat” başlıklı yazısı da dinî yayınlardaki sınırlamaları ve yasakları bize gösterir:

Gazetelerimizin son günlerdeki neşriyatı arasında dinden bahis bazı yazı, mütalaa, ima ve temennilere rastlanmaktadır. Bundan sonra din mevzuu üzerinde gerek tarihi gerek temsili ve gerek mütalaa kabilinden olan her türlü makale, bend, fıkra ve tefrikaların neşrinden tevakkü edilmesi ve başlanan bu gibi tefrikaların en çok on gün zarfında nihayetlendirilmesi rica olunur.¹⁶⁵

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, dinî yayıncılık alanında yaşanan bu eksikliğin 1933’te İlahiyat Fakültelerinin kapatılmasından kaynaklandığını düşünmektedir. İlahiyat Fakülteleri kapatılmasaydı bu alandaki eksiklikleri giderecek yayınlar neşredebileceklerini ifade etmiştir.¹⁶⁶ Dinî içerikli yayınların az olması ve dinî hassasiyet taşıyan aydınların bu alanda bir şeyler yapmak istemesi onları cumhuriyetin pozitivist mantığına yönlendirirken, dinî, pozitivist bir anlayış çerçevesinden ele alan yazılar da yayımlanmıştır. *Resimli Ay* dergisinin 1927’de yayımlandığı cep boyu din serisinde İslamiyet’i dışarda bırakmaları buna bir örnektir.¹⁶⁷

¹⁶³ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2. baskı 2017, s.416.

¹⁶⁴ Yazının imzası Vedat Nedim Tör’e aittir. Eşref Edib, *Kara Kitap*, İstanbul, 1977, s.13.

¹⁶⁵ *Büyük Doğu*, 27 Eylül 1946, S.48, s.8

¹⁶⁶ Kara, a.e., 2017, s. 418.

¹⁶⁷ Kara, a.e., s.422.

1930'lara gelindiğinde millî din ve Türkçe ibadet konuları gündeme getirilmiştir. *Milli Din Duygusu ve Öz Türk Dinî*¹⁶⁸ kitabı buna bir örnektir. Lakin kitap 1931'ye yazılmış 1934'te basılmış ve kısa bir süre sonra toplatılmıştır. Cumhuriyet ideolojisine bağlı bir isim olan Vedat Nedim Tör'ün *Dinimiz*¹⁶⁹ ve Ahmet Bedevi Kuran'ın *Din Nedir ve İtikadlar Nasıl Gelişmiştir*¹⁷¹ kitapları antropolojik ve sosyolojist bir din anlayışıyla kaleme alınan aynı zamanda İslam'ı doğrudan yahut dolaylı olarak reddeden, kendi din anlayışlarını hâkim kılmaya çalışan iki eserdir.¹⁷²

Kemalizmi yalnız dövizlere, rakamlara, Nizamname veya programlara emanet edip, geçemeyiz. Onu bir iman hâlinde içe sindirmek ve bütün nesillere benimsetmek gerektir. Anlamış kafanın yanında inanmış ruh ve bu anlayışla inanın verdiği şuurulu heyecanla çarpan yürek lazım. Vedat Nedim Tör, kitabının adını işte bunun için *Dinimiz* koymuştur. (...) Büyük hedefler isteyen, büyük inanışlara susamış genç ruhlar için bu kitap *bir milli ilmihâl*'dir. (...) Yarının Türkiye'si içimizde öyle bir dindir ki yalnız onun için taassubu mübah ve toleransı günah sayıyoruz. (...) Bizim dinimiz Türkiye'yi cennet yapmaktır. Bizim ibadetimiz bu ideal için çalışmaktır. Eğer varsa ahiretteki cennetin yolunda Türkiye'nin cennetinden geçer.¹⁷³

Ancak çok partili hayata geçişle birlikte önceki duruma göre rahatlıklar yaşanmaya başlanır. İslami kimliğiyle tanınan Molla Şemseddin Günaltay başbakan, Ahmet Hamdi Akseki Diyanet İşleri Başkanı olur. Hac vazifesinin yapılmasına izin verilir. 1949'da 4. ve 5. sınıfların müfredatına din dersleri eklenir ve Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi açılır. 1950 yılında yirmi beş yıldır kapalı olan türbelerin on dokuzu ziyarete açılır. Bu kararlar 1950 seçimlerini kaybetmek istemeyen CHP tarafından seçime yakın alınmış ve uygulamaya geçirilmiştir. 1950 seçimlerini DP'nin kazanmasıyla birlikte ezan yeniden Arapça olarak okunmaya başlanır. 1951'de İmam Hatip Okulları ve 1959'da Yüksek İslam Enstitüleri açılır. Fakat basın-yayım alanındaki bu rahatlıklar iki karşıt görüşü de beraberinde getirecektir. Geçen yirmi üç yılın ardından dinî yayınlara getirilen

¹⁶⁸ A. İbrahim, *Milli Din Duygusu ve Öz Türk Dinî*, Türkiye Matbaası, 1934.

¹⁶⁹ Vedat Nedim Tör, *Dinimiz*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1940.

¹⁷⁰ EK-5'e bakınız; Kara, İsmail, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2. baskı 2017, s.426

¹⁷¹ Ahmet Bedevi, *Kuran, Din Nedir ve İtikadlar Nasıl Gelişmiştir*, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1952.

¹⁷² Kara, a.e., 2017, s.423.

¹⁷³ Behçet Kemal Çağlar, *Dinimiz*, Ulus, 6 Ekim 1940.

kısıtlamalar bu alanda tahribata neden olmuştur. Bu sebeple bir kısım dinî yayın ihtiyacının fazla olduğunu ve bu alanda daha fazla eser yayınlamak gerektiğini dile getirmiştir. Diğer görüş ise yirmi üç yıldır dinî yayından uzak yaşayan toplumda birden yaşanacak olan bu artışın toplumu olumsuz etkileyeceği dolayısıyla yayın faaliyetlerinin kontrollü bir şekilde ilerlemesi gerektiği yönündedir.

Bununla beraber Türkiye’de 1965’ten bu yana dinî yayınlarda hem nicelik hem de nitelik olarak bir büyüme, bir gelişme varsa, bunun İmam-Hatip Okullarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu da söylemek gerekir. Telif-tercüme dinî muhtevalı kitapların kahir ekseriyetinin İmam-Hatip kaynaklı kişilerce yazılmış veya Türkçeye aktarılmış olması bu konuda bir fikir verebilir.¹⁷⁴

2.4. BÜYÜK DOĞU DERGİSİNE GİDEN YOL

Necip Fazıl Kısakürek yazı hayatına küçük yaşlarda başlamış bir isimdir. Yazı hayatına ilk olarak *Tercüman* gazetesinin edebiyat ekine gönderdiği şiirlerle başlamıştır. Yayım ve sanat hayatına asıl girişi 1923 yılında *Yeni Mecmua* dergisine gönderdiği şiirleriyle başlar. 1939 yılına kadar *Yeni Mecmua*, *Milli Mecmua*, *Anadolu*, *Hayat* ve *Varlık* dergileri ile *Cumhuriyet* gazetesinde şiirleri ve hikâyeleri yayımlanmıştır. Kendisinin tanınmasına vesile olan asıl olay *Hayat* dergisinde yayımlanan şiirleriyle olmuştur. Necip Fazıl'a ün getiren şiiri *Kaldırım* bu dergide yayımlanmıştır. Muhsin Ertuğrul'un da teşviki ve vesilesiyle tiyatroya merak salan Necip Fazıl, ilk tiyatro eserini 1935 yılında yazmıştır. Maraş'ı ve Millî Mücadele dönemini anlatan bu eserin adı *Tohum*'dur. Fakat bu eser seyirci kitlesi tarafından ilgi görmediği için kısa sürede sahneden kaldırılmıştır. *Tohum*'un bu başarısızlığının ardından *Bir Adam Yaratmak* oyununu kaleme almış ve bu eser çok büyük ilgi görmüştür.¹⁷⁵

Necip Fazıl'ın hayatını öncesi ve sonrası diye ikiye ayıran olay 1934 yılında üstadı Abdühâkim Arvasi ile tanışmasıyla gerçekleşir. Bir mürşit arayışındayken Banliyö vapurunda karşılaştığı biri onu Abdühâkim Arvasi'ye yönlendirir. Necip Fazıl arkadaşı Abidin Dino ile birlikte Beyoğlu Ağa Cami'nde vaaz vermekte olan

¹⁷⁴ Kara, a.e., 2017, s.429.

¹⁷⁵ Orhan Okay, **Necip Fazıl Sıcak Yarada Kezzap**, Dergâh Yayınları, 2.baskı 2015, s.22.

Arvasi'nin sohbetlere gitmeye başlamış zamanla sohbe gidişleri artmış, daha sonra Arvasi'ye intisap etmiştir.

Necip Fazıl hayatı boyunca *Ağaç*, *Büyük Doğu* ve *Borazan* olmak üzere üç derginin sahibi olmuştur. Bu dergilerin aynı zamanda editörlüğünü yapmıştır. *Ağaç*, Necip Fazıl'ın ilk dergicilik deneyimidir. Ömrü pek uzun olmayan bu dergi 1936 yılının Mart ayında yayım hayatına başlayıp yine aynı yılın Ağustos ayında yayım hayatını sonlandırmıştır. Toplamda 17 sayı çıkan *Ağaç* dergisi yayım hayatına Ankara'da başlamıştır. Necip Fazıl o yıllarda sürekli olmasa bile Ankara'da uzun süre kalmaktadır. Ankara başkent olması sebebiyle de modernleşme sürecinde örnek bir Avrupa şehri hâline getirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet devrinin aydın grubunun ekonomik ve sosyal seviyelerine göre sürekli gittikleri İstanbul Pastanesi ve Şükran Lokantısı'nın müdavimlerinden biri de Necip Fazıl'dır. Yakup Kadri ve Falih Rıfkı ile arası arasının iyi oluşu onu yeni oluşan entelektüel sosyetenin itibarlı misafirlerinden biri hâline getirmiştir.¹⁷⁶

Necip Fazıl, 1935 yılında Muhsin Ertuğrul'un teşvikiyle 3 perdeden oluşan *Tohum* oyununu bir haftada yazmıştır:

(...) 1935 yılı içinde bir gün Muhsin Ertuğrul'u ziyaret ettim. Ağustos sonlarında idik. Bana dedi ki: 'Niçin bir tiyatro eseri yazmıyorsun?' Cevap verdim: 'Ben bir piyes yazsam ve Eylülde doğru yetiştirsem baş rolünü bizzat üzerine alır mısın?' Muhsin Türk muharrirlerinin piyes tecrübesine girişmediklerinden müteessirdi. Bu hususta birçok teşebbüsleri olmuştu. Derhal Polonezköyü'ne çekildim. 7 gün içinde 'Tohum'u bitirdim. Sözleştiğimiz günde Muhsin'i tiyatrodan buldum, eseri teslim ettim.¹⁷⁷

Muhsin Ertuğrul bu oyunu sahneye koymuştur. Oyun eleştirilenler tarafından ilgiyle karşılanırsa da izleyici tarafından aynı ilgiyi görmemiştir. Oyunun seyirci tarafından tutulmamasını Necip Fazıl şu sözlerle yorumlamaktadır:

(...) Piyas başkasının olsaydı da Mistik Şair seyirciler arasında bulunsaydı o da beğenmezdi ve derdi ki: -Bu piyes dinamik hayat akışına ters, küçük hareket bahaneleri etrafında, hep

¹⁷⁶ Orhan Okay, **Necip Fazıl Sıcak Yarada Kezzap**, Dergâh Yayınları, 2.baskı 2015, s.23.

¹⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Konuşmalar**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2009, s.18.

mücerret fikirlerle örölü (diyalog) manzumelerinden ibarettir ve tiyatro eseri değildir. İçindeki fikirlere gelince, onlar makalelik şeylerdir ve kıymetleri ayrı bir mevzu...¹⁷⁸

Tohum'un oyununda yaşananlardan sonra Necip Fazıl, hocası Arvasi'den öğrendiklerinin de tesiriyle mistik ve metafizik konuları işlediği ve bir önceki oyununda yaptığı hataları tekrarlamamaya özen göstererek *Bir Adam Yaratmak* oyununu yazmıştır. Bu oyunu seyirci tarafından çok beğenilir. Necip Fazıl, tiyatro alanında *Tohum* oyunuyla yaşadığı başarısızlığın ardından orada attığı tohumun yeşermiş olması ümidiyle *Ağaç* dergisini çıkarmıştır. Necip Fazıl'ın önderliğinde çıkan derginin adının neden *Ağaç* olduğu ilk sayıda şu şekilde açıklanır:

Adımızı Ağaç koyuyoruz. Düşünüyoruz ki güzel ve sonsuz tabiatta, büyüklüğü, olgunluğu, erginliği, bir kelimeyle perfeksiyonu ondan daha iyi gösterecek bir örnek bulunamaz. Ağaç, madde ve ruh gibi, her şeyin bir dış ve bir iç yüzünü, toprak üstünde ve toprak altındaki gür ve dolaşık varlığı ile çizgi ve biçime sokmuş bir semboldür.

Ağaç bize, dünyaya geldiğimiz günden bugüne kadar içimizi dolduran anlama ve arama sıkıntısının dehşetli anotomisi hâlinde görünüyor. Gözlerimiz ona daldığı zaman, garip bir röntgen ışığı altında ruhumuzun bin bir kollu iskeletini görmüş gibi ürküyoruz. Sanki bu fevkalâde şahsiyetin hendesindeki nizamla, içinde Allah'ın sırları yatan ruhumuzun hasret çektiği nizam arasında gizli bir yol meydana çıkıyor.¹⁷⁹

Derginin ilk sayısında Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Kutsi Tecer, M. Şekip Tunç, Abdülhak Şinasi Hisar, Burhan Toprak, François Mauriac (çev. Burhan Toprak), Fikret Âdil Kamertan ve Sabahattin Ali gibi isimlerin yazıları vardır. Derginin ilk altı sayısı Ankara'da çıkmış daha sonra İstanbul'da çıkmaya devam etmiştir. İlk altı sayının kapağı renkli baskıdır. Üzerinde "sanat-fikir-aksiyon" logosu, yazar ve şairlerin isimleri ve yazılarının başlangıcı ile minik bir ağaç resmi vardır. Yedinci sayıdan itibaren içindikiler ve minik ağaç resmi kaldırılmış onun yerine yerli ve yabancı sanatkârların resimlerine yer verilmiştir. Dergi 16 sayfadan oluşmaktadır. Bu 16 sayfadan hariç biri kapak diğeri kadro, reklam ve adres bilgilerinden oluşan iki sayfası daha vardır. Ankara'da çıkan ilk altı sayının altı aylık abonelik ücreti 5 lira, bir yıllık

¹⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, **Babıali**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2011, s.202

¹⁷⁹ Necip Fazıl Kısakürek, **Adımız**, Ağaç, 14 Mart 1936, S.1., s.1-2.

aboneliği 10 liradır. Yayım hayatına yedinci sayıdan itibaren İstanbul'da devam eden derginin burada altı aylık abonelik ücreti 3.75 lira, bir yıllık aboneliği 7.5 liradır. Derginin sahibi Necip Fazıl, genel yayım editörü Halil Vefat Fıratlı'dır. Ankara'da Ulus Basım Evi'nde, İstanbul'da Türkiye Basımevi'nde basılmıştır.

Derginin amacının ne olduğu ilk sayıda *Okuyucuya, Mahrem, Birkaç, Size ve Adımız* yazılarında, ikinci sayıda da *Allahsız Dünya* başlıklı yazıda açıklanmıştır. Bunların içinde *Allahsız Dünya* yazısı M. Orhan Okay'a göre derginin çıkış amacını en net anlatan yazıdır. Necip Fazıl bu yazısında bir ruh eksikliğinden bahseder ve o ruh ancak imanla yeniden düzene sokulabilir: “Perişan ruhumuzu düzene sokacak iman! Davamız seninle!”¹⁸⁰ *Ağaç* dergisi Ankara'da belli bir okuyucu kitlesine sahip olsa da daha fazla okura ulaşmak için İstanbul'a taşınır. Fakat dergi baştan beri maddi sıkıntılar çekerek çıkarıldığı için bu durum ilerleyen zamanlarda kapatılmasına neden olur. Derginin kapanmasından Necip Fazıl'ın fazla eli açık tavrının da etkili olduğunu Baki Süha Ediboğlu "Para onun avucundan hazan yaprakları gibi uçar gider."¹⁸¹ diyerek ifade eder. 6. ve 16. sayılarından sonra yayım hayatına bir ay ara vermek zorunda kalan dergi toplamda 17 sayı çıkmış ve 29 Ağustos 1936'da son sayısını yayımlamıştır.

Ağaç dergisinin kapatılmasının ardından geçen 7 yıl boyunca Necip Fazıl, memuriyetliğe devam etmiş aynı zamanda gazetelerde tiyatro eseri yayımlamıştır. Bu süre içerisinde *Ağaç* dergisindeki fikirleri daha da gelişmiş olan Necip Fazıl daha sonra memuriyetlikten istifa edip Büyük Doğu idealinin yayım organı olarak *Büyük Doğu* dergisini çıkarmaya karar vermiştir. Dergi aylık, günlük, gazete şekillerinde yayımlanmış ve dönem dönem kapatılmış olsa bile 35 yıl boyunca yayımlanmıştır. 1943 yılında başladığı yayım hayatına 1978'de veda etmiştir. Toplamda 20 kere kapatılıp açılan dergi daha çok siyasi ağırlıklı olsa da edebî, dinî ve fikrî olmak üzere içerisinde birçok alanda yazılar yayımlanmıştır. Derginin 5 Mayıs 1944'e kadar 30 sayı olarak çıkan ilk dönemi siyaset, fikir ve sanat ağırlıklıdır.

2.5. YENİ VE AYKIRI BİR SES OLARAK BÜYÜK DOĞU VE AÇTIĞI YOL

¹⁸⁰ Necip Fazıl Kısakürek, *Allahsız Dünya*, Ağaç, 21 Mart 1936, S.2., s.2.

¹⁸¹ Baki Süha Ediboğlu, *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1968, s.58.

Necip Fazıl, *Ağaç* dergisiyle birlikte ilk dergicilik tecrübesini tatmıştır ve *Ağaç* dergisi onu *Büyük Doğu*'ya hazırlamıştır. *Büyük Doğu* dergisini tam olarak anlayabilmek için öncelikle dergiye adına veren *Büyük Doğu* fikrini anlamak gerekir. 1938 yılından beri yeni bir dergi çıkarma planı içinde olan Necip Fazıl bu arada gazetede yazmaya, sesini ve fikrini duyurmaya devam etmiştir. Bu gazetelerdeki yazıları ideolojisi ve çıkarmayı planladığı dergi için ön hazırlık gibi olmuştur. Sekiz ay boyunca *Haber* gazetesinde *Çerçeve* başlığıyla günlük yazılar kaleme almış ardından 28 Ağustos 1939'da *Son Telgraf* gazetesinde yazmaya başlamıştır. *Büyük Doğu* dergisine daha fazla vakit ayırmak gerekçesiyle 24 Kasım 1943'te *Son Telgraf* gazetesindeki işinden ayrılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın olduğu yıllarda gazetede yazan Necip Fazıl dünyanın içinde bulunduğu durumdan etkilenmiştir. Onda *Büyük Doğu* fikrinin oluşmasında savaş yıllarının da etkisi olmuştur.

Tanzimat'tan beri süregelen Batılılaşma faaliyetleri karşısında Necip Fazıl kendisini ve ülkesini Batı'ya ait olarak görmemiştir ve Batı'nın küçümsediği doğuyu her daim yüceltmıştır. Avrupa halkını emperyalist olarak niteleyen Necip Fazıl, kendisini çoğu kez Asyalı/Asyacı olarak nitelendirmiştir. Batı ve Doğu hakkındaki fikirlerini *Büyük Doğuya Doğru*, *Batı Nedir?*, *Doğu ile Batı Yanyana*, *Doğunun Mizanı*, *Batının Mizanı*, *Kendi Mizanımız*, *Batının Buhranı*, *Kendi Buhranımız* yazılarında açıklamıştır. *İslam İnkılabı: Asyacılık* yazısında ise *Büyük Doğu* fikrine nasıl ulaştığını açıklamıştır. Derginin adı, ideolojisi ve dergiyle alakalı planlarını 1941 yılının temmuz ayında *Yenigün* dergisine verdiği röportajında dile getirmiştir:

...Bilhassa saf fikir ve ideologya cephesiyle zayıf olan memleketimde beklenen büyük sanatkârın, bütün bu şubeleri dolduracak mikyasta heyülâ gibi bir insan olması lâzım geldiğini anladım. Bu iktidarı kendimde asla görememekle beraber, memlekette <büyük sanatkâr>ın misyonu bu olduğuna inandım. Ben de muhteris bir sanatkâr olmak itibariyle bu misyonu kahramanca kabul etmiye ve bu uğurda savaşmaya karar verdim. Bunun için her şeyden evvel, yepyeni bir dünya görüşü ve cemiyet sistemi telâkkisi lâzımdı. Günü geldiği zaman mücadele görülecektir. Bu telâkkinin ismini, <Büyük Doğu> koydum: Asyacı, Avrupaya yalnız müsbet ilimleriyle taraftar, ruh kutuplarını Asya kaynaklarında aramak ve Avrupaya tatbik etme davasında Allahcı, şahsiyetçi, faşizm, komünizm ve liberalizm düşmanı ve mülkiyette tahditçi

(fakat komünist değil) bir telâkki... Zamanında, hayatımı dahi bu uğurda vererek, davamı örgüleştiriyeye çalışacağım...¹⁸²

Büyük Doğu kolektif bir birleşmenin ürünü değildir. Necip Fazıl'ın düşünce dünyasıyla inşa edilmiştir. Bu sebeple *Büyük Doğu*'nun düşünsel, politik ve eleştirel tavrını anlamak için bakılması gereken asıl nokta Necip Fazıl'dır. Necip Fazıl cumhuriyet inkılaplarının milletin dünya görüşüyle uyumlu olmadığını düşünmektedir. Ona göre inkılaplar cumhuriyet neslinin çocuklarına bir ruh, bir mana, bir dünya görüşü vermemektedir. Aynı şekilde ülkede de fikir ve ideolocya eksiği bulunduğunu düşünmektedir. Sanatkârların yeni bir dünya görüşü ve cemiyet sistemi oluşturmaları gerektiğine inanır. Bu konudaki görüşlerini 1941 yılında kendisiyle yapılan bir röportajda şu şekilde dile getirmiştir:

Ben de muhteris bir sanatkâr olmak itibariyle bu misyonu kahramanca kabul etmeye ve bu uğurda savaşmaya karar verdim. Bunun için her şeyden evvel, yepyeni bir dünya görüşü ve cemiyet sistemi telakkisi lazımdı. Günü geldiği zaman mücadele görülecektir. Bu telakkinin ismini (Büyük Doğu) koydum.¹⁸³

Büyük Doğu'nun çıkış tarihi Necip Fazıl'ın ideolojik mücadelesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Nitekim siyasal İslam denildiğinde akla ilk gelen isimlerden biridir. 1942 yılında bir yazısından dolayı ilk mahkumiyetini almıştır. Bu tarihten vefatına kadar geçen sürede hakkında toplam 101 tane mahkûmiyet davası açılmıştır. Necip Fazıl girdiği bu ideolojik-siyasi mücadelede fikrini siyasi zeminde de bir aksiyona dönüştürme gayesi taşımaktadır. Taşındığı Büyük Doğu idealinin ilk yayın organı *Büyük Doğu* dergisidir. 1943'te yayın hayatına başlayan *Büyük Doğu*, Necip Fazıl ile benzer fikriyatta olan kişileri aynı çatı altında toplamıştır. Necip Fazıl fikirlerini halka yaymak üzere 1948 yılında Büyük Doğu Cemiyeti'ni kurmuştur. 1963 yılında da konferanslar vermeye başlamıştır. *İdeolocya Örgüsü* yazılarında fikirlerini anlatan Necip Fazıl, konferanslar vesilesiyle fikirlerini birebir anlatma imkânı bulmuştur.

¹⁸² Hikmet Münir Ebcioğlu, "İddialı Sanatkâr", **Yenigün**, 21 Temmuz 1941, S.437, s.9.

¹⁸³ **Yenigün Dergisi**, 1941.

İdeolocya Örgüsü'nde Necip Fazıl, Büyük Doğu idealiyle anlatmak istediği şeyin ne olduğunu ve güncel hayata nasıl aktarılabilirliğini anlatmaktadır. Bu sebeple *Büyük Doğu*, Necip Fazıl'ın fikirlerinin anahtar kavramlarından biridir. Cumhuriyet devrimlerinin hepsine şahit olmuş olan Necip Fazıl'a göre ruh Doğu'dadır ve Cumhuriyet devrimleri ülkenin ruhunu kaybetmesine sebep olmuştur. "Doğu" ile anlatmak istediği şey yalnızca bir coğrafya değildir. İç ve öze dönüşe yani ruha vurgu yapmaktadır. Necip Fazıl'a göre içsel bir aydınlanma gerekmektedir ve bu aydınlanmanın dışa nasıl yansıtacağı, ne gibi dönüşümlerin olması gerektiğini *İdeolocya Örgüsü*'nde açıklamıştır. Bu aydınlanmanın fikrî ve toplumsal temeli İslam'a dayanmaktadır. İslam dâhil diğer semavi dinler doğudan çıkmıştır. Bu durum coğrafi olarak da doğuya bir anlam kazandırır. Necip Fazıl'ın, tasavvufi düşüncenin de etkisiyle önem verdiği iç dönüşle anlatmak istediği mana İslam'ı doğru anlamaya çalışmaktır. İslam doğru anlaşıldığında Batılı anlamdaki modernizm çalışmalarıyla toplumda oluşan ikilik/çatışma ortadan kalkacak ve İslami temelli bir aydınlanma başlayacaktır.

Cumhuriyet öncesi dönemdeki İslami hassasiyet taşıyan kişilerle Necip Fazıl arasındaki en önemli fark hürriyet, demokrasi, hilafet ve saltanat gibi konularda olan görüş ayrılığıdır. Cumhuriyet öncesi için bu kavramlar büyük önem arz etmektedir. Necip Fazıl bu kavramların ülkenin yükselmesine katkı sağlamadığını düşünür. O yönetimin ne olduğuyla değil nasıl olduğuyla ilgilidir. Ona göre yönetimin şekli ne olursa olsun önemli olan devletin toplumu İslami kurallara uygun bir şekilde yönetmesidir. Bu sebeple Cumhuriyet dönemindeki modernleşme çalışmalarının yanlış bir şekilde ilerlediğini düşünür. Ona göre aydınlarımız Batılılaşma fikrini yanlış anlamış ve değerlendirmişlerdir. İslam'ın ilerlemeye mâni olduğunu düşünen Batılılaşma fikri savunucularına karşı İslam'ın değil fakat İslam'ı yanlış anlayan ve yaşayan, yobaz kişilerin ilerlemeye mâni olabileceğini savunmuştur. O düşünce dünyasındaki devleti şöyle anlatmıştır:

(...) İslam inkılabında devlet, hiçbir sabit şekle bağlı olmayan, sadece İslamiyet'in ruh ve ana ölçüler manzumesine zerre feda etmez bir intibakla uygun bulunan, mücerret ve umumi, daima arayıcı ve yenileştirici bir kıstastır. Derin ve gerçek mümin anlayışıyla İslam inkılabında devlet, mevcut idare şekilleri içinde, halk idarelerine en yakın ve saltanat şekillerine en uzak olanıdır. Şu kadar ki, gerçek halk idaresinden ve gerçek halk menfaatinden gaye, hiçbir zaman

hüküm ve ölçünün, başıboş kalabalıklar elinden kalması değildir. Derin ve gerçek mümin anlayışıyla İslam inkılabında devlet, halk kütlelerini, hastasının ona sormadan tedavi eden doktor gibi, istikamet verici, oldurucu, müdahaleci ve fert, zümre ve sınıf üstü bir hak ve hakikat kutbundan idare etmek davasında tarih boyunca bir eşi bulunmayan mefkûrevi şekilde, İdeolocya Örgümüzün başlarında gösterdiğimiz ve Cumhuriyet şeklinin en ileri derecesi saydığımız ‘Yüceler Kurultayı’ ve ‘Başyücelik’ idealidir. Bu ideal, ezel kadar eski ve ebed kadar yeni, sabit ve mutlak temel ölçüye bağlı olarak, insanoğlunun binlerce yıllık tecrübeleri arasında, her şeklin faydalarını toplamış ve zararlarını atmış merkezi hikmet ve hakikat buluşuyla, içinde yaşadığımız cihan çapında zaman ve mekânın en taze ve en ileri hamlesidir.¹⁸⁴

Necip Fazıl yapılan Batılılaşma çalışmalarının üzerinde durmuş ve *Büyük Doğu*'da bu konuları ele almış, eleştirmiştir. Örnek olarak şapka devrimiyle alakalı olarak Batılı milletlerin her birinin kendine özgü şapkaları olduğunu ve Türk milletinin yalnızca onları taklit ederek bunu uygulamasını bir şahsiyetsizlik olarak nitelendirir. Necip Fazıl'a göre önemli olan millî bir kimliktir. Bir şeyin mana taşıması için millî bir kimliğinin olması gerekmektedir. Necip Fazıl'a göre modernleşme meselesi derinlemesine ele alınmalı, kılık/kıyafet değişikliği yapılacaksa eğer millî şahsiyeti temsil edecek şekilde yapılmalıdır. Bunun dayatmacı reformlarla değil, gelenekten beslenilerek yapılabileceğini düşünür.

Büyük Doğu dergisinde ilk dönemden itibaren yazılan ve dinî içerikli olan *Halkadan Pırıltılar* başlıklı yazılar ve konularına göre düzenlenerek hadisler de yayımlanmıştır. Bu yazıları “Adıdeğmez” ve “Hikmet Sahibinin Abdinin Kölesi” gibi takma isimlerle Necip Fazıl kaleme almıştır. Fakat henüz çok partili hayata geçilmediği için basına uygulanan kısıtlayıcı kurallar devam etmektedir ve yayımlanan bu yazılar derginin Aralık 1943'te kapatılmasına neden olur. Sebep olarak "dinî propaganda yaptığı" gerekçe gösterilmiştir: “Zaman çerçevesinde gerçekleştirilecek bir oluşa varma davasıyla dergisine (Büyük Doğu) ismini veren Necip Fazıl, rejime pervasızca hücumlarda bulunarak, genç nesilleri şüpheler içinde bırakmakta, (rejime karşı) imansızlık ve inançsızlık aşılacaktır... Türk devrimini aşağılamaktadır.”¹⁸⁵

¹⁸⁴ Necip Fazıl Kısakürek; “Devlet”, **Büyük Doğu**, Devre:4, 23 Aralık 1949, S.11., s. 2.

¹⁸⁵ **T.C. Başbakanlık Cum. Arş. Kataloğu**, 18 Şubat 1944, Dosya 8673.

Yankısı daha çıktığı ilk andan duyulan *Büyük Doğu* böylelikle kapatılmış olur ve Necip Fazıl, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki hocalık görevinden kovularak askerliğini tamamlaması gerektiği bahane edilerek Eğirdir'e gönderilir. Necip Fazıl'ın İslami kimliğinin oluşturduğu tedirginlik dergi ile hükümet arasındaki ilişkilerde ilerleyen zamanlarda dergiye karşı alınan tedbirlerle kendini gösterecektir. Necip Fazıl askerliğini tamamladıktan sonra 2 Kasım 1945'te *Büyük Doğu*'yu yeniden yayımlamaya başlamıştır.

Necip Fazıl'ın bu aksiyonu zamanla bir dava hâline bürünmüştür. Necip Fazıl, İslam'ın kültür kodlarını yeni bir düşünce ve ifadeyle yorumlayarak kendi çağına uygulamıştır. Bu uygulayış ilerleyen zamanlarda onun davasının temelini oluşturmuştur. *Büyük Doğu* zamanla sesini artırmış ve büyük kitleleri etkilemiştir. Dergi bir yandan günlük politikaları eleştirirken bir yandan da kültür, sanat ve düşünce alanında yapılan kültür politikalarını eleştirir. Zaman içerisinde de derginin en belirgin özelliği eleştirel tavrı olmuştur. Necip Fazıl eleştiride bulunurken bir yandan da alternatif öneriler sunmuştur. Özellikle eğitim, politika ve hukuk alanında dergide alternatif önerilere bizzat rastlamak mümkündür.

Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* ile başlattığı aksiyon ve açtığı yol kendisinden sonra gelen İslami yayıncılık faaliyetlerini de etkilemiştir. Sezai Karakoç'un çıkardığı *Diriliş* (1960-1992), Nuri Pakdil'in *Edebiyat* (1969-1984) ve kolektif bir şekilde çıkarılan *Mavera* (1976-1990) dergileri *Büyük Doğu*'dakine benzer şekilde İslamın kültür kodlarına bağlı kalmışlar ve ilerlemenin öze dönüşle gerçekleşeceğine inanmışlardır. Cumhuriyet kanonunun ideolojik anlamda yönlendirdiği edebiyat faaliyetleri ulus-devlet ve ulus-kimlik inşası sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sebeple merkez noktasını Batı olarak belirleyen cumhuriyet kanonuna karşılık, "İslamcı dergilerin Türkiye'de İslami kimliğin inşası/direnişi bağlamında bir işlevinin de olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır."¹⁸⁶

¹⁸⁶ Koçak, a.g.e, **Karabatak**, s.101.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BÜYÜK DOĞU DERGİSİNDE KADIN

3.1. BÜYÜK DOĞU DERGİSİNDE KADIN

Cumhuriyet Dönemi içerisinde çıkan ve önemli dergilerden biri olan *Büyük Doğu*, birçok konuya değinen, içeriği zengin bir dergidir. Dergide, Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan inkılaplar ve toplumsal hayatta kadının varlığı/durumu ile kadın konusu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bu bölümde *Büyük Doğu*'nun bütün sayıları incelenerek elde edilen verilerle başlıklandırmalar yapılmış olup başlıklandırmalar dergiden alıntılar ve eklerde belirtilen görsellerle desteklenmiştir. Her konuda olduğu gibi kadın konusunda da dergide bir şahsiyetin, mananın, mefkûrenin ve ruhun önemine ve nasıl olması gerektiğine değinilmiş, yeni Türk kadını ile eski Türk kadını arasında kıyaslamalar yapılmış, yeni Türk kadınına eleştiriler getirilmiştir. Genel olarak dergide kadın, aileyle eşleştirilerek ele alınmıştır. Bu eşleştirmeden yola çıkarak kadının aile içerisinde anne, eş ve evin merkezi olarak nasıl ele alındığı, çalışma hayatındaki varlığına bakışın nasıl olduğu, kadınların eğitimi konusunda dikkat edilen hususların neler olduğu, kadının giyimi konusunda dergide belirtilen uygun tarzın ve şahsiyetin özellikleri, dinî yaşamda, ahlakta ve ekonomi alanında kadın hakkında neler yazıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Anne Olarak Kadın

Anne olarak kadın, dergide yeni ve eski nesil arasında yapılan karşılaştırmalarla ele alınmaktadır. Eski nesil Türk anneleri müşfik, fedakâr ve alaylı olmalarına rağmen büyük bir dünya görüşü taşıyan anne tipi olarak yorumlanırken yeni nesil Türk annelerinin bu misyondan uzak olduğu pek çok kez ifade edilmiştir: “Dünkü kadın her şeyden evvel, maddesine ait bin bir zevkibtidailiğine rağmen, bir saffet, iman ve muvazene örneği idi. Bugünkü kadın, yine maddesine bağlı büyücülük

terakkilerinin yanında, bir teşennüç, şüphe ve ruhi ihtilal numunesidir.”¹⁸⁷ Dünkü kadın ile bugünkü kadın görsellerle desteklenerek de aralarındaki farklar anlatılmaya çalışılmıştır.¹⁸⁸ O eski nesil Türk anneleri artık yaşlanmış ve nesilleri gittikçe azalmıştır. Yeni nesil anneler eski Türk annelerine benzememektedir fakat bundan sorumlu kişiler olarak görülmezler. Çünkü *Büyük Doğu*’ya göre anne yetiştirdiği çocukla topluma yön veren kişidir ve eğer kişi bir yanlışa sapıyorsa bu durum annesindeki mana eksikliğinden kaynaklıdır.

Askerin vatani için ölebilmesi, çiftçinin şevkle tarlasına koşması, amelenin yevmiyesini rakıya vermemesi, memurun rüşvet almaması muallimin (ideal) ateşiyle yanması, muharririn doğruyu söylemesi, tüccarın ihtikar dolapları kurmaması, mütefekkirin gerçek fikre ve hâkimin su katılmamış adalete bağlanabilmesi için tek yol onların, isterse ümmi olsun, anne kucağında bulacakları hissi mana pılandır.”¹⁸⁹

Büyük Doğu’ya göre kadın ve ev konusunun temelini oluşturan şey çocuk ve çocuğa gösterilen sevgidir. Bu sebeple o günün çocuklarının nasıl bir anne tarafından yetiştirileceğinin meçhul olduğu konusunda endişe duyulmuştur.¹⁹⁰

Necip Fazıl, İslami kurallar çerçevesinde kadının çalışabileceğini, toplumsal hayatta aktif bir role sahip olabileceğini ifade etmişse de kadının “anne” oluşunu en yüksek merteye olarak görmektedir. Dergide de “Kadın; anne, hemşire, zevce; güzellik bakımından kadın, içtimai vazife noktasından kadın; hilkat sırrının maddi ve manevi bütün tecelli şekillerini İslamda arasın ve yalnız onunla övünsün!”¹⁹¹ ifadeleriyle kadın anne, eş ve hemşire oluşu dışında ele alınmamaktadır. Derginin yazarlarından Cafer Seno’ya göre bir kadının öncelikli vazifesi çocukları, eşi ve eviyle ilgilenmektedir. Seno, kadının evinin dışında olması, çalışma hayatına girmesi gibi faaliyetlerinin ailenin temelini sarstığı görüşündedir:

Kadın hayata atılmakla esas vazifesi olan analığı, aileyi ihmal etmiştir. Hâlbuki aile müessesesi cemiyetin temel direğidir. Cemiyet ailelerden teşekkül eden bir varlık olduğuna göre, cemiyetin kuvvet bulması aile müessesesinin sağlam esaslara istinad etmesine bağlıdır.

¹⁸⁷ “Kadın ve Ev”, **Büyük Doğu**, Devre:1, 17 Eylül 1943, S.1, s.9.

¹⁸⁸ EK-6’ya bakınız. “Kadın ve Ev”, **Büyük Doğu**, Devre:1, 17 Eylül 1943, S.1, s.9.

¹⁸⁹ Prof. H. H., “Kadınlığımız”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 9 Ocak 1948, S.75, s.3

¹⁹⁰ EK-7’ye bakınız. “Kadın ve Ev”. **Büyük Doğu**, Devre:1, 15 Ekim 1943, S.5., s.9.

¹⁹¹ “İslam ve Kadın”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 31 Ekim 1947, S.70., s.2.

Aileyi kuvvetlendiren, onu yetiştiren mutlak surette anadır. Fakat, ana hariçte bir erkek gibi çalışırsa ailesiyle meşgul olamaz. Olamayınca da aile sarsılır. Cemiyet, hayatımızın dış cephesini; aile de iç cephesini teşkil eder. Bunlar iki ayrı ihtisas sahası olup hilkat icabı ve hayat zarureti, kadın ve erkeği ona göre, ayrı kabiliyet ve istidatlarda teşhiz etmiştir. Cemiyetin en mühim unsuru olan aile, bir kadının münhasıran meşguliyet sahası olacak, onun hayatını fazlasıyla dolduracak kadar yüksek iş ve faaliyet kesafetini haizdir.¹⁹²

3.1.2. Eş Olarak Kadın

Necip Fazıl kadının İslami kurallar çerçevesinde yaşaması gerektiği düşüncesindedir. Buna göre kadının eş olarak her anlamda kocasına bağlı bir varlık olarak görür. *Büyük Doğu* dergisinin sayıları incelendiğinde karşılıklı sevgi, saygı ve birliğe dayanan Türk aile yapısının (1946) artık pek kalmamasının nedeni olarak Meşrutiyet'ten evvel başlayan aile inkılabı gösterilir. Batı'dan yapılan çevirilerin, Batı özentiliğinin, kadının çalışmak istemesi gibi sebeplerin Türk aile yapısını bozduğuna ve eşler arasında çatışmalara sebep olduğuna inanılmaktadır.

(...) Meşrutiyetten biraz önceden beri başlayan aile inkılabının bunda tesiri vardır. (...) Batı ile temasın, hele Fransızcadan Türkçeye çevrilen romanların kadını kafes arkasından çıkmağa, kendisini ev dışında aramaya doğru götürdü. O vakit, aile içinde, kadın ile erkek arasında, önce gizliden gizliye, bir çatışma başladı. Bundan çocuklar zarar gördüler. Cumhuriyet inkılapları kadına tam hürriyet verince bu çatışma sona ermeliydi. Evet, sona erdi, ama, çöken ailenin yerine daha kuvvetli temellere dayanan yeni bir aile kurulamadı.¹⁹³

Kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu'nun iyi mi yoksa kötü mü bir karar olduğu konusunda kararsız kalınırken her yıl artan boşanmalara da dikkat çekilmiştir. Bu boşanmaların çoğunun ekonomik sebeplere dayanmasına karşılık hükümetin anayasasında bulunan "Türk içtimai hayatında ailenin mahfuziyeti esastır."¹⁹⁴ ibaresini uygulamaması iddiasıyla eleştirilmiştir. *Büyük Doğu* yazarlarından Reşat Feyzi Yüzüncü'ye göre ailenin temelini oluşturan hususlarda iktisadi mesele ilk sıradadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadi meseleler sebebiyle bozulmaya başlayan aile

¹⁹² Cafer Seno, "Çalışan Kadın ve Aile", *Büyük Doğu*, Devre:2, 4 Ekim 1946, S.49., s.3.

¹⁹³ Kazım Nami Duru, "Yine Aile", *Büyük Doğu*, Devre:2, 5 Temmuz 1946, S.36, s.3

¹⁹⁴ Duru, a.g.e, s.3.

yapısı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından daha da zedelenmiştir. Boşanmaların temel sebebi iktisat hususudur. Geçim sıkıntısı sebebiyle hem aile müessesesi hem de çocuk sevgisi örselenen manevi kıymetlerdir. Ayrıca zina konusu da aileyi derinden zedeleyen ikinci bir husustur. Geçim sıkıntısının ailede oluşturduğu ruhi sıkıntı, toplumun örf ve adetlerinde yeni inanış, meyil ve hevesler meydana getirmiştir. Kazım Nami Duru'nun da *Yine Aile* yazısında belirttiği gibi aileyi yalnızca hukuki bir müessese olarak ele almamak gerektiğini söyleyen Yüzüncü, aileyi kurtarmak için bu durumun sosyolojik bir şekilde ele alınıp köküne inmek ve iktisadi sebepleri de düzeltmek gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yapılmasının önemli olduğu kadar zorunlu da olduğunu dile getiren Yüzüncü, aileyi kurtarmanın gelecek nesilleri kurtarmak olduğunu ifade etmiştir: "Bir taraftan fikrî bir mücadele seferberliği ile aile müessesesinin manevi cephesini takviye ederken, öte yanda aileyi bozan kifayetsiz iktisadi şartları ıslah etmek, baş vazifemiz olacaktır."¹⁹⁵ Prof. Dr. Suphi İleri de zina konusunu dönemin aile yaşantısının yeni meyillerinden biri olarak görmüştür: "Eskiden bizde erkekler, İslamiyet'in müsaadesiyle nikahlı olarak dört kadınla, nikahsız birkaç cariye alabilirlerdi. Şimdi ise nikahlı bir kadından başka bir de metres alınıyor ve bu metres hayatı gitgide yeni geleneklerimize girmiş bulunuyor."¹⁹⁶

Prof. Dr. Suphi İleri, dönemin (1943) genç kızlarının evliliğe bakışını *Barem, Evlilik ve Mefkûre* başlıklı yazısında üniversiteyi bitirmiş genç kızlarla evlilik üzerine yaptığı bir sohbette aktarmaktadır. Eski çiftler bir ekmeği paylaşmanın saadetini yaşarken şimdinin gençlerini buluşturan noktanın para olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebinin ise gençlerdeki mefkûre eksikliğinden kaynaklandığını düşünmektedir. 1943'teki bu tavır derginin ilerleyen devrelerinde de devam etmektedir. Mana, mefkûre ve şahsiyet eksikliğine sıkça değinilmiş, öze dönmek gerektiği ifade edilmiştir. Özden kasıt Türk gelenek görenekleri, hayatı anlayış ve yaşayış biçimi ile hayatın her alanında İslam'ın etkisinin olduğu yaşam tarzıdır. Örnek olarak kadının "aile içindeki kanaatkârlığı", dergide belirtilen hayat çerçevesinde değişmeyen bir bakış açısıdır:

¹⁹⁵ Reşat Feyzi Yüzüncü, "Aile Müessesesi", **Büyük Doğu**, Devre:2, 2 Nisan 1948, S.87, s.3.

¹⁹⁶ Prof. Suphi Nuri İleri, "Dün ve Bugün", **Büyük Doğu**, Devre:2, 19 Temmuz 1946, S.38, s.3

Fakat bütün bu hususiyetlerin bize ihtar ettiği incelik, üstünde kuru ekmele soğandan başka hiçbir şey bulunmayan bir aile sofrasında, bütün madde hırslarını bir kenara atıracak; memura kazandığını tevekkülle kabul ettirecek ve memur karısına zengin koca aratmayacak, bir şevk, bir aşk, yani bir mefkûre hevesi tütmediğidir facia işte burada!!!¹⁹⁷

Aile konusunda dergide eşlerin birbirlerine karşı olan haklarına ve görevlerine de değinilmiştir. *Büyük Doğu*'ya göre aile toplumun temelini oluşturmaktadır ve ailenin yapısının bozulmasıyla toplumda çürümeler baş gösterecektir. Aile fertleri arasındaki ahenk ve bağımlılığın bir aile saadeti meydana getirdiği, sağlam, dürüst, ahlaklı ve faziletli aileden meydana gelen toplumun sağlam temeller üzerinde inşa edileceği düşünülmektedir.

Dergide kocanın zevcesine olan vazifeleri 5 madde hâlinde sıralanmıştır:

- “1. Ev dışındaki bütün ihtiyaçları temin etmek...
2. Helal kazançtan ailesini yedirip, giydirmek...
3. Abdest, namaz, oruç gibi dinî vazifeleri öğretmek...
4. Zulüm yapmamak...
5. Söz ve hareketlerine hâkim olarak nasihatte bulunmak...”¹⁹⁸

Zevcenin kocasına karşı vazifeleri de 5 madde hâlinde sıralanmıştır:

- “1. Ev içindeki temizlik, yemek ve çamaşır gibi hizmetleri görmek...
2. Normal hâllerde kocasının cinsi arzularına itaat etmek...
3. Kocasına eziyet etmemek...
4. Kocasının malını gözeterek ziyanına sebebiyet vermemek. Ancak örfü uygun olarak kocasından izinsiz fakirlere sadaka verebilir.
5. Kocasından izinsiz sokağa çıkmamak...”¹⁹⁹

¹⁹⁷ Prof. Suphi Nuri İleri, “Barem, Evlilik ve Mefkûre”, **Büyük Doğu**, Devre:1, 10 Aralık 1943, S.1, s.3.

¹⁹⁸ A. F. Yavuz, “Zevce ile Zevce”, **Büyük Doğu**, Devre:11, 24 Kasım 1965, S.10., s.5

¹⁹⁹ Yavuz, a.g.e, s.5.

Dergiye göre erkek evin idarecisi, kadın ise evini ve çocuğunu gözetleyerek erkeğe tabi olan biridir. Zevc ve zevcenin birine karşı olan hakları ve görevleri İslami bir çerçeveden ele alınmış, bu konudaki ayetlerden, hadislerden ve Veda Hutbesi'ndeki bir kısımdan örnekler verilmiştir. Zevc ve zevcenin vazifeleri Sünni İslam'ın aile hukuku esas alınarak oluşturulmuş ve geleneksel bakış açısı sürdürülmüştür. Derginin sayıları incelendiğinde kadınların artık o geleneksel Türk kadınları olmadığı dahası evin, erkeğin, kadının, hayatın ve toplumun yenilediği ifade edilirken zevc-zevce arasındaki ilişkide eski/geleneksel hayat tarzına nasıl bu kadar bağlı kalınabileceği yahut nasıl geri dönüleceğine dair bir açıklama getirilmemektedir. Kadının çalışma hayatındaki varlığının artmasıyla alakalı yazılar yayımlanırken yeni kadının hayat tarzını neden bırakıp eskiye dönmesi, eskinin neden iyi ve makbul olan olarak görüldüğü gibi konular irdelenmemektedir. Kadınların çalışma hayatından ayrılması gerektiği dile getirilirken buna dair çözüm önerisi sunulmamaktadır. Ev eski ev, kadın ve erkek eski kadın ve erkek, hayat eski hayat ve toplum eski toplum değilken herhangi bir çözüm önerisi getirilmeden doğru olan yaşam tarzına karar verilmesi, Başyücelik Devleti'nde de izlenen bir yoldur.

3.1.3. Evin Merkezi Olarak Kadın

Büyük Doğu'da kadın muhafazakâr ve geleneksel düşünce çerçevesinde ele alınmaktadır. Osmanlı Dönemi'nden beri hâkim olan muhafazakâr ve geleneksel düşünce içerisinde kadının yeri "ev" olarak görülmüş, kamusal hayatta var olması uygun bulunmamıştır. Bu durumun sebebi bu düşünce içerisinde ailenin devamı için asli unsur olarak kabul edilen kadının kendisine biçilen evle, çocukla ve eşle ilgilenme gibi sorumluluklarını yerine getirme beklentisidir. Dergiye göre "aile inkılabı" olarak adlandırılan, aile kurumunun geleneksel değerlerden uzaklaşmasının başlangıcı Cumhuriyet Dönemi'nden daha eskiye dayanmaktadır. Meşrutiyet Dönemi'nin biraz öncesinde başlayan ailedeki çatlaklar Batılılaşma faaliyetleri, Fransızcadan çevrilen eserler ve son olarak cumhuriyet inkılapları ile inşa edilen hür kadın modelinin aile kurumunda adeta bir inkılap etkisi yarattığına inanılmaktadır.²⁰⁰ *Büyük Doğu*'ya göre artan fuhuş vakaları ve bunun için herhangi bir önlem alınmaması da aile kurumunu

²⁰⁰ Duru, a.g.e., s.3

etkileyen öncelikli nedenlerden biridir. Kadınlarda meydana gelen değişiklikler özellikle Cumhuriyet Dönemi ele alınarak bakılacak olursa sadece şekli bir değişim değildir. Şekille birlikte zihnî bir değişim de yaşanmıştır. *Büyük Doğu*'ya göre evin merkezi olarak görünen kadının kamusal hayattaki varlığının zamanla daha da artması ve evden uzaklaşması merkezi sarsmış dolayısıyla aile kurumunun birliğinin bozulmasının neden olmuştur.

Öncelikle *Büyük Doğu*'ya göre kadına ait ruh eski zamanlarda kalmıştır ve bu ruh gelecek nesillere aktarılmak üzere yeniden canlandırılmalıdır. Şehirli ve yeni Türk kadınının dünyasının evinin dışına kaydığı ve kadının evi ile dışarıları arasındaki maddi ve manevi âlemi, şahsi ve hususi alakayı tutturamadığı ve o ahenk ile özü kaybettiğine inanılmaktadır.²⁰¹ Kadının bu durumunun evdeki bir kök kopuşuna ve köksüzlüğe sebep olduğu düşünülmektedir.²⁰² *Büyük Doğu*'ya göre kadın, evin mana ve eda mimarıdır.²⁰³ Yeni Türk kadınının ise evine bir mana ve eda katamadığı, bu durumun evdeki eşyalara dahi yansıdığı, Batılı tarzda taklitçi bir eda ile döşenmiş olan evlerin, şahsiyet, hususi zevk ve millî hiçbir mana bulundurmadığı ve kadının evinden uzaklaştığı ifade edilmiştir.²⁰⁴ Hanım/Hanımfendi diye anılan eski Türk kadınının evi, giyimi, maddi ve manevi eşyaları, temizliği, eşi ve çocuklarıyla olan muhabbeti hatta mutfak tülünün dahi kadının ruhunu yansıttığı, eviyle olan bağının dışarıyla olan bağında kat kat kuvvetli olduğuna inanılmaktadır.²⁰⁵ Dergiye göre eski Türk kadınının hem kişisel özellikleri hem de evinin eşyaları bağlı olduğu kökü göstermektedir. Aynı zamanda eski Türk kadınının eş, evlat, anne ve baba sevgisi ve onlara gösterdiği değer, kuvvetli aile bağları, üslubu, zengin dinî mizacı hem her şeyini şekillendiren hem de her şeyi bu mizaca uygun şekillendiren bir kadın modelinin oluşmasını sağladığı düşünülmektedir.²⁰⁶

Büyük Doğu'ya göre Batı dünyasının kadınlarının kendilerini sağlam bir ruh ve ahlak ile şekillendirmeleri, Doğu dünyasında ise manevi alemleri çürük olarak görülen

²⁰¹ Neslihan Kısakürek, "Ev ve Kadın: Evimiz", **Büyük Doğu**, Devre:2, 16 Kasım 1945, S.3., s.16.

²⁰² Kısakürek, a.e., s.16.

²⁰³ Neslihan Kısakürek, "Ev ve Kadın: Evde Eda ve Mana", **Büyük Doğu**, Devre:2, 23 Kasım 1945, S.4., s.16

²⁰⁴ Neslihan Kısakürek, "Ev ve Kadın: Yeni Bayan", **Büyük Doğu**, Devre:2, 30 Kasım 1945, S.5., s.16.

²⁰⁵ Neslihan Kısakürek, "Ev ve Kadın: Eski Hanım", **Büyük Doğu**, Devre:2, 14 Aralık 1945, S.7., s.16.

²⁰⁶ Neslihan Kısakürek, "Ev ve Kadın: Eski Ruh", **Büyük Doğu**, Devre:2, 21 Aralık 1945, S.8., s.16.

Japon kadınlarının dahi bağlı oldukları bir geleneklerinin bulunmasına karşı eskiden bütün dünyaya örnek bir şahsiyeti olan Türk kadınının artık iyi veya kötü, doğru veya yanlış bir şahsiyet örneği sunan diğer ülke kadınlarına karşı mahcup bir durumda olduğu düşünülmektedir.²⁰⁷ Alman kadınları vazife duygusu, ev ve çocuk sevgisi, düzenliliği, zevk ve zarafet konusunda eksiklikleri olsa da son derece hamarat; İngiliz kadınları zevkli, ciddi, vakur, samimi; Fransız kadınları aşırı zevk ve zarafet sahibi, çok hassas, ev ile dışarıları arasındaki ilişkiyi çok doğru bir şekilde kuran, fedakâr ve vatansever; Bulgar kadınları vatansever, çocuklarını millî değer ve terbiyeye uygun yetiştiren, sert kadınlar olarak tanımlanmışlardır.²⁰⁸ Dergide herkesin kendisine göre titizlikle koruduğu bir rengi varken “Bizim rengimize ne oldu?” diye sorulmaktadır.²⁰⁹ Burada rengini kaybeden Türk kadınından kastın dergide yapılan eleştiriler göz önüne alındığında büyük şehirlerde yaşayan kadın olduğu düşünülmektedir. Hayata bakış tarzı ve İslami yaşayışıyla makbul olarak görülen Anadolu kadınına bir eleştiri getirilmediği ve büyük şehirlerde yaşayan, çalışma hayatına giren, fikrî ve ruhî bir buhranda olduğu düşünülen büyük şehir kadınlarının kaybettiğine inanılan ruh ve mana “renk” ifadesiyle belirtilmiştir.

3.2. ÇALIŞMA HAYATI VE KADIN

Necip Fazıl’ın Başyücelik Devleti’nde çocuklar, yaşlılar ve ağır hastalar hariç herkes çalışmakla mükelleftir: "(Başyücelik Devleti) nde, maddi ve manevi her ne şekilde olursa olsun, tufeyli; başkalarının kazanç ve emeğine musallat tek fert bulunmaması, gayedir. (...) (Büyük Doğu Cemiyeti) ve (Başyücelik Devleti) nde babaya ve mirasa dayanma yoktur."²¹⁰ Necip Fazıl, işsiz, dilenci, kaçak ve meslek sahibi olmayan kişileri “tufeyli” olarak tanımlamaktadır. Başyücelik Devleti’nde bir kişinin tufeyli sayılabilmesi için iş bulamaması, çalışacak durumda olmaması ve çalışmayı istememesi gibi üç nedeni olabilir. Fakat Başyücelik Devleti’nde çalışma yaşı gelen birinin çalışmama gibi bir lüksü yoktur. Kişi hem çalışmalı hem de bu

²⁰⁷ Neslihan Kısakürek, “Ev ve Kadın: Dünya Kadınlığı”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 28 Aralık 1945, S.9., s.16

²⁰⁸ Neslihan Kısakürek, “Ev ve Kadın: Yeni Dünya Kadınlığı”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 1 Ocak 1945, S.10., s.16

²⁰⁹ Kısakürek, a.e., s.16.

²¹⁰ Başyücelikte İş Ölçüsü”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 6 Eylül 1946, S.45., s.2.

çalışma verimli olmalıdır. Çünkü devlet verimli olmadığını düşündüğü çalışmaları durdurma hakkına sahiptir.

Bakımından mesul olacak hiçbir yakını veya isteklisi bulunmayan maddi veya manevi sakat fert, illetinin iyileşme veya iyileşmemesine bağlı imkan kadrosu içinde, şifasına veya ölümüne kadar devlet hastahanelerinin, devlet ıslahhanelerinin ve (Devlet Bakım Evleri) nin en has ve en kıymetli konusudur. Buralarda cemiyetin çürük ve tortu kısmı, en şefkatli gizlenme ve bakılma örtüsü altında meydanlardan nihandır. Her türlü yakınlık himayesi ve gelirden ve tam manasiyle iş iktidarından mahrum ileri ihtiyarların da yeri, (Devlet Bakım Evleri) nin hususi şubeleridir...²¹¹

Büyük Doğu'da İslam'ın belirlediği kurallar çerçevesinde kadının yaşaması ve çalışması uygun görülmüştür. Necip Fazıl, kadının kapalı kafesler ardına saklanmasını doğru bulmaz. O, hâkimlik ve imamlik dışında, İslami ölçülere uygun olmak koşuluyla kadının her işi yapabileceğini düşünmektedir: "Kadın; anne, hemşire, zevce; güzellik bakımından kadın, içtimai vazife noktasından kadın; hilkat sırrının maddi ve manevi bütün tecelli şekillerini İslam'da arasın ve yalnız onunla övünsün!"²¹² Fakat buradaki yazısından da anlaşılacak üzere Necip Fazıl, kadının annelik ve zevcelik rollerine daha yakın olan mesleklerde çalışmasını uygun bulmuştur. Necip Fazıl'ın bu görüşü bir başka yazısındaki şu ifadesinden de anlaşılacaktır: "Kaçgöç kaldırıldı ve kadın açıldı. (Ve bütün mumlar söndü.) (...) Kadına, tütün ameleliğinden hâkimlik makamına kadar her iş sahası sunuldu. (Ev ve aile ocağı güme gitti.)"²¹³

Derginin yazarlarından Cafer Seno'ya göre kadının yeri evdir ve çalışma hayatında olması söz konusu bile değildir. Kadın evinde, ev işleriyle ve çocuklarıyla meşgul olmalıdır. Kadının çalışma hayatında bulunmasının aile kurumunu zedeleyeceği görüşündedir.²¹⁴ Seno, kadının çalışma hayatıyla ilgili bir yazı daha yayımlamıştır. Bu yazısında ise kadının çalışma hayatına girmesinin erkeğin iş sahasını daralttığı görüşündedir. Seno'ya göre kadın kendi doğasına uygun olan işi

²¹¹ Başyücelikte İş Ölçüsü", a.g.e., s.2.

²¹² "İslam ve Kadın", **Büyük Doğu**, Devre:2, 31 Ekim 1947, S.70., s.2.

²¹³ Necip Fazıl Kısakürek, "24 Maddede 24 Yıl", **Büyük Doğu**, Devre:2, 31 Ekim 1947, S.70., s.2.

²¹⁴ Seno, "Çalışan Kadın ve Aile", a.g.e., s.3

yapmalı; eviyle ve çocuğunun bakımıyla ilgilenmelidir. Erkek de bu sırada kendi fitratına uygun olarak çalışmalı ve evine bakmalıdır:

Kadın hariçte çalışsın mı? Fakat, bu sorunun haysiyetli bir tarafı yoktur. Çünkü kadın, zaten aile gibi büyük bir işin başındadır. Dünya kuruldu kurulalı işsiz kadın görülmemiştir. Onun ezeli ve ebedi tek ve aziz bir işi vardır ki oda, anneliği ve ailedir. Dünyada hayat ve cemiyet mevcut oldukça kadının daima işi vardır. Bir iş ki bütün hayat ve insanlık onun eseridir. Cemiyet için bundan daha mühim bir iş mi tasavvur edilebilir? Hakiki manasiyle gerçek insan yetiştirmek... Bu ne muazzam iştir! Bu kadar mühim ve mübeccel işleri olduğu hâlde, kadınların bunu ihmal ederek hariçte, erkek gibi iş peşinde koşmaları, hatta bir fikir olmaktan bile elbette çok uzak kalır. Bu bir fikir değil, bir tereddüt temayülüdür. Cemiyeti yükselten, hariçte çalışan kadınlar değil, aile vazifesinde muvaffak olan bilgili annelerdir. Kadınların iş sahibi olması erkeğin çalışmasıyla mümkündür. Erkek iş bulamazsa aile kuramaz. Asıl felaket o zaman başlar ve kadınlar yine işsiz kalır. Asıl olan, erkeğin çalışmasıdır. Boşta gezmek erkek için, işsizlerin çoğalması muhit için bir zaaf ve içtimai bir yaradır. Bu yara insanlığı felakete götürecektir büyük sebeplerden biridir. Buna mukabil, kadınların analık ve aile gibi kendilerini her zaman en tabii şekilde meşgul edecek mühim vazifeleri vardır. (...) çalışan kadınlardan pek çoğu malik oldukları hürriyet ve istiklali kaybetmemek maksadile meşru evlenmeye tarafdar olmayarak serbest yaşamağı tercih ediyorlar. Bu hâlin, cemiyetin nüfus hareketiyle olan alakasından başka ahlak telakkileri üzerindeki tesiri de ayrı ve muazzam bir meseledir.²¹⁵

Dergide erkeklerin daha az tercih ettiği iş sahalarındaki boşlukları dolduran kadınların zamanla çalışma hayatı içerisinde kendilerine daha fazla yer bulmak istemelerinin erkeklerle aralarında bir kadın-erkek rekabeti doğurduğuna inanılmaktadır. Zaruri ihtiyaç neticesinde çalışan kadınların topluma fayda bile sağlamış olabileceği ifade edilirken zaruriyet ortadan kalktıktan sonra işlerini bırakmaları gerektiği ifade edilmiştir. Dergide aile toplumun iç temelini oluşturan bir yapı olarak görülmekte ve bu kurumun temelini de annelerin oluşturduğu düşünülmektedir. Kadının iş hayatına girmesinin ise esas vazifesi olan anneliğine engel olduğu ve bu durumda toplumun sarsılmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Kadının çalışması (Cafer Seno'nun ifadesiyle erkeğin işini paylaşması) toplumsal bir faciadır. Bu facia yedi maddede sıralanır: ahlak, içtimai muvazene, iktisadi muvazene, nüfus, çocuk, ev hayatı, erkeğin ruh yapısı.²¹⁶ Ayrıca dergide kadının çalışma

²¹⁵ Cafer Seno, "Kadın Çalışmamalı", **Büyük Doğu**, Devre:2, 11 Ekim 1946, S.50., s.3.

²¹⁶ Seno, "Çalışan Kadın ve Aile", a.g.e, s.3.

hayatındaki aktifliğinin erkeklerin iş bulmasına olumsuz etki edeceği görüşü hâkimdir.²¹⁷

Dergide yapılan “İş Hayatında Kadın” röportajında kadınların çalışma şartlarının kötülüğünden bahsedilmektedir:

Birçok fabrika, müessese ve daireye devam eden kadın ve kız işçi ve memurlar, kendilerini, tek muvaffakiyet, hatta tek iş şartı olarak fuhşun kucacağına atmaktadırlar. Daha doğrusu, bu peşin cereyana tabi olarak iş bulabilmektedirler. İş bulabilmek için güzel olmak ve işde tutunabilmek için şunu veya bunu tatmin etmek lazımdır.²¹⁸

Yazıya göre bankada çalışan kadınların kılık kıyafetlerinin açıklığı, fabrikada çalışan kadınların iş çıkışında makyaj yapması, dekolte giymesi ve çıkışta onları bekleyen erkeklerle gezmeleri fuhşun gitgide artmasına sebebiyet vermekte ve iffetiyle çalışıp para kazanmak isteyenleri azınlıkta bırakmaktadır. Dergide sadece iş hayatındaki kadınların değil balolarda ve plajlardaki kadınların da kılık kıyafetleri eleştirilmektedir: "Eski kadınlarımız kalın kafesler içinde yaşarlar, kalın çarşaf ve peçe kullanırlar ve böylece baba, amca, kardeş ve kocalarından başkasına tırnaklarını bile göstermezlerdi. Şimdi ise balolarda (dekolte) ve plajlarda (mayo) ile dolaşarak erkeklere göstermedik yerlerini bırakmıyorlar."²¹⁹

Derginin ilerleyen devrelerinde cumhuriyetin getirdiği yeni medeniyet kavramının kadınlar üzerinde olumsuz bir etki bıraktığı ve kadınların çalışma hayatından ayrılması gerekli görülmüştür: "Gazete, roman, mecmua, sinema ve her şeyin başında medeniyet ve ileri hayat nakaratı, hadiselerin başlıca sorumlusudur. Kadınları evine döndürmenin, ısındırmanın ve iş hayatını yavaş yavaş erkeğe aktarma etmesini sağlamanın zamanı gelmiştir."²²⁰

3.3. EĞİTİM VE KADIN

²¹⁷ Seno, “Kadın Çalışmamalı!”, a.g.e., s.3.

²¹⁸ H. N. Ertüz, “İş Hayatında Kadın”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 7 Kasım 1947, S.71., s.15.

²¹⁹ Suphi İleri, “Dün ve Bugün”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 19 Temmuz 1946, S.38., s.3.

²²⁰ Be.De. “Kadın”, **Büyük Doğu**, Devre:9, 18 Eylül 1959, S.29., s.6.

Cumhuriyet inkılaplarından biri olan alfabe değişikliği *Büyük Doğu*'nun özellikle ilk sayılarında sıkça eleştirilen bir konudur. Dergiye göre alfabe reformuyla bozulan Türkçe, *Büyük Doğu*'nun yardımıyla düzelecek, üslup problemine bir sonuç getirilecektir: "(...) Öz ve hakiki Türkçenin üslup mayalaşmasını da bize (Büyük Doğu) getirecektir..."²²¹ Dergide dilde yaşanan bu değişimin toplumsal hayata yansımaları şu şekilde ifade edilir: "Anne, baba, sevgili, arkadaş, köylü, candarma, hırsız, polis, katip, başvekil; en geniş ve tabii kadrosuyla hayatın bilmediği ve tanımadığı dil, Türkçe değildir."²²²

Necip Fazıl, dil ve alfabe konusunda ciddi bir çalışma yapmanın gerekliliğini savunur. Batı dillerinden olduğu gibi alınan kelimelerinin "(...) ecnebi kelimeleri aynile kullanmaya kalkmanın ruhi esaretten başka bir şey olmadığını (...)"²²³ ifade eden Necip Fazıl, bu konuda önerilerde de bulunmuştur: -izm son eki yerine -me/-ma kullanılması gibi (sosyalizma, komunizma).

Alfabe değişikliğiyle birlikte yaşanan değişiklik kendisini eğitim alanında da göstermiştir. Eğitim artık Latin harfleriyle ve karma bir şekilde yapılmaktadır. Cumhuriyet kadrosu bu reformun okuma-yazma oranında ve eğitimde bir artış meydana getireceğini ifade etmişlerdir. Fakat nitekim eğitim alanında beklenen düzeyde bir değişiklik yaşanmamıştır.

Eğitim konusunda yaşanan bu hadiselerden sonra gençlerde mana ve mefkûre eksikliğine her fırsatta değinilen *Büyük Doğu*'da bu eksikliklerin giderilmesi için de eğitime ihtiyaç duyulduğu da bahsedilen öncelikli konulardan biridir. Eğitim sistemi, dönemin Milli Eğitim Bakanı (Hasan Âli Yücel) sıkça eleştirilmiş ve eğitim için öneriler sunulmuştur. *Büyük Doğu*'ya göre modernleşme Batı'dakini kopyalamakla değil kendi kültürüne uygun şekle getirilip uygulamakla gerçekleşmelidir. Nitekim ülkede modernleşme faaliyetlerinin cumhuriyet öncesinde dahi Batı taklitçiliğiyle gerçekleştirilmeye çalışılmasıyla yanlış bir yol izlendiğine inanılmaktadır.

Büyük Doğu'ya göre diğer konularda olduğu gibi eğitim konusunda da temel İslami referanslardır. İlim öğrenmekle alakalı Kuran ve hadislerde mevcut olan pek

²²¹ M. Rasim Özgen, "Artık Yeter", *Büyük Doğu*, Devre:4, 24 Kasım 1950, S.36, s.8.

²²² Dilci, "Mutlak Ölçü", *Büyük Doğu*, Devre:2, 30 Kasım 1945, S.5., s.16.

²²³ Dilci, "İstilah Davamız: 3", *Büyük Doğu*, Devre:1, 19 Kasım 1943, S.10., s.16.

çok farz ve nasihat göz önünde bulundurulmuş ve pozitivist Avrupa'nın mekanik bilgilerini İslami açıdan uygun hâle getirecek şekilde almak ve faydalanmak doğru görülmüştür. Necip Fazıl bilimsel alanda geri kalmışlığın sebeplerinden biri olarak sahte hocaları görmektedir. Sahte hocaların bilimsel çalışmalarla alakalı verdikleri yalan yanlış fetvalar ve eğitim geçmişi yüksek olmayan toplumun bu kişilere inanması neticesinde misal olarak bisikletin şeytan aracı zannedilmesi gibi traji-komik hadiseler yaşanmıştır. *Büyük Doğu*'ya göre İslam'ın ilme ve bilime verdiği değer genç nesiller tarafından anlaşılmasıyla toplumda eksik olarak görülen mana ve mefkûre açığı kapanmış olacak ve genç nesillerin bunun devamını sağlamasıyla birlikte Büyük Doğu Devleti ideolojisini gerçekleştirmiş olacaktır.²²⁴

Eğitim sistemini ve içeriğini eleştiren *Büyük Doğu*, Büyük Doğu Devleti olarak bir öneri oluşturmuştur. Eğitimi üç kademe alır: beş yıl sürecek olan ilk eğitim ülkenin her yerinde zorunludur ve devlet bu eğitimi ülkenin her yerine ulaştırmak mecburiyetindedir, orta eğitim de beş yıldır ve imkânı olanların devam etmesi zorunludur ayrıca devlet her kasabaya orta eğitimi ulaştırmak mecburiyetindedir, yüksek eğitim ise zorunlu değildir fakat bu eğitimi almak isteyenlerin ulaşması için devletin yüksek eğitimi karşılayacak üniversiteler açması gerekmektedir. Bu eğitimler içerisinde yalnızca ilk eğitim karmadır ve geri kalanında devlet kız çocuklarının okuyabilmesi için kız mektepleri açmak zorundadır.²²⁵

Kadınların öncelikli vazifesini eş ve anne olmak olarak gören Necip Fazıl karma eğitime de karşıdır. Üniversiteye gitmek isteyen kadınların eğitim alabilecekleri birkaç kurumu yeterli görmektedir. Bu konudaki düşüncesini şu ifadelerle belirtmiştir: "Vatanın her köşesinde Üniversiteleri üretmek gayesine doğru gidilirken, kızların daha fazla ev kadını olarak yetişmelerini ve sadece ilim ve muallimliği tercih edenlerden bir zümrenin yetişmesini temin için, bellibaşlı bir merkezde tek bir kız Üniversitesi kurmak kafidir."²²⁶

3.4. MODA, KIYAFET VE KADIN

²²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2010, s. 249.

²²⁵ Kısakürek, a.e., s.246.

²²⁶ "Başyücelik Emirleri: Üniversite", *Büyük Doğu*, Devre:4, 23 Mart 1951, S.53, s.2.

Büyük Doğu'da kadının kıyafeti konusuna sıkça değinilmiştir. Her türlü konuda millî ve yerli olmayı, yenilikler konusunda gelenekleri ve İslam'ı önceleyerek hareket etmeyi doğru bulan dergide kadının kıyafeti hususunda da geleneksel kadın kıyafetlerinin çağa ve İslam'a uygun ölçülerle yenilenecek bir tarz oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. *Büyük Doğu* öncelikli davasının "şahsiyet" olduğunu vurgulamış kadının o günkü kıyafetlerinin asrılık adı altında şahsiyetten uzaklaştığını ancak zaman ve mekân fark etmeksizin köklerin korunarak çağa uyarlanmasıyla şahsiyetinden bir şey kaybetmeyeceğini ifade etmiştir.²²⁷ Dergide Amerikan modası olan diz altı etekler ve ceketlerin üzerinde birkaç değişiklik yapılarak, çalışan kadınların veya öğrencilerin giyebileceği tarza uygun olduğu belirtilmiştir.²²⁸ Aynı zamanda Anadolu kadınlarının kıyafetleri örnek gösterilerek Türk kadınlarına tavsiye ettikleri tarzın ve giyim zevkinin nasıl olduğu görsellerle desteklenerek verilmiştir.²²⁹ Anadolu kadınlarının giydikleri işlemeli kıyafetlerin çağa uyarlanarak Türk kadınları tarafından yeniden bir şahsiyet kazandırılacağı belirtilmiştir. Bu nedenle kadının kıyafeti konusunda da Anadolu ilk örnek olarak gösterilir. Çünkü Türk milletinin kökleri Anadolu'dadır. Köklerine sahip çıkmayan bir toplumun başka milletleri kendisine yeni bir kök olarak belirlemesi dergiye göre şahsiyet ve mana eksikliğidir ki bu her alanda düzeltilmelidir. Necip Fazıl'ın, Anadolu'yu "ruh kökü" bir maya olarak görmesinin sebebi İslam'ın ve Müslümanca yaşayışın mayasının orada olduğunu düşünmesinden kaynaklıdır. Kadının kıyafeti hususunda da referans olarak Anadolu'yu almasının sebebi kadına hem geleneksel hem de çağdaş bir çizgide, öze sadık kalarak yeni bir tarz belirlemektir.

Amerikan modası dergide takip edilmeye devam edilmiştir. Amerikan modasının belirlediği renk ve tarz o senenin modası olarak görülmüştür.²³⁰ Ayrıca yabancı oyuncuların şapka tarzlarından örnekler de dergide verilmiştir.²³¹ Amerikan modasının uyarlanması derginin diğer devrelerinde de devam etmiştir. Bir kapakta örnek olarak verilen, Batılı tarzda giyinmiş kadın ve çarşaf giyinmiş bir kadın, kıyafet

²²⁷ EK-8'e bakınız. "Kadın", *Büyük Doğu*, Devre:1, 5 Kasım 1943, S.8., s.9.

²²⁸ EK-9'a bakınız. "Kadın", *Büyük Doğu*, Devre:1, 12 Kasım 1943, S.9., s.9.

²²⁹ EK-10'a bakınız. "Kadın", *Büyük Doğu*, Devre:1, 3 Aralık 1943, S.12., s.9.

²³⁰ EK-11'e bakınız. Neslihan Kısakürek, "Kadın", *Büyük Doğu*, Devre:1, 5 Mayıs 1944, S.30., s.7.

²³¹ EK-12'ye bakınız. "Kadın", *Büyük Doğu*, Devre:1, 31 Aralık 1943, S.16., s.9.

hususunda bir kök ve şahsiyet temsil etmedikleri gerekçesiyle uygun görülmemiş onun yerine diz altı eteğin olduğu ve Batılı giyim tarzına yakın bir tarz uygun görülmüştür.²³² Ayrıca ilerleyen sayılarda yine aynı içerikte bir kapak hazırlanmıştır.²³³ Bu kapakta gösterilen kadın giyimi *Büyük Doğu*'nun dikkat ettiği hususlara daha yakındır.

Necip Fazıl, Neslihan Kısakürek müstear adıyla kadının giyimi konusunu millîlik açısından ele almıştır. Diğer milletlerin kadınlarının kıyafetlerinin aradan yüzyıllar geçmesine rağmen her çağda belli çizgileri koruması ve devam ettirmesiyle sağladıkları köke/öze sahip çıkma ve şahsiyetin, Türk kadınlarında olmamasını eleştirmiştir.²³⁴ Türk kadınlarının nasıl giyinmesi gerektiğini ise şu cümlelerle ifade etmiştir: "... ölçü, Garbın en ileri zarafet ve güzellik telakkisiyle, kendi öz telakkimizin (faslı müşterek)ini bulmak, sımsıkı bağlı kalacağımız bir ana kök etrafında şahsiyet ve zarafeti en ileri hususlara ulaştırabilmektir."²³⁵ Türk kadınının kıyafeti hususunda şahsiyetini Birinci Dünya Savaşı'na kadar koruduğu ondan sonra ise yavaş yavaş kaybettiği belirtilmiştir.²³⁶ Derginin ilerleyen sayılarında yine Avrupalı ve Amerikan tarzındaki kıyafetler örnek verilerek kök ve şahsiyete uygun hâle getirilip şahsiyet sahibi bir Türk kadını tarzı oluşturabileceği ifade edilirken, dergide verilen bu modellerin herhangi bir vitrinden beğenilip alınarak veya bir tarza sahip olmadan yalnızca kıyafet yığınları içerisinde önüne gelenin paylaşılarak seçilmediği, verilen modellerin bir elemenden geçerek özellikle seçildiği ifade edilmiştir.²³⁷ Ayrıca Türk kadınına da Batılı giyim modasındaki her şeyin taklit edilmemesi, kendisine uygun olanın aranılıp bulunarak uyarlanması gerektiği mesajı verilmiştir. Dergi Türk kadınının şahsiyetine ve ruhuna kaynaklık eden temel noktanın İslam olduğu ve "Ona sımsıkı bağlı kalmak şartıyla kadın kılığını en ileri (modern) ve zarif ifadelerle kavuşturmak kolaydır" ifadeleriyle bu konudaki görüşünü ifade etmiştir.²³⁸

²³² EK-13'e bakınız. *Büyük Doğu*, Devre:2, 18 Ocak 1946, S.12., s.1.

²³³ EK-14'e bakınız. *Büyük Doğu*, Devre:2, 19 Nisan 1946, S.25., s.1

²³⁴ EK-15'e bakınız. Neslihan Kısakürek, "Ev-Kadın: Giyim", *Büyük Doğu*, Devre:2, 18 Ocak 1946, S.12., s.16.

²³⁵ Neslihan Kısakürek, "Ev-Kadın: Nasıl Giyinelim", *Büyük Doğu*, Devre:2, 6 Şubat 1946, S.15., s.16

²³⁶ Neslihan Kısakürek, "Ev-Kadın: Giyim Davası", *Büyük Doğu*, Devre:2, 15 Şubat 1946, S.16., s.16

²³⁷ Neslihan Kısakürek, "Ev-Kadın: Kılığımız", *Büyük Doğu*, Devre:2, 22 Şubat 1946, S.17., s.7.

²³⁸ Neslihan Kısakürek, "Ev-Kadın: Son Hüküm", *Büyük Doğu*, Devre:2, 1 Mart 1946, S.18., s.16.

Derginin ikinci devresinde giyim konusu “Muaşeret Edebî” başlıklı yazılarda “Giyim”, ve “Kızlarda ve Kadınlarda” başlıklarında yeniden ele alınmıştır. Giyim konusunda kadınlar; öğrenciler, genç kızlar ve evli hanımlar olarak üçe ayrılmıştır. Öğrencilerin giyiminin diğerlerine nazaran daha çok dikkat edilmesi gereken bir husus olduğu belirtilmiş ve okulların buna dikkat etmemesi eleştirilmiştir. Derginin bir kapağında yayımlanan kız öğrencilerin spor ve bayram kutlamalarına dair olan görselle bunun ilerlilik değil utanç duyulması gereken bir çıplaklık olduğu ifade edilmiştir.²³⁹ Genç kızların giyiminin zarif ve sade olması, evli hanımlarınkinin ise dar ve abartıdan uzak şekilde olması gerektiği belirtmiştir.²⁴⁰

Derginin ilerleyen devrelerinde “Başyücelik Emirleri” başlığı altında kadınların kıyafetlerinin şer’i hükümlere uygun şekilde olması gerektiği ifade edilmiştir.²⁴¹ Fakat burada belirtilen şeriata uygunluktan kasıt çarşaf değildir. Dergi çarşafı kadınları çepeçevre saran bir konserve maddesi gibi görmektedir. Şeriata karşı olanların getirdikleri yeni kadın kılığını ise açıklık (çıplaklık), kabalık ve çirkinlik olarak yorumlar.²⁴² Böyle bir yorum yapılmasının sebebi Batılı modernleşme ve sekularizasyonla paralel yürütülen kültür politikaları çerçevesinde oluşturulan yeni modadır. Başyücelik Devleti’nde din ve estetik adamlarından bir heyetin kadının yeni görünümünü belirleyeceği ve bunun iman, güzellik, ahlak ve zarafetin bir örneği olacağı ifade edilmiştir.

3.5. DİN-İNANÇ VE KADIN

Necip Fazıl'a göre Tanzimat Dönemi'ne kadar Türk sanat ve fikir insanlarında geçmiş dönemde yaşamış olan ve çeşitli alanlarda çalışmalar gösteren Türk münevverlerinden gelen bir dünya görüşü, eşya nazarı, güzellik ve doğruluk ölçüsü, irfan bilgisi bulunmaktadır. Tanzimat Dönemi'ni ise asırlardır var olan dünyadan başka bir dünyaya geçiş devri olarak yorumlayan Necip Fazıl, Tanzimat fikir ve sanat insanını hayran, taklitçi ve benliğine karşı aşağılık duygusu taşıyan birey olarak

²³⁹ EK-16'ya bakınız. Büyük Doğu, Devre:2, 31 Mayıs 1946, S.31., s.1.

²⁴⁰ Neslihan Kısakürek, “Muaşeret Edebî: Kızlarda ve Kadınlarda”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 26 Nisan 1946, S.26., s.16.

²⁴¹ “Başyücelik Emirleri: Kadın Kılığı”, **Büyük Doğu**, Devre:4, 12 Ocak 1951, S.43., s.2

²⁴² EK-17'ye bakınız. Büyük Doğu, Devre:2, 30 Ağustos 1946, S.44., s.1.

yorumlamaktadır.²⁴³ Dergi taklide olan karşıtlığını üzerinde Bay Taklit yazan "Bu adamı asınca kurtuluruz!" başlıklı kapağıyla da ifade etmeye çalışmıştır.²⁴⁴

Büyük Doğu dergisine göre kadının İslam ile arasına bir mesafe girmesinin sebebi Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki Batı taklitçiliğidir. Necip Fazıl'a göre Tanzimat Dönemi'nde kadınların Batılı kadın tarzına özenmesi ve açılmasıyla birlikte fuhuş da yaygınlaşmıştır.²⁴⁵ Cumhuriyet Dönemi'nde ise kadının tamamıyla açıldığı ve "murakabesiz" kaldığı ifade edilmektedir.²⁴⁶

Büyük Doğu'da iman konusu ise ilk olarak "Nefs Muhasebesi" başlığını taşıyan yazılarda ele alınmıştır. Bu yazılar röportaj şeklinde olup ilk önce Türk aydınlarıyla²⁴⁷ daha sonra Türk gençleriyle²⁴⁸ yapılmıştır. Bu röportajlar neticesinde yayımlanan sonuç yazıları dar bir çerçeveye de olsa toplumsal bir incelemeye işaret etmektedir.

Derginin "İmanımız Hapiste" başlıklı kapağıyla Cumhuriyet Dönemi'nde İslami çalışmalara getirilen sınırlar eleştirilmektedir.²⁴⁹ Bir başka sayının kapağında ise minaresinde "Yangın Var" yazılı olan cami fotoğrafının altında "Yangın ruhlarda Türk milleti neyi seçecektir?" sorusu sorulmaktadır.²⁵⁰ Bu kapaktan derginin ruh ile imanı bir tuttuğu izlenimi çıkarılmaktadır. Ruh ile ilgili bazı kapaklarda şu ifadelere rastlanır: "İnsan, o meçhul! Vücudunu didikleyle didikleyle ruhunu unuttular"²⁵¹, "Ruhumu ve İmanımı geriye veriniz!"²⁵², "Güneşimizi götürdünüz ve bizi çöle çevirdiniz! Güneşimizi getirin ve topraklarımızı cennete çevirin".²⁵³

Kadın konusunda derginin ilk sayılarından itibaren ısrarla söylenen ifade eski ruhunu geri kazanması gerektiğidir. Yeni Türk kadınının sadece maddi anlamda değil manevi anlamda da bir inanç buhranı içinde olduğuna inanılmaktadır. Türk kadınının

²⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, "Tanrıkulundan Dinlediklerim: Dördüncü Mektup", **Büyük Doğu**, Devre:1, 5 Kasım 1943, S.8., s.5.

²⁴⁴ EK-18'e bakınız. **Büyük Doğu**, Devre:2, 6 Aralık 1946, S. 57., s.1.

²⁴⁵ "İslam Nasıl Bozuldu? 4", **Büyük Doğu**, Devre:2, 5 Mart 1948, S.83, s.2.

²⁴⁶ Dedektif X Bir, "Ahlakımızı Mahvedenler", **Büyük Doğu**, Devre:9, 10 Temmuz 1959, S.19, s.8-9.

²⁴⁷ "Netice ve Teşhis", **Büyük Doğu**, Devre:1, 8 Ekim 1943, S.4., s.4.

²⁴⁸ "Nefs Muhasebemizin Neticesi", **Büyük Doğu**, Devre:1, 19 Kasım 1943, S.10., s.3.

²⁴⁹ EK-19'a bakınız. **Büyük Doğu**, Devre:2, 12 Temmuz, 1946, S.37., s.1.

²⁵⁰ EK-20'ye bakınız. **Büyük Doğu**, Devre:2, 10 Mayıs, 1946, S.28., s.1

²⁵¹ **Büyük Doğu**, Devre:4, 12 Ocak 1951, S.43., s.1.

²⁵² **Büyük Doğu**, Devre:4, 2 Mart 1951, S.50., s.1.

²⁵³ **Büyük Doğu**, Devre:4, 23 Mart 1951, S.53., s.1

iman konusunda da ruh, mana ve mefkûre eksikliğini tamamlaması gerektiği dile getirilmiştir. Dergide Türk kadınının yeniden kazanması istenilen şahsiyet iman ile bütünleşmiş ve kendisini istediği alanda geliştirmiş, münevver bir kadın modelidir.

3.6. AHLAK VE KADIN

"Ahlak" kelimesinin kökeni "hulk"tur. "Hulk"un kelime manası ise huy ve tabiat demektir. Huy ile mizaç; tabiat ile yaratılış kastedilmiştir. Ahlak ise bu huy ve tabiatların toplamıdır. *Büyük Doğu* dergisi fikrî anlamda yeni bir ruh olma iddiası taşır ve bu iddia temelde dokuz maddede söz konusu ruhu inşa etmeye çalışır: ruhçuluk, keyfiyetçilik, şahsiyetçilik, ahlakçılık, milliyetçilik, sermaye ve mülkiyette tedbircilik, cemiyetçilik, nizamcılık ve müdahalecilik.

Necip Fazıl'a göre Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri, Batılılaşma faaliyetlerinin etkisiyle Müslüman Türklere bir ahlaki yozlaşma meydana getirmiştir. Tanzimat ile başlayan Batılılaşma süreci Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir ve her iki dönemde de halk etken değil edilgen konumdadır. Necip Fazıl, Batılılaşma ve Avrupalı görünüm kazanma çabasının Türk toplumunda bir köksüzlük meydana getirdiğine inanmaktadır. Bu köksüzlüğün sebebi ise İslam'dan uzaklaşmadır. Bu sebeple *Büyük Doğu*, devletin dininin İslam olması gerektiğini savunmaktadır. Necip Fazıl'a göre Asya yanlış bir Batılılaşma serüveninde, Avrupa ise ruhî bir eksikliğin içerisinde ve toplumun bozulan yapısı bilimsel gelişmeler ile kaybedilen ruhu, İslam ve ahlakla birleştirilerek düzeltilebileceğine inanmaktadır. Necip Fazıl, yanlış Batılılaşmanın neticesi olarak toplumun ahlaki ve fikrî bir buhranda olduğuna inanır.²⁵⁴ *Büyük Doğu*'ya göre Türk milletinin Tanzimat ile başlayan yanlış Batılılaşması ve ahlaki bozulması²⁵⁵, 1940'lı yıllarda da sürmektedir ve bu sebeple toplumsal bir ahlak sisteminden bahsetmek mümkün değildir.

Hepimiz, bütün Türk okur yazarları, Cumhuriyet inkılabının ve onu doğuran millî kurtuluş hamlesinin fedaileriyiz; fakat sadece bu fedailiğin verdiği hakla, bu fedailiğin yüzü suyu hürmetine avaz avaz haykırmanın günü gelmiştir ki, her şeyden evvel ahlak telakisini inşa

²⁵⁴ "Bizim Buhranımız", *Büyük Doğu*, Devre:1, 26 Kasım 1943, S.11., s.2.; "Bizde Buhran", *Büyük Doğu*, Devre:2, 22 Şubat 1946, S.17., s.2

²⁵⁵ "Ahlakımız", *Büyük Doğu*, Devre:2, 1 Mart 1946, S.18., s.2

etmekle mükellef olan inkılap ruhu, bizim inkılabımızda bu anayasasını hakim kılabilmiş değildir.²⁵⁶

Dergiye göre Meşrutiyet Dönemi'ndeki idari sorunlar halka da sirayet etmeye başlamıştır ve toplumdaki ahlaki bozulmanın kırılma noktası burasıdır: "Meşrutiyetten sonrası felâket... Bu devirde ahlak düşkünlüğümüz sadece hükümet ve idare manzumesinde zümrevî bir daire teşkil etmekten çıkar; bütün milleti içine alan umumî ve içtimai bir hacim kazanmaya doğru gider."²⁵⁷

Necip Fazıl aile kavramını iki şekilde ele alır: Bunlardan ilki bir milletin başı olarak devlet, ikincisi fertlerin oluşturduğu aile. Devlette başlayan ahlaki bozulmanın toplumdaki sonradan sonra bireye oradan da aileye sıçradığını düşünmektedir. Bu sebeple *Büyük Doğu* "ahlak faciası" olarak adlandırdığı bu konuyu memleketin her yerinde anlatmayı kendisine bir vazife olarak görmüştür.²⁵⁸ Ahlak yaraları *Büyük Doğu*'da şöyle sıralanmıştır: dalkavukçuluk, iltimas, hırsızlık, rüşvet, fuhuş, içki, kumar, hile, yalan, riya, nefret, inkâr, şüphe, istihza ve kargaşalık.

Necip Fazıl, ahlak konusunu dergide sıkça ve detaylı şekilde ele almıştır. Ona göre toplumda ahlak konusunda yaşanmaya başlayan çözümler dört evrede gerçekleşmiştir: Sarı Selim'den Tanzimat'a kadar süren gerileme dönemi, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadarki dönem, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadarki dönem ve Cumhuriyet'ten günümüze kadarki dönem. Ahlak çözümlerinin sebebinin toplumun aşk ve vecdini kaybetmesi olarak görür. *Büyük Doğu*'da sıkça dile getirilen ruh kavramı burada da kendisini gösterir. Toplumun eski ruhunu yeniden hatırladığında ahlakın temeli olarak gördükleri aşk, iman, fedakârlık ve nizamın yerini artık nefsaniliğe bırakmayacağına inanılmaktadır.

Büyük Doğu'ya göre ahlakın iki kaynağı bulunmaktadır: dinler ve din yerinde olan felsefi mezhepler.²⁵⁹ Bu bağlamda dünyayı her yönüyle ele alan dinlerin bir ahlak görüşü bulundurduğu düşünülmektedir. Felsefi mezheplerin ise bu yol üzerinde ahlaka

²⁵⁶ "Ahlakımız:1", **Büyük Doğu**, Devre:1, 10 Aralık 1943, S.13., s.12

²⁵⁷ Necip Fazıl Kısakürek, "Ve Tarihçe", **Büyük Doğu**, Devre:2, 24 Mayıs 1946, S.30., s.11.

²⁵⁸ "Ahlakımız:1", a.g.e., s.2.

²⁵⁹ **Büyük Doğu**, Devre:3, 10 Haziran 1969, S.14., s.3.

dair oluşturdıkları fikirlerini yazı haline getirmeleri gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁰ Din ve felsefi mezheplerin ahlak konusunu tarih boyunca birbirinden ayrılmayan bir fikir zemininde inşa ettiğini, içerisinde ahlaka dair ifadeler olmayan fikirlerin eksik kabul edildiğini tarihten örnekler vererek açıklamışlardır. Batı'nın benimsediği Hristiyan ahlakının kökünün baltalanmadığını; Türk milletinin benimsediği Müslüman ahlakının başlarda saf aşk ve halis bir iman olduğu fakat daha sonraki dönemlerde - Tanzimattan önce- ham ve kaba softalar, -Tanzimattan sonra- Avrupa hayranlığı ve taklitçiliğiyle ahlakın özünün tahrife uğradığı, yeni bir ahlak anlayışı geliştirilemediği için de toplumun bir ahlak buhranı çektiği ifade edilmiştir.²⁶¹

Büyük Doğu'ya göre yapılması gereken Türk toplumunun uymak zorunda olduğu yeni mekân ve zamana, kendi ruhuyla İslam ahlakını taşıması ve aşılmasıdır. Dergi bu konuda başarısız olduğuna inanmaktadır.²⁶² İslam ahlakını ham ve kaba softalardan kurtarıp, onu eskisi gibi saf aşk ve halis bir iman ile evin merkezi hâline getirmenin yapılması gereken şey olduğu vurgusu üzerinde durulmuştur. Fakat dergiye göre asıl yapılması gereken, kurtuluşun anahtarı olan şey her şeyi içine alacak şekilde bir millet ve devlet şuuruyla İslam ahlakını benimsemektir.²⁶³ Her yeni mütefekkir ve her yeni felsefenin kendi ahlak sistemini tasarlamasıyla ahlak kavramının içinin boşaldığı düşünülmektedir. Bu anlamda “ev” vurgusu fevkalade önemlidir. Zira “ev”den yeni aileden cemiyete doğru bir açılımla kaybedilmiş ruhu yeniden kazanmanın mümkün olacağı gibi bir sonuç çıkmaktadır. Nitekim kadına biçilen rol ve aileye verilen değer de dergiye göre birbirinden ayrılmaz, bu iki unsuru toplumu inşa edecek nüve olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada dergideki görüşlere paralel olarak Necip Fazıl'ın “Evim” şiiri örnek olarak verilebilir: “Komşuluk, mana ve ruh, ne varsa heder oldu / Bir yeni nesil geldi üstüste binenlerden / Göğe çıkayım derken boşluğa inenlerden” mısralarıyla ev ve ev çevresine ait şeylerin (komşuluk gibi) mana ve ruhunu kaybettiği mısralarda ifade edilmiştir. Ayrıca bu konu dergide, şiirde ifade

²⁶⁰ *Büyük Doğu*, a.e., s.3.

²⁶¹ *Büyük Doğu*, a.e., s.3.

²⁶² “Garbın Buhranı”, *Büyük Doğu*, Devre:1, 6 Şubat 1946, S.15., s.2.

²⁶³ *Büyük Doğu*, a.e., s.2.

edildiği gibi evlerin kat sayısı arttıkça mana ve ruh olarak alt seviyelere inildiği şeklinde yayımlanan bir karikatürle de eleştirilmiştir.²⁶⁴

Ahlak konusunu genel çerçevede bu düşünceler etrafında ele alan dergide “ahlak ve kadın” başlığında öncelikle kadının kıyafeti konusuna bir yaklaşım olmuştur. Kadının kıyafetinin şeriata ve şahsiyetine uygun olması gerektiğini düşünen Necip Fazıl, çarşafı kadınları hapsediği düşüncesiyle, Avrupai tarzdaki kadın kıyafetlerini ise kadın vücudunu bir meta hâline getirmesi bakımından uygun görmemektedir. Kadının kıyafetinin bu ikisinin arasında, İslami çerçeveye uygun, estetik ve ahlaki olması gerektiğini düşünmektedir.²⁶⁵

Büyük Doğu'nun ikinci devresinde (1945-1948) fuhuş ve kız öğrencilerin kıyafetleri hakkında pek çok yazı yayımlanmıştır. Fuhuş toplumsal bir sorun olarak sıkça dile getirilmektedir.²⁶⁶ “Meşrutiyet devri, (...) fuhuş ağacının ilk turfanda meyvalarını devşirir ve bu işin maddi ve manevi bütün unsurlarını kadrolaştırır.”²⁶⁷ Dergide fuhuş konusunda kadınlarla röportaj da yapmıştır. Aynı zamanda tecavüz vakalarını neredeyse ilk kez yayımlayan dergidir.²⁶⁸ Kız öğrencilerin kıyafetleri hakkında ise kısa oluşları nedeniyle toplumun ahlakını bozduğu ve namus kavramını zedelediğiyle alakalı yazılır yayımlanmıştır.²⁶⁹ Bu konuda devletin yaptığı etkinlikler de eleştirilmiştir. Öğrencilere yönelik yapılan spor faaliyetlerinin ahlakı yozlaştırdığı ifade edilmiştir.²⁷⁰ Gençlere yönelik düzenlenen kamp faaliyetlerinde genç bir kızın açık kıyafetlerle sabaha kadar dans etmesini isteyen yöneticiler, kamptan sonra genç kızın hastalanıp vefat etmesine sebep olmuşlardır.²⁷¹ Kampta yaşanan bu olay dergide sert bir dille eleştirilmiştir.²⁷²

3.7. EKONOMİ VE KADIN

²⁶⁴ EK-21'e bakınız. *Büyük Doğu*, Devre:1, 26 Kasım 1943, S.11., s.10.

²⁶⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2010, 361.

²⁶⁶ Mustafa Müftüoğlu, “Fuhuş”, *Büyük Doğu*, Devre:4, 28 Ekim 1949, S.3., s.14.

²⁶⁷ Dedektif X Bir, “Ahlakımızı Mahvedenler”, *Büyük Doğu*, Devre:9, 10 Temmuz 1959, S.19., s.8-9.

²⁶⁸ H. N. Ertüz., “Nereye Gidiyoruz”, *Büyük Doğu*, Devre:2, 12 Mart, 1948, S.84., s. 15.

²⁶⁹ Doğan Nail, “Halimiz”, *Büyük Doğu*, Devre:4, 2 Aralık 1949, S.8., s.14.

²⁷⁰ H. N. Ertüz., “Hep O Dava, Hep O Dava”, *Büyük Doğu*, Devre:2, 5 Mart, 1948, S.83., s. 15.

²⁷¹ H. N. Ertüz., “Ateş Dansından Vereme”, *Büyük Doğu*, Devre:2, 16 Ocak 1948, S.76., s. 15-16.

²⁷² EK-22'ye bakınız. *Büyük Doğu*, Devre:2, 16 Ocak 1948, S.76., s.1.

Büyük Doğu'da ekonomi hakkında Ali Rıza Pişkin sırasıyla “Plan”, “Planı Kimler Yapar”, “Zirai Teşkilatlanma”, “Teşkilat ve Tedbir”, “Ticaret ve Sanayi Hayatımızı Teşkilatlandırma İşİ” başlıklı yazılarla ekonomi konusu detaylı bir şekilde ele almıştır. “Plan” başlıklı yazıda iktisadi bir içerik bulunmazken devlet yöneticilerinin planlı hareket etmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik alanda kötü etkilenen Türkiye'de, ekonomik bir planlama çalışmasının yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur.²⁷³ Ekonominin kötüye gitmesinin yanı sıra gasp, soygunculuk gibi eylemlerin de bir plan dâhilinde kontrol altına alınması gerektiği belirtilmiştir.

Derginin yazarlarından Kazım Nabi Duru, bir yazısında Türkiye ile Avrupa'nın iktisadi yönetimini karşılaştırmış ve Avrupa'nın gayesinin refaha ulaşmak olduğu için iktisadi olarak Türkiye'den önde olduğunu, Türkiye'de ise henüz refaha ulaşma düşüncesinin oluşmamasının sebebinin devletçilik ilkesi olduğunu ifade etmiştir. Cafer Seno ise konu hakkında görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bir bütçe müzakeresi sırasında Başbakanın meclis kürsüsünde vermiş olduğu nutukta : <Büyük servet kaynaklarını devlet elinde toplamak ve içtimai vazifeleri devlete yaptırmak, ve böylece umumi refahı her gün biraz daha arttırmak istiyoruz. İşte bizim varmak istediğimiz hedef> dediği uman iktisadi politikamızın devlet sermayedarlığına doğru bir istikamet takip ettiği, artık hiçbir münakaşa götürmeyecek kadar kat'i ve vacib olmuştur.²⁷⁴

Dergide paylaşılan ekonomi yazıları genel olarak okurları bilgilendirmek için yazılan yazılardır. Bu bağlamda yazılan Doğan Nail Altuncuoğlu'nun *Türkiye-Almanya İktisadi Görüşmeleri* yazısında, Almanya millî iktisat nazırı Dr. L. Erhard'ın ülkemize yaptığı ziyareti ve nazırın ülkemiz hakkındaki olumlu görüşleri kaleme alınmıştır. Bahri Zengin ise (*Homo Ekonomikus*) *Mümkün Mü?* ve *Ekonomi Üzerine*²⁷⁵ başlıklı yazılar yayımlatmıştır. (*Homo Ekonomikus*) *Mümkün Mü?* yazısında Batı'nın oluşturmaya çalıştığı ekonomik insan tipinin insanın varlığına uygunluğunu tartışan Zengin, *Ekonomi Üzerine* yazısında ise ekonomi kavramını ele alarak insan ile ekonomi arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. “İnsan mı ekonomi, ekonomi mi insan için?”

²⁷³ Cafer Seno, “Tabii Hale Avdet Lüzumu”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 17 Mayıs 1946, S.29., s.7.

²⁷⁴ Cafer Seno, “(A) VE (Z)”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 28 Haziran 1946, S.35., s.7.

²⁷⁵ Bahri Zengin, “Ekonomi Üzerine”, **Büyük Doğu**, Devre:15, 22 Mayıs 1978, S.3., s.7.

sorusuna kendimizce bir cevap bulamadığımız sürece ekonomiyi insandan ileride gören Batı'nın ekonomi hakkındaki fikirlerinden uzaklaşamayacağımızı ifade etmiştir.

Dergide ekonomi alanında kadınla alakalı herhangi bir paylaşım rastlanmamaktadır. Yalnızca kadınların artan alışveriş faaliyetleri “Lüks Hastalığı” başlıklı yazılarla eleştirilmiştir. Diğer birçok konuda olduğu gibi burada da yeni Türk kadının kaybettiği düşünülen mana ve ruh ile kendisini maddi şeylere yönlendirdiği, bu sebeple alışverişlerinin arttığı ifade edilmiştir.

SONUÇ

Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni bir ÷lke kurmanın gereği olarak dñnyadaki diğer ÷rneklere benzer şekilde ulus-devlet ve ulus-kimlik inşası için politikalar geliştirilmiştir. Bu politikalar devrimlerle desteklenmiştir. Kurulan yeni devletin bir öncekinden bağımsız ve ayrı bir kimliğe sahip olması gerektiği düşüncesiyle oluşturulan yeni kültür kodları, şekli ve fikri değişimler kadınları da etkilemiştir. Cumhuriyet devrimlerinin kadınlar üzerindeki etkisi Avrupaileşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılı modernleşmenin etki alanı kadınla sınırla kalmamış; onunla doğrudan ilişkili olan aile kurumu da Batılı modernle paralelindeki politikalardan ve bunları destekleyen devrimlerden etkilenmiş ve dönüşmüştür.

Cumhuriyet Türkiye'sinde Batılı modernleşme paralelindeki politikalar ve bu politikaları destekleyen devrimler, İslam inancının ortaya koyduğu kültürle de birleşerek hayatı asırlar boyunca şekillendiren kural ve kaidelerle çoğu zaman çelişmiştir. Yeni rejimin kendini laik kanun ve politikalar üzerinde yükseltme isteği, laikliğin resmi olarak devlet kimliğinin bir parçası olması İslami duyarlılıklı halk, politikacılar, fikir ve aksiyon insanları tarafından kuşkuyla karşılanmış, bu kuşku zamanla önce sessiz bir dirence, daha sonra da karşı bir söyleme dönüşmüştür. Bu bağlamda İslami hassasiyet taşıyanlar, fikirlerini modern bir devlet sistemi içerisinde bilhassa 1940'ların ortalarından itibaren açıkça ifade etmeye başlamışlardır. Bunda İkinci Dünya Savaşı koşulları, iktisadi bunalım ve iç politikadaki zorunluluklarla çok partili hayata geçiş sürecinin yarattığı kısmi basın ve ifade özgürlüğü etkili olmuştur. Bu dönem İslami hassasiyete sahip olan kişilerin ilgilendikleri iki soru vardır: “Devlet yeniden nasıl İslami temeller üzerine oturtulabilir?” ve “İslami bir toplum nasıl inşa edilir?” 1940'lı yıllara gelindiğinde ise yavaş yavaş seslerini duyurmaya başlarlar. Bu yılların en belirgin ve kitleleri etkileyen ismi Necip Fazıl'dır. Necip Fazıl'ı herhangi bir grubun içine dâhil edemesek bile birçok grubu etkilemiş milliyetçi-muhafazakâr-İslamcı bir duruş sergilemiştir. Necip Fazıl'ın İslami hassasiyeti olan kişiler üzerinde bu kadar etkili olmasının başlıca sebebi *Büyük Doğu* dergisidir. Necip Fazıl, *Büyük*

Doğu aracılığıyla Türk modernleşmesine bir eleştiri getirmiştir. *Büyük Doğu* sadece bir dergi değil aynı zamanda bir davanın da ifade aracı olmuştur.

Büyük Doğu dergisi, II. Dünya Savaşı'nın, tek parti yönetiminin ve Batılılaşma taraftarı cumhuriyet edebiyatı kanonunun olduğu bu dönemde Batılılaşmaya karşı bir tavırla ve İslami bir anlayışla yayım hayatına başlamıştır. Dönemin edebî ortamına zamanla içeriğiyle ses getirmiş ve ayrı bir önem kazanmıştır. Derginin kendi kültürel kodları mevcuttur. İktidarın uyguladığı kültür politikalarına karşı eleştirel tavrı, sesi ve etkisi zamanla daha da artmıştır ve Necip Fazıl, *Büyük Doğu* ile başlattığı aksiyonunu giderek bir dava hâline getirmiştir.

Büyük Doğu'da kadın muhafazakâr, geleneksel, ataerkil düşünce içerisinde ele alınmaktadır. Bu sebeple kadının yeri 'ev' olarak görülmekte, kamusal hayattaki varlığı uygun bulunmamaktadır. Kadının yerinin ev olarak görülmesinin sebebi muhafazakâr düşüncede ailenin devamı için kadının asli unsur olarak kabul edilmesindedir. Cumhuriyet rejiminin eleştirisi kadın üzerinden de yapılmaktadır. *Büyük Doğu*'ya göre cumhuriyetin belirlediği kadın tipi kadını İslam'ın belirlediği kurallardan uzaklaştırmıştır. Bu sebeple de namus ve iffet gibi konuları da değersizleştirmiştir. Dergi, kadını evinden uzaklaştıkça asaletini kaybetmiş olarak görmektedir.

Genel olarak *Büyük Doğu*'da kadın, aileden ayrı olarak ele alınmamaktadır. Çünkü annelik toplumdaki en mühim iş olarak görülmektedir. Kadının toplum hayatındaki yeri anneliği üzerinden değerlendirilip iş hayatındaki varlığına genel olarak karşı çıkılmaktadır. Batı özentiliği eleştirilmekte ve lüks bir hastalık olarak ifade edilmektedir. Dergide eski Türk kadını ile yeni Türk kadını arasında karşılaştırmalar yapılmış ve yeni kadında hem mefkûre hem de inanç eksikliği tespit edilmiştir. Kadınların kıyafetleri de özellikle bazı kapaklarda verilen şekliyle *Büyük Doğu*'ya göre doğru ölçüsü tarif edilerek gösterilmektedir. *Büyük Doğu* baş davasını “şahsiyet” kelimesiyle özetlemektedir. Türk kadınının ise medenileşmek adı altında bugünkü görüntüsünün şahsiyetten uzak olduğu ve bunu devam ettirirse asıl köküne inemeyeceği belirtilmektedir.²⁷⁶

²⁷⁶ “Kadın”, **Büyük Doğu**, İstanbul, Devre:1, 5 Ekim 1943, S.8., s. 9.

Dergide kadının giyimi konusunda Amerikan moda tarzının önerilmesi, derginin ideolojik kodları bağlamında değerlendirildiğinde çelişkili durmaktadır. Yeni dünya modelinde bireylerin ve hayat tarzlarının değişiminin İslami bir çerçevede olması gerekliliği ifade edilirken kadının çalışma hayatından uzak tutulup yalnızca eviyle ilgilenmesi gerektiğinin belirtilmesi, bu eski geleneksel yaşayış tarzına nasıl döneceği bir açıklığa kavuşturulmamıştır. Ev ve çocuk gibi konular yalnızca kadınların ilgilenmesi gereken konular olarak ele alınırken erkeğe düşen görev yalnızca evin geçimi ve güvenliğini sağlamaktan ibarettir. Kadın eşine tabi bir canlı olarak ele alınırken kendi istek ve kararlarının olduğu düşünülmediği gibi erkeğin çocuk yetiştirmedeki sorumluluklarına değinilmemiştir. Çalışma hayatında var olmak isteyen Müslüman kadına dair de bir çözüm önerisi getirilmemiştir. Ahlak konusu ise yalnızca kadın üzerinden ele alınmamaktadır. Ahlak bir davranış ve yaşayış şekli olarak hayatın her alanında korunması gereken bir unsur olarak görülür. Yalnız ilerleyen devrelerde kadınların açılması bir ahlak eksikliği olarak değerlendirilir. Ekonomiyle alakalı eski kadının tutumlu ve ev geçindiren tavrı makbul görülmüş, yeni kadının yaşadığı düşünülen fikrî buhran neticesinde kendisini tatmin etmek için bir lüks hastalığına yakalandığı derginin birkaç sayısı boyunca ele alınmıştır. Ayrıca bu noktada Batı taklitçiliği konusuna yeniden değinilerek yeni Türk kadınının Batılı kadını taklit etmek adına yaptığı alışverişin, örnek olarak ev dekorasyonunun, *Büyük Doğu*'nun sıklıkla ifade ettiği şekliyle bir “ruh”tan uzak olduğu ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

BÜYÜK DOĞU'DA YARARLANILAN SAYILAR

- ..., "Ahlakımız:1", **Büyük Doğu**, Devre:1, 10 Aralık, 1943, S.13.
- ..., "Ahlakımız", **Büyük Doğu**, Devre:2, 1 Mart 1946, S.18.
- ..., "Başyücelik Emirleri: Kadın Kılığı", **Büyük Doğu**, Devre:4, 12 Ocak 1951, S.43.
- ..., "Başyücelik Emirleri: Üniversite", **Büyük Doğu**, Devre:4, 23 Mart 1951, S.53.
- ..., "Başyücelikte İş Ölçüsü", **Büyük Doğu**, Devre:2, 6 Eylül 1946, S.45.
- ..., "Bizde Buhran", **Büyük Doğu**, Devre:2, 22 Şubat 1946, S.17.
- ..., "Bizim Buhranımız", **Büyük Doğu**, Devre:1, 26 Kasım 1943, S.11.
- ..., "Garbın Buhranı", **Büyük Doğu**, Devre:1, 6 Şubat 1946, S.15.
- ..., "İslam Nasıl Bozuldu? 4", **Büyük Doğu**, Devre:2, 5 Mart 1948, S.83.
- ..., "İslam ve Kadın", **Büyük Doğu**, Devre:2, 31 Ekim 1947, S.70.
- ..., "İslam ve Kadın", **Büyük Doğu**, Devre:2, 31 Ekim 1947, S.70.
- ..., "Kadın ve Ev", **Büyük Doğu**, Devre:1, 17 Eylül 1943, S.1.
- ..., "Kadın", **Büyük Doğu**, İstanbul, Devre:1, 5 Ekim 1943, S.8.
- ..., "Nefs Muhasebemizin Neticesi", **Büyük Doğu**, Devre:1, 19 Kasım 1943, S.10.
- ..., "Netice ve Teşhis", **Büyük Doğu**, Devre:1, 8 Ekim 1943, S.4.
- ..., **Büyük Doğu**, 27 Eylül 1946, S.48.
- ..., **Büyük Doğu**, Devre:3, 10 Haziran 1969, S.14.
- ..., **Büyük Doğu**, Devre:4, 12 Ocak 1951, S.43.
- ..., **Büyük Doğu**, Devre:4, 2 Mart 1951, S.50.
- ..., **Büyük Doğu**, Devre:4, 23 Mart 1951, S.53.
- Be.De. "Kadın", **Büyük Doğu**, Devre:9, 18 Eylül 1959, S.29.
- Be.De. "Kadın", **Büyük Doğu**, Devre:9, 18 Eylül 1959, S.29.
- Dedektif X Bir, "Ahlakımızı Mahvedenler", **Büyük Doğu**, Devre:9, 10 Temmuz 1959, S.19., s.8-9.
- Dedektif X Bir, "Ahlakımızı Mahvedenler", **Büyük Doğu**, Devre:9, 10 Temmuz 1959, S.19.

Dilci, "İstılah Davamız: 3", **Büyük Doğu**, Devre:1, 19 Kasım 1943, S.10.

Dilci, "Mutlak Ölçü", **Büyük Doğu**, Devre:2, 30 Kasım 1945, S.5.

Duru, Kazım Nami, "Yine Aile", **Büyük Doğu**, Devre:2, 5 Temmuz 1946, S.36

Duru, Kazım Nami, "Yine Aile", **Büyük Doğu**, Devre:2, 5 Temmuz 1946, S.36.

Ertüz, H. N., "İş Hayatında Kadın", **Büyük Doğu**, Devre:2, 7 Kasım 1947, S.71.

Ertüz., H. N., "Ateş Dansından Vereme", **Büyük Doğu**, Devre:2, 16 Ocak 1948, S.76.

Ertüz., H. N., "Hep O Dava, Hep O Dava", **Büyük Doğu**, Devre:2, 5 Mart, 1948, S.83.

Ertüz., H. N., "Nereye Gidiyoruz", **Büyük Doğu**, Devre:2, 12 Mart, 1948, S.84.

İleri, Prof. Suphi Nuri, "Barem, Evlilik ve Mefkûre", **Büyük Doğu**, Devre:1, 10 Aralık 1943, S.1.

İleri, Prof. Suphi Nuri, "Barem, Evlilik ve Mefkûre", **Büyük Doğu**, Devre:1, 10 Aralık 1943, S.1.

İleri, Prof. Suphi Nuri, "Dün ve Bugün", **Büyük Doğu**, Devre:2, 19 Temmuz 1946, S.38.

İleri, Prof. Suphi Nuri, "Dün ve Bugün", **Büyük Doğu**, Devre:2, 19 Temmuz 1946, S.38.

İleri, Suphi, "Dün ve Bugün", **Büyük Doğu**, Devre:2, 19 Temmuz 1946, S.38.

İleri, Suphi, "Dün ve Bugün", **Büyük Doğu**, Devre:2, 19 Temmuz 1946, S.38.

Kısakürek, Necip Fazıl, "24 Maddede 24 Yıl", **Büyük Doğu**, Devre:2, 31 Ekim 1947, S.70.

Kısakürek, Necip Fazıl, "Devlet", **Büyük Doğu**, Devre:4, 23 Aralık 1949, S.11.

Kısakürek, Necip Fazıl, "Tanrıkulundan Dinlediklerim: Dördüncü Mektup", **Büyük Doğu**, Devre:1, 5 Kasım 1943, S.8.

Kısakürek, Necip Fazıl, "Ve Tarihçe", **Büyük Doğu**, Devre:2, 24 Mayıs 1946, S.30.

Kısakürek, Neslihan, "Ev ve Kadın: Dünya Kadınlığı", **Büyük Doğu**, Devre:2, 28 Aralık 1945, S.9.

Kısakürek, Neslihan, "Ev ve Kadın: Eski Hanım", **Büyük Doğu**, Devre:2, 14 Aralık 1945, S.7.

Kısakürek, Neslihan, "Ev ve Kadın: Eski Ruh", **Büyük Doğu**, Devre:2, 21 Aralık 1945, S.8.

Kısakürek, Neslihan, "Ev ve Kadın: Evde Eda ve Mana", **Büyük Doğu**, Devre:2, 23 Kasım 1945, S.4.

- Kısakürek, Neslihan, “Ev ve Kadın: Evimiz”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 16 Kasım 1945, S.3.
- Kısakürek, Neslihan, “Ev ve Kadın: Yeni Bayan”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 30 Kasım 1945, S.5.
- Kısakürek, Neslihan, “Ev-Kadın: Giyim Davası”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 15 Şubat 1946, S.16.
- Kısakürek, Neslihan, “Ev-Kadın: Kılığımız”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 22 Şubat 1946, S.17.
- Kısakürek, Neslihan, “Ev-Kadın: Nasıl Giyinelim”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 6 Şubat 1946, S.15.
- Kısakürek, Neslihan, “Ev-Kadın: Son Hüküm”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 1 Mart 1946, S.18.
- Kısakürek, Neslihan, “Muaşeret Edebî: Kızlarda ve Kadınlarda”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 26 Nisan 1946, S.26.
- Kısakürek, Neslihan, “Ev ve Kadın: Yeni Dünya Kadınlığı”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 1 Ocak 1945, S.10.
- Müftüoğlu, Mustafa, “Fuhuş”, **Büyük Doğu**, Devre:4, 28 Ekim 1949, S.3.
- Nail, Doğan, “Hâlimiz”, **Büyük Doğu**, Devre:4, 2 Aralık 1949, S.8.
- Özgen, M. Rasim, “Artık Yeter”, **Büyük Doğu**, Devre:4, 24 Kasım 1950, S.36.
- Prof. H. H., “Kadınlığımız”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 9 Ocak 1948, S.75.
- Seno, Cafer, “(A) VE (Z)”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 28 Haziran 1946, S.35.
- Seno, Cafer, “Çalışan Kadın ve Aile”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 4 Ekim 1946, S.49.
- Seno, Cafer, “Kadın Çalışmamalı!”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 11 Ekim 1946, S.50.
- Seno, Cafer, “Tabii Hâle Avdet Lüzumu”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 17 Mayıs 1946, S.29.
- Yavuz, A. F., “Zevce ile Zevce”, **Büyük Doğu**, Devre:11, 24 Kasım 1965, S.10.
- Yüzüncü, Reşat Feyzi, “Aile Müessesesi”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 2 Nisan 1948, S.87.
- Yüzüncü, Reşat Feyzi, “Aile Müessesesi”, **Büyük Doğu**, Devre:2, 2 Nisan 1948, S.87.
- Zengin, Bahri, “Ekonomi Üzerine”, **Büyük Doğu**, Devre:15, 22 Mayıs 1978, S.3.
- Zengin, Bahri, “Ekonomi Üzerine”, **Büyük Doğu**, Devre:15, 22 Mayıs 1978, S.3.

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

..., **Yarın**, 22 Haziran 1931.

Af Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, 14 Haziran 1946, s.332-334.

Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015,

Ahmet Bedevi, **Kuran, Din Nedir ve İtikadlar Nasıl Gelişmiştir**, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1952.

Ahmet Mithat Efendi, **Fatma Aliye Hanım Yahut Bir Muharrir-i Osmaniye'nin Neşeti**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016, s.37-46.

Akagündüz, Ümit, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak**, Yeni İnsan Yayınları, Aralık 2015.

Akşam, 11 Temmuz 1939.

Akşin, Sina, "Türk Ulusçuluğu", **Cumhuriyet Dönemi Ansiklopedisi**, Cilt:7

Akyüz, Yahya, "Osmanlı Son Dönemi'nde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı", **Milli Eğitim**, S.143, Ankara, 1999.

Akyüz, Yahya, "Osmanlı'da Kadın Öğretmen Yetiştirilmesi", **Tarih ve Toplum**, S.159, Mart 2000.

Aliye, Fatma, **Osmanlı'da Kadın Cariyelik, Çokeşlilik, Moda**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2012.

Aliye, Fatma, **Refet**, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, 2019.

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2020.

Andı, M. Fatih, "Aydınlar, Kültürel İktidarlar ve Bu Bağlamda Oluşan Necip Fazıl Portresi", **Karabatak**, S.34.

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, Cilt: I (1919-1920), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

Atatürk, **Nutuk**, Cilt: I.

Atatürk, **Nutuk**, Cilt: I.

Atatürk, **Nutuk**, Cilt: II.

Atatürk'ün Maârife Ait Direktifleri, Maârif Vekilliği, İstanbul, 1939.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, T.T.K Basımevi, Ankara, 1989.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, TİTE Yayınları, 2. Baskı, 1959.

Aybars, Ergün, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal Kimlik Oluşumu Ve Batının Etkisi", **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul, 1997, s.159–163.

Ayın Tarihi, Sayı. 17, 1935.

Bağce Prof. Dr. H. Emre, "Milli Şef Döneminde İktidar-Basın İlişkisi", **Medya ve Siyaset 2: 1923-1946 Tek Partili Dönem**, Der., Tolga Yazıcı, Kocaeli: Volga Yayınları, 2016, s.87-126.

Baumann, Zygmunt, **Modernlik ve Müphemlik**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı, İstanbul, 2003.

Berger, Peter, **The Sacred Canopy**, New York, 1967, s, 107. Akt. Keyman, a.g.m.

Berkes, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, YKY, İstanbul, 2011.

Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.

Caporal, Dr. Bernard, "Kemalizm Sonrasında Türk Kadını III", çev. Dr. Ercan Eyüboğlu, **Cumhuriyet Gazetesi**, Mart, 2000.

Coşkun, İsmail, **Modern Devletin Doğuşu**, Der Yayınları, İstanbul, 1997

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1932.

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ocak 1925.

Cumhuriyet Gazetesi, 5, 6, 7, 8, 25, Ocak 1934.

Çağaptay, Soner, "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde İrk, Dil ve Etnisite", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik**, Cilt: 4, (Ed. Tanıl Bora, İletişim, İstanbul, 2003, s.245-262.

Çağlar, Behçet Kemal, **Dinîmiz**, Ulus, 6 Ekim 1940.

Çakır, Serpil, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, s.56, İstanbul, 2016.

Çıkla, Yrd. Doç. Dr. Selçuk, Tanzimat'tan Günümüze Gazate-Edebiyat İlişkisi, **Türkbilig**, 2009/18, s.34-63.

Dağı, Zeynep, **Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002.

Demirdirek, Aynur, "In Pursuit of the Ottoman Women's Movement", Zehra Arat (der.), **Deconstructing Images of The Turkish Women** (65-81), St. Martin's Press, New York 1998.

Deringil, Selim, **Simgeden Millete II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Doğramacı, Prof. Dr. Emel, **Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993.

Dursun, Davut, **Laikliğin Türkiye'deki İşleyişi Üzerine Bazı Tespitler ve Düşünceler**, Bilgi ve Hikmet, S.2, Bahar 1993.

E. Fuat Keyman, "Türkiye'de "Lâiklik Sorunu"nu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme", **Doğu-Batı**, Yıl:6, Sayı:23, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, s.113-130.

Ebcioğlu, Hikmet Münir, "İddialı Sanatkâr", **Yenigün**, 21 Temmuz 1941, S.437.

Edib, Eşref, **Kara Kitap**, İstanbul, 1977.

Ediboğlu, Baki Süha, **Bizim Kuşak ve Ötekiler**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1968.

Eldeniz, Perihan Naci, "Atatürk ve Türk Kadını", **Bellekten**, C. XX, Sayı: 80, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1956.

Emin Nihat, **Müsameretname**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2010.

Erözden, Ozan, **Ulus-Devlet**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997.

Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Bozdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

Giritli, İsmet, "Atatürk Cumhuriyetinin Laiklik İlkesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2(4), 1985.

Giritli, İsmet, "Harf İnkılâbı ve Atatürk". **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 5(13), s.31-36, 1988.

Goloğlu, Mahmut, **Devrimler ve Tepkiler: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1924-1930**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Gökalp, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**.

Gökçe, Zeynep Yeşim, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Kadın Kimliğinin Oluşumu: Kadın Yolu Dergisi'nde Kadının Temsili", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Göksel, Burhan, "Atatürk ve Kadın Hakları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 1(1), s.213-235.

Göksel, Burhan, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 1984, Sayı: 1, s.213-235.

Göksel, Burhan, **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, **Kültür Bakanlığı Yayımı**, Ankara 1993.

Göle, Nilüfer, **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul, 1992.

Güleç, Cengiz, **Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi**, V Yayınları, İstanbul, 1992.

Gündüz, Mustafa, “Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Yeni Birey ve Toplum Oluşturma Düşünceleri”, **Erdem Dergisi**, S. 51, 2008.

Hâkimiyeti Milliye, 20 Aralık 1934, “Yeni Seçimde Kadın”.

İbrahim, A., **Milli Din Duygusu ve Öz Türk Dinî**, Türkiye Matbaası, 1934.

İkdam, 24 Şubat 1925.

İnan, Akif, “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Belleten**, 10 Nisan 1939, Cilt III., S.10

İnan, Ayşe Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2018.

İnci, No.1, 1 Şubat 1919, 2.

İskilipli Mehmed Atıf Efendi, **İslam’da Tesettür [Tesettür-i Şer’i]**, Şadırvan Yayınları, 2017.

Jaffrelot, Christophe, “Bazı Ulus Teorileri”, **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Haz. Jean Leca, Çev. Siren İdemem, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

Kalkan, Şenay, “Dergilerimizin Edebiyatımıza Katkısı”, **Varlık**, 1982, XLIX, 895, s.33-36.

Kara, İsmail, **Cumhuriyet Türkiyesi’nde Bir Mesele Olarak İslam 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 4.baskı 2010.

Kara, İsmail, **Cumhuriyet Türkiyesi’nde Bir Mesele Olarak İslam 2**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2. baskı 2017.

Karakaş, Mehmet, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, Vadi Yayınları, Ankara, 2000.

Karauğuz, Ahmet Melih, **Profilinde Stalk İzi Var**, Manolya Yayınları, Konya, 2018.

Kazım Karabekir, **Paşaların Kavgası: İnkılap Hareketlerimiz**, Truva Yayınları, İstanbul, 2020.

Kocatürk, Utkan, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Turhan Kitabevi, Ankara 1984.

Koçak, Mesut, “Mehmed Âkif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek Ve Sezai Karakoç’un Eserlerinde Coğrafya, Tarih, Medeniyet Düşüncesi”, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2016.

Koçak, Mesut, “Tecrit, Tahkim, Tekamül: Cumhuriyet Türkiyesi’nde Muhalif Bir Ses Olarak İslamcı Dergiler”, **Karabatak**, S.34.

Kohn, Hans, **Türk Milliyetçiliği**.

Köprülü, M. Fuad, “İnkılap ve Edebiyat”, **Hayat Mecmuası**, 1926.

Kuran, Ercüment, **Türk Çağdaşlaşması**, (Der. Mehmet Erdoğan), Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

Kurnaz, Şefika, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını”, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 1995.

Kurnaz, Şefika, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını: 1839-1923**, Ötüken Neşriyat, s.20, 2015, İstanbul.

Mardin, Şerif, “Kimlik ve Söylemlerde Katmanlar”, İstanbul, 14-17 Haziran 2005, III. Kültür Araştırmaları, Kültür ve Kimlik Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri, yayımlanmamış metin.

Meriç, Nevin, **Osmanlıdan Cumhuriyete Kadının Tarihi Dönüşümü**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2000.

Mumcu, Uğur, (yay.), **Kazım Karabekir Anlatıyor**, yay. Uğur, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990.

Nadi, Yunus, “Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan 1930.

Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

Okay, Orhan, **Necip Fazıl Sıcak Yarada Kezzap**, Dergâh Yayınları, 2.baskı 2015.

Okuducu, Gülden, **Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Kadının Kısa Tarihi**, Kaynak Yayınları, 2015, s.100.

Öksüz, Hikmet, “Erzurum Kongresi’nde Meşrutiyet Anlayışı”, **23 Temmuz Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1, Uluslararası Sempozyumu**, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum, s.401-409.

Özdemir, Rıraf, “Ankara”, **İslam Ansiklopedisi**, TDV, Erişim linki: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ankara#3> (Erişim Tarihi: 26.05.2021)

Özdemir, Yavuz, “Erzurum Kongresi Kararlarını Etkileyen Faktörler ve Kararların Yorumlanması”, **23 Temmuz Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu**, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum.

Özeri, İlbey, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda**, Truva yayınları, 4. Baskı İstanbul, 2015.

- Parla, Taha, Türkiye'nin **Siyasal Rejimi (1980-1989)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu**, çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yayımevi, Ankara, 2001.
- Rousseau, J. J., **Emile Yahut Terbiyeye Dair**, çev. Hilmi Ziya Ülken, A.R. Ülgener, S. Güzey, Türkiye.
- Selek, **Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**.
- Selek, Sabahattin, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)**, C.1; Örgün Yayımevi, İstanbul, 2002, s.105-106, 150-160.
- Sert, Ayşe, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Yayım Etrafında Toplanan İlk Aydın Hareketi: Kadrocular ve Kadro Dergisi", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019.
- Smith, Anthony D., Milli Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Smith, Anthony D., **Ulusların Etnik Kökeni**, çev: Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- Somel, Selçuk Akşin, "Osmanlı Modernleşme Tarihi'nde Kız Eğitimi" **Kebikeç**, S.10, 2000.
- Son Telgraf**, 24 Şubat 1925.
- Sunar, Lütfi, "Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin Oluşumu Bağlamında Bir Analiz", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 2, S.1, 2004, s.511-526.
- Şanal, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kız Öğretme Okulu'nun (Dârülmualimât)'ın Kuruluşu, Okutulan Dersler, Kapatılışı, 1870-1924" **Otam Dergisi**, S.26, Güz 2009, s.221.244.229.
- T.C. Başbakanlık Cum. Arş. Kataloğu**, 18 Şubat 1944, Dosya 8673.
- Tanör, Bülent, **Kuruluş Üzerine 10 Konferans**, Der Yayınları, 1996.
- Taşçıoğlu, Muhaddera, **Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri**, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, Akın Matbaası Ankara, 1958, S.5.
- Tekeli, Şirin, **Kadınlar ve Siyasal Toplumda Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul 1982.

- Tekin, Yusuf, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Modern Ulus devlete Yönelik Girişimler", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sivas, 2002.
- Tör, Vedat Nedim, "Liselerde Divan Edebiyatının Yeri Olmamalıdır!", **Hakimiyeti Milliye**, No:3271, 21 Ağustos 1930.
- Tör, Vedat Nedim, **Dinîmiz**, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1940.
- Tunç, Mustafa Şekip, "Kadro'ya Açık Mektup", **Yeni Türk Mecmuası**, No: 1, 1932
- Turan, İlder, **Cumhuriyet Tarihimiz**, Çağlayan Kitabevi, 1989.
- Türkgeldi, Ali, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1948.
- Ulus Gazetesi**, 5 Ocak 1935.
- Ulus Gazetesi**, 6,7, Aralık 1934.
- Ulviye Mevlan, "Düşünüyorum", **Kadınlar Dünyası**, no: 175, 25 Mayıs 1919.
- Vakit, 26 Haziran 1923, "Kadınlar Halk Fırkası Faaliyette". **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931**, s. 142-144.
- Vatandaş, Celaleddin, **Cumhuriyetin Tarihi**, Pınar Yayınları, İstanbul, 10.baskı 2015
- Wollstonecraft, Mary, **Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi**, çev. Deniz Hakyemez, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Yenigün Dergisi**, 1941.
- Zihnioğlu, Yaprak, **Kadınsız İnkılâp**, Metis Yayınları, İstanbul 2003
- Zürcher, Erik Jan, "Fundamentalizm'(İrtica): Kemalist Türk Milliyetçiliği'nin Dışlama Aracı", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları**, (Der. Willem van Schendel – Erik J. Zürcher), (Çev. Selda Somuncuoğlu), İletişim, İstanbul, 2004,
- Zürcher, Savaş, **Derim ve Uluslaşma Türk Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, s.240.

EKLER

EK-1

1920-1940

227

2 Kasım 1925 M. Kemal Şapka Devrimi'ni açıkladığı
Kastamonu konuşmasında

M. Kemal Şapka Devrimi'nden
sonra 1925

Fevzi Çakmak eşi ve kızıyla Karlsbad'da 1927

Celalettin Vatandaş, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2015,
s. 227.

EK-2

Türkiye güzeli Naşide Saffet 1931

1931 yılında Cumhuriyet gazetesı kupürü

(1932) Dünya Güzeli Keriman Halis

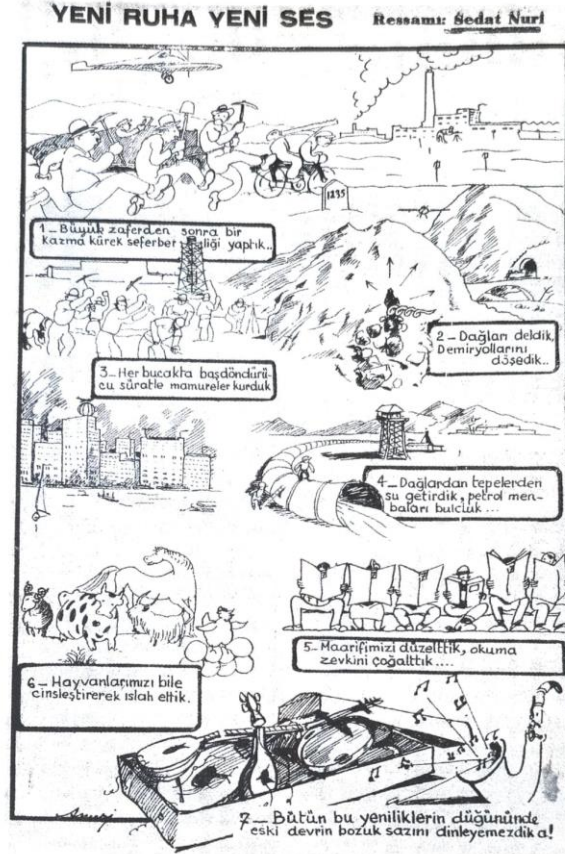
Celalettin Vatandaş, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2015, s. 235.

EK-3

Cumhuriyet ideolojisinin İslâm ve Osmanlı tenkitleri bazan bir diğeri üzerinden yapılır. Akba-
ba'nın 30 Teşrinievvel 1340 (1925) tarihli nüshasının kapağındaki karikatür bunun tipik örnek-
lerinden biri. Sağdaki karede sakallı ve kavuklu iki zattan birinin üzerinde *hilafet*, diğerinde *sal-*
tanat yazılı. Kucaklarındaki kadidi çıkmış kadın "*anavatan*". Hilafet ve saltanat hâlâ onu emmek
ve sömürmek peşinde. Saltanatın elinde tuttuğu "oyuncak, zincire vurulmuş" hayvan ise "*mil-*
let". Soldaki karede "*millet*"i temsil eden modern giyimli ve alimlı kadın kucağındaki bakımlı
"*cumhuriyet*"i emziriyor. Basında zettindalından varılmış bir hâle

İsmail Kara, Cumhuriyet Türkiye'si'nde Bir Mesele Olarak İslam, Dergah Yayınları,
4. Baskı, İstanbul, 2010, s. 26.

1935 tarihli Cumhuriyet inkılabı karikatürlerinden biri. Kalkınma hamleleri, yenilikler, ıslah çalışmaları... Fakat fatura Türk musikisine çıkıyor ve klasik sazlar çöpe atılıyor. Türk musikisinin yaşadığı yıllar... Yeniliği, kalkınmayı ve inkılabı temsil eden fabrika, yol, tren, okul, gazete, hayvancılık... tanbura, uda, kemana karşı.

İsmail Kara, Cumhuriyet Türkiye'si'nde Bir Mesele Olarak İslam, Dergah Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2010, s. 43.

EK-5

426

BİR MESELE OLARAK İSLÂM 2

Tekpartili yılların bürokratlarından Vedat Nedim Tör'ün kaleminden çıkma *Dinimiz*'in ismi dışında dinle bir alakası yok, İslâmiyet karşıtı. Ayrıca misyonerlik kokuları taşıyor. Buna rağmen hakkında medihkâr yazılar var. Vedat Nedim'in felsefe cenahından arkadaşları da var: "Buhar makinesini bulan insan zekâsı böylece iskolaistik seviyeden asrî seviyeye çıkmış ve artık tanrısal işlere girişen insan, sadece yaratana boy ölçüşmedi, belki onun adını ve emirlerini girdiği her köşeden ve işten çıkararak kendini ebedileştirdi. (...) Medeniyet zekâsı, yalnız teknik yaratmıyor belki yeni zevkler, yeni inançlar ve ihtiraslar yaratıyor" (Cemil Sena, Çığır, sayı: 35, Birincitesrin 1935, s. 8).

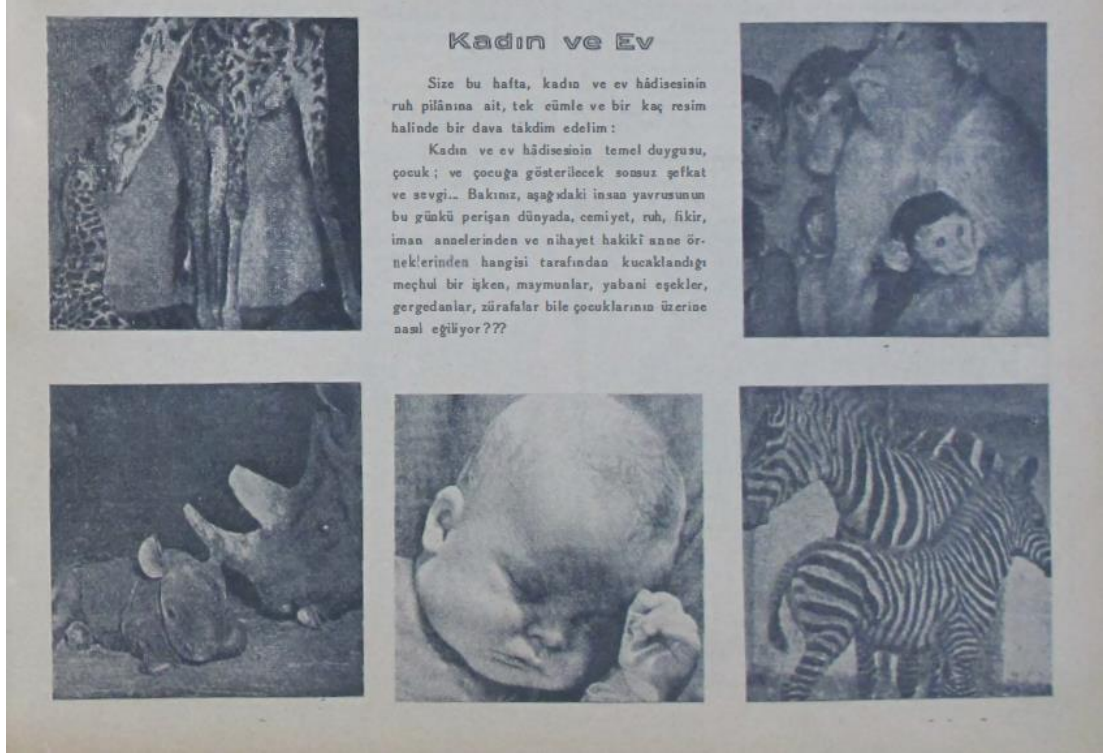
İsmail Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 2, Dergah Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017, s. 426.

EK-6

“Kadın ve Ev”, Büyük Doğu, Devre:1, 17 Eylül 1943, S.1, s.9.

EK-7

“Kadın ve Ev”. Büyük Doğu, Devre:1, 15 Ekim 1943, S.5., s.9.

EK-8

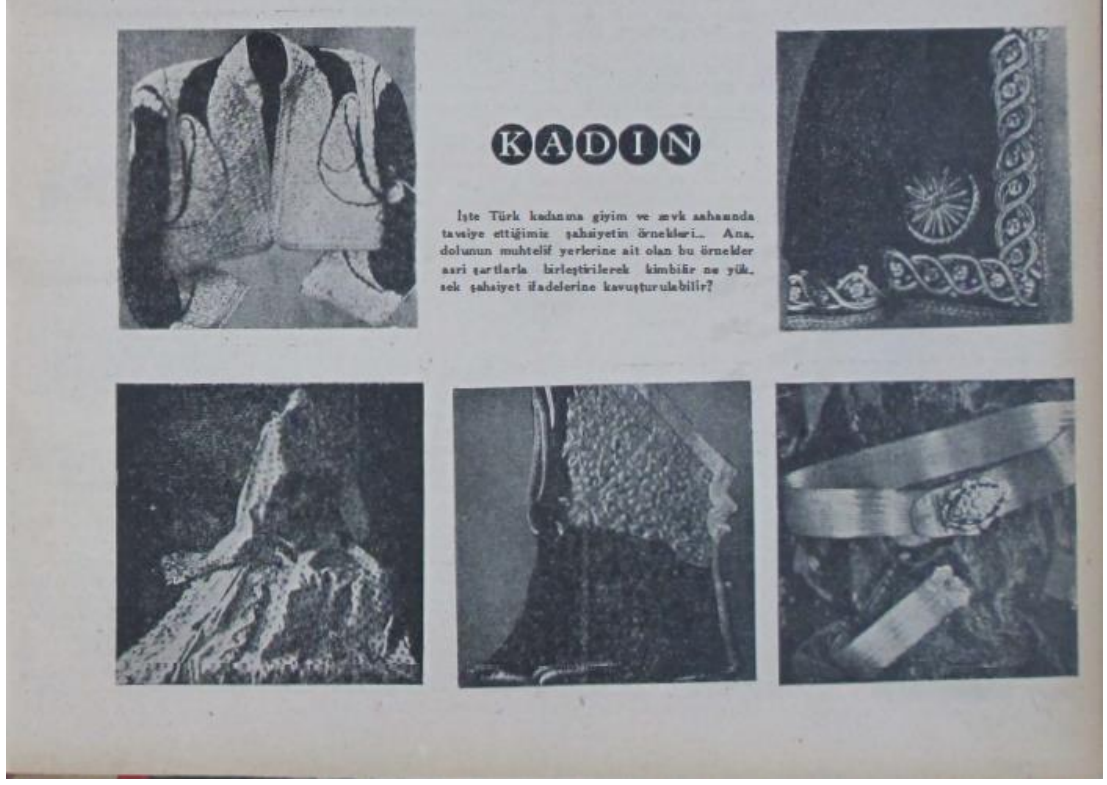
“Kadın ve Ev”. Büyük Doğu, Devre:1, 15 Ekim 1943, S.5., s.9.

EK-9

“Kadın”, Büyük Doğu, Devre:1, 12 Kasım 1943, S.9., s.9.

EK-10

“Kadın”, Büyük Doğu, Devre:1, 3 Aralık 1943, S.12., s.9.

EK-11

Neslihan Kısakürek, "Kadın", Büyük Doğu, Devre:1, 5 Mayıs 1944, S.30., s.7.

EK-12

“Kadın”, Büyük Doğu, Devre:1, 31 Aralık 1943, S.16., s.9.

Büyük Doğu

CUMA GÖNLERİ ÇIKAR
SİYASİ VE EDEBİ
HAFTALIK MECMUA

Birinci yıl. Birinci cilt

12
Her yerde **25** Kuruş

STANBUL 18 OCAK 1946

HAZİRAN SIRA SİYİLE
Büyük Doğu
Necip Fazıl
Kâzım Nami
Yeedi Bürün
Zahit Güvenli
Abdöğmez
Mustafa Şekip
Sareyya Elbi
Oktag Akbul
Nizamiyyin Nazif
Prof. Ş. Ü.
Salih Zeki
Neclü Maruş
Mubittin Diler
Ziya Şekir
Neslihan Kısakürök
İskender Fikret
Ördenir Anaf
Vesaire

**Bugün kılıhta
ile bir kök
e şahsiyet**

Asla!!!

Belki bu!

DEĞİL!

Büyük Doğu

CUMA GÖNLERİ ÇIKAR
SİYASİ VE EDEBİ
HAFTALIK MECMUA

Birinci yıl. Birinci cilt

25

Her yerde 95 Kuruş

İSTANBUL 19 NISAN 1946

YAZI SIRASIYLA

Büyük Doğu
Necip Fazıl
Kâzım Naım
Reşat Ekrem
Adıgözü
Prof. Mustafa Şekip
Vahdi Bülent
Nispettin Necef
Oktay Akbulut
Prof. N. E.
Sait Zeki
H. M. Katalıoğlu
Feriha Birgin
Sait Faik
Ziya Şekir
Mehmet Tuzhan
Neallhan Kısaklıoğlu
Kanan Hürun
Özdemir Asut

Vazir

→

İSTEDİĞİMİZ VE
İSTEMEDİĞİMİZ
E V İ Ç İ

DEĞİL

DEĞİL

DEĞİL

BELKİ
BU!

DEĞİL

EV.KADIN

GIYİM

Demliktik ki, giyim, ev tefri-
şti, tavur ve eda manzumesi, bir
millet kadınlığının başlıca şah-
siyet fârikalarıdır. Evet, öyle..

Şimdi giyimi ele alalım ; ve
yalnız bu bahiste şimdiki za-
valli halimizi görmüş olalım:

Bütün Batı kadınlık âlemi-
nin vâkıâ kendisine göre tek
vâbide irca edilebilen sabit
ve umumî bir şekli vardır.
Fakat bu sabit ve umumî şe-
kil içinde, kendi kökünü en
keskin çizgilerle benserlerin-
den ayırmayı becerememiş tek
millet var mıdır? Fransız, İ-
panyol, İtalyan, Bulgar, Macar,
Yunan, Rus, Alman, İngiliz,
İsveç, Norveç, Fin kadınları,
umumî câmiâ iştiraki içinde,
ayrı ayrı, hem de en bariz
çizgilerle başka başka değil-
ler midir?

Ya, sözüm ona Avrupaî
ve yeni kılığımızla biz neyiz?

Bize alt olmıyan bir dünya-
nın, usak, çok uzak mâ nada,
umumî kılığını kopya edip bu
kopya ediş içinde kendimizden
hiç bir hususiyet belirtememiş
bir ifade sahibimi, değil mi?..

Neslihan KısakÜrek

Büyük Doğu

CUMA GÜNLERİ ÇIKAR
SİYASİ VE EDEBİ
HAFTALIK NECHVA

İkinci Yıl İkinci Cilt

Sayı: 31
31 Mayıs 1946

HER YERDE 25 KURUŞ

Büyük Doğu
Necip Fazıl
Nisameddin Nazif
Kâzım Nami
H. A. - R. Ö.
Adıgüneş
Cafer Seno
Kadri Demirel
H. M. Kafaloğlu
Oktay Akbulut
Salih Zeki
Prof. S. D.
Veddi Rıza
Sait Faik
Ziya Şakir
Necîâ Maraş
Emîn Ülgenç

**BUNLAR MEK-
TEP VE AİLE
KIZLARIMIZDIR**

10 gün evvelki manzara!!!
Hayr, Bu Manzara Aetupada yoktur!!
Bu manzara yalnız (Fotobanyer) de veya
(Fotovü) gözetimlerinde vardır!..
Aetupada bir tükür, kasabıca, çakır ve
uzun buğr gür kabir alıncıya, yongalı
günce, ve çazetiden topuğuna kadar birup
kade uşar.

EK-17

Büyük Doğu

CUMA GÜNLERİ ÇIKAN
SİYASİ VE EDEBİ
HAFTALIK MECMUA

İkinci Yıl İkinci Cilt
Sayı: 44
30 Ağustos 1946

HER YERDE 25 KURUŞ

Büyük Doğu
Necip Fazıl
Kâzım Nami
H. Ab. Kâ
Adıgâzî
Mahmut Yusufoğlu
Samih Ayverdi
Kemal Pekker
Kulak Hıncal
Ömer Rıza
Zahit Güneşli
Prof. Dr.
Saliha Tokatlı
Sami Karayel
Sakıhadin Güngör
Neslihan Kısakürek
Refik Fikret

KABALILIK

FİRKİNLİK

AÇIKLIK

**MEDENİYET
ŞARTI PLAJ**

Büyük Doğu, Devre:2, 30 Ağustos 1946, S.44., s.1.

EK-21

Büyük Doğu, Devre:1, 26 Kasım 1943, S.11., s.10.

Büyük Doğu

Her Hafta Cuma
İleri Düşünceler, Edebiyat ve Sosyal Makaleler
Cilt II + Cilt III

76

Ateş dansından vereme!

**Vesikaların en müthişini veriyoruz!
Hasan Âli Maarifinin Kurbanı!**

16 OCAK 1948
RYERDE 30 KURUŞ

BU SAYIDA:
Büyük Doğu
Necip Fazıl
Salih Zeki
Doğan Atil
Ha. A. Ha.
Abdülhak Şimşek
Hâblî Aksoy
Be. Do.
Hasan Âli
Prof. Dr. H.
Fahri Beyazıt
Ali Rıza
H. N. Ertüz
Tevfik

Büyük Doğu, Devre:2, 16 Ocak 1948, S.76., s.1.